

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DET DANSKE SIND - BIND III

ANDERS UHRSKOV

JYDSK SIND

I SAMMENLIGNING MED FYNSK OG SJÆLLANDSK

HANS TOFTES BOGHANDEL

HILLERØD - 1965

DET DANSKE SIND
BIND III

ANDERS UHRSKOV

JYDSK SIND

I SAMMENLIGNING MED
FYNSK OG SJÆLLANDSK

HANS TOFTES BOGHANDEL

HILLERØD 1965

Mindet om

EVALD TANG KRISTENSEN

og

JEPPE AAKJÆR

tilegnes denne Bog

FORORD

Først et Par personlige Bemærkninger. Den, der skriver dette, er Jyde af reneste Vand, men jeg er desuden nøje knyttet til Fyn og – gennem Hundreder af Trevlerødder – rodfæstet i Nordsjælland. Min fædrene Slægt hører hjemme i Midtjylland, min mødrene i Vestjylland.

Efter at have levet tyve Aar i Jylland drog jeg ud i Verden. I godt to Aar var jeg Lærer i Odense, og saa optaget blev jeg af denne By og dens mangeartede Aandsliv, at jeg bestemte mig til at søge tilbage til den for at tilbringe mine Alderdoms Aar der.

Men i 1904 førte Skæbnen mig til Nordsjælland, og her har jeg levet siden. Opgaver var der nok af og er det stadig. Det blev altsaa ikke Odense paa mine gamle Dage. Det blev – og det bliver – Nordsjælland. Fyn staar stadig i min Erindring som en smuk Ungdomsdrøm og Jylland som »det tabte Land«, hvor mine Forfædre levede deres Liv, og hvor mine Tanker stadig vender tilbage, men paa Sjælland er jeg groet fast. –

Nærværende Bog kunde godt have Undertitelen *Erindringer og Studier*. Forarbejderne til den har staaet paa i mange Aar, og Emnet er blevet behandlet gentagne Gange i kortere Form. Heraf skal nævnes følgende:

»Træk af Nordsjællændernes Karakter i Sammenligning med Jyder«, Foredrag holdt ved det 16. danske

Hjemstavnstævne paa Frederiksborg Højskole 1.-7. August 1938, trykt i »Fra Frederiksborg Amt«, Aarbog II for 1939 Side 169-75.

»Dansk Folkesind« i »Den danske Bonde – Kulturbilleder«, redigeret af M. P. Ejerslev, Bind I, Side 233-260. 1945.

»Jydsk Folkesind« i »Festskrift til Museumsforstander H. P. Hansen, Herning«, Side 163-173, 1949.

»Modersmaalet«, Privattryk, 1951, 22 Sider. –

Trods al Ihærdighed ved jeg godt, at det er umuligt at naa Bunden i Studiet af et Folkesind. Det kan være besværligt nok i et noget sammensat Regnestykke at finde det endelige Resultat. Lettere er det at naa til et eller andet Mellemløst, og et saadant haaber jeg at have bragt til Veje paa de følgende Sider. –

Denne Bog er tredie Bind af »Det danske Sind«. Første Bind, »Landsbyfolk«, der udkom i September i Fjor, er udsolgt. Andet Bind, »Købstadfolk«, udkom i Marts i Aar. Jeg takker alle dem, der under en eller anden Form har bidraget til dette smukke Resultat. Bogrækken vil blive fortsat, saa længe mine Kræfter tillader det, og Økonomien gør det muligt.

Anders Uhrskov.

Hillerød, Juli 1965.

I

MODERSMAALETS MAGT

Modersmaal og Modersmaal er i visse Henseender to Ting. Det Sprog, Departementchefens Søn har lært af sin Mor, er Rigsdansk, men det Sprog, Husmandens Søn paa Heden taler, er Jydsk. Rigsdansk – eller maaske snarere Bog-sprog – lærer han først at kende, naar han kommer i Skole. Maaske kan Forholdene senere føre ham ind i Rigsdanskens Kreds, og han kan ad mangfoldige Veje komme til at elske det stærkt og inderligt, men hans Modersmaal i egentligste Forstand bliver det ikke.

Ved et af de Møder, der i Begyndelsen af Besættelsen blev holdt paa Frederiksborg Statsskole til Befæstelse af vor Danskhed, talte daværende Indenrigsminister *Knud Kristensen*, og han sagde da: »A er Jyde, førend A er Dansk.« Dette kan vist mange Jyder bekræfte.

Det er de utallige Indtryk, der Dag for Dag Livet igennem aflejres i Menneskets Sind og efterhaanden skaber det Vækstlag, som Modersmaalet udgør for vort Aandsliv.

Selv om den, der skriver dette, de første sytten Aar af sit Liv ikke talte andet end Jydsk, staar Rigssproget dog mit Hjerte meget nær. Men naar jeg er i mit allerbedste Humør – eller naar jeg er gal i Hovedet – saa taler jeg Jydsk. Naar jeg snakker med min Hund, er min Tale

ogsaa stærkt jydsk præget. Jeg har paa en Maade to Sprog som min Livskilde.

Hvad Folkelivet har bragt mig af Værdier, og hvad jeg har indsuget gennem Læsning, det er de to Ting, jeg her navnlig vil dvæle ved. Hvad betyder ikke de gamle Fyndord, der er gaaet i Arv fra Slægt til Slægt? Hvilken Glæde er det ikke at opsnappe en eller anden Talemaade eller Historie i Forbifarten? Ordsprogene vil blive omtalt andetsteds i denne Bog. Her fornøjer vi os med et Par Talemaader.

For mange Aar siden havde jeg det Held at sidde i Kupé sammen med *Touborg Jensen*, Kloster Mølle. Hans Tale var som en Strøm af funklende Jydsk. Om de lige glade Naturer sagde han, at »de lod syv være lige og sytten en Snes og lod Døren slaa den, der gik sidst ud.«

Her et Par nordsjællandske Talemaader. »At gaa ad Grønvejen til Gørlose« er det samme som »at gaa Per Gantes Genvej«, d. v. s. den nærmeste Omvej. Siger man om en, at han »har væ't udenlands til Skjer'd (Skærød)«, saa har han ikke været ret langt.

Min tidligere Havemand havde set nogle Mænd staa og drive over en Kloakudgravning. »Jeg kan int lide det,« sagde han, »de stjæler baade Tid og Penge fra Vorherre.« En Typograf fortalte, at man paa Trykkeriet i et lignende Tilfælde plejede at sige: »De stjæler Tid fra Vorherre og Penge fra Mester.« Da jeg en Dag spurgte nævnte Havemand: »Kan Du ogsaa naa at gøre det?« svarede han: »Ja, hvorfor ikke. Jeg har samme Tid som Kongen.« Jeg saa spørgende paa ham. »Jo, jeg har *min* Levetid. Kongen har heller int mere end *sin*.«

Folkelig Visdom.

Ikke mindre Vellyd er der i de Udtryk, der – maaske –

fødes paa Stedet. Da jeg engang talte med en god Bekendt, og jeg i Samtalens Løb gjorde opmærksom paa, at hans Datter, der løb og legede i Nærheden, voksede stærkt, svarede han: »Ja, hun lægger sig ud og bliver langbenet.«

En anden Gang talte jeg med en Mand om at vædde. »Nej,« svarede han, »jeg vædder aldrig. Jeg vil hellere staa halv Skade med den, som vinder.«

Den jævne Mands Tale, Folkelivet i det hele, byder paa en Rigdom af den Slags. Hvad vilde vort Modersmaal være uden det?

Vi kom bort fra dette, at et Menneskes Modersmaal kan være Rigsdansk, og det kan være den Dialekt, det er født ind i. I 1917 skrev *J. Byskov* i »Vor Ungdom« en Afhandling om »Dialekterne kontra Rigssproget.« Heri hedder det bl. a.: »Den folkelige Ejendommelighed giver sig til Kende paa forskellig Maade og ikke mindst betydningsfuldt i Sproget, ikke alene i Gloserne og deres Udtale, men ogsaa og maaske endnu mere i Maaden, hvorpaa man former sin Tale, giver Tanken Udtryk. Men Sproget er ikke blot en Maade, hvorpaa den folkelige Ejendommelighed giver sig Udtryk; det er tillige i sig selv en væsentlig Bestanddel af denne folkelige Ejendommelighed. En Jydes Ejendommelighed giver sig noget mindre til Kende, naar han ikke mere taler sit jydske Maal, men Sprogforandringen bliver tillige i nogen Grad en Forandring af Mandens Personlighed.«

Nu kan det jo hændе, at et Menneske – af erhvervsmæssige eller andre Grunde – kommer til at skifte Sprog og dermed Nationalitet og Kultur, men gratis er det aldrig. At det endogsaa i det lange Løb kan være dyrt, ses af følgende Linier, der skyldes Dr. phil. *Marius Kristen-*

sen, og som staar at læse i en Artikel i »Højskolebladet« 1919 Side 194: »I »Norden« (1896, Februarheftet) har jeg i sin Tid fremdraget en norsk Redegørelse for Modersmaalets Indflydelse i Amerika. I Minnesota viser efter denne Redegørelse den officielle Statistik, at *indvandrede* kun leverer procentvis halvt saa mange Forbrydere over 19 Aar som de hjemmehørende, men *Indvandrerbørnene* dobbelt saa mange, ja, af vanartede Børn stammer procentvis tre Gange saa mange fra Indvandrerhjem som fra de indfødtes. Dette bliver med god Grund henført til den Aarsag, at i Indvandretnes Hjem mangler i mange Tilfælde et virkeligt Sprogfællesskab mellem Forældre og Børn. De kan tale sammen, rimeligvis endda i to Sprog, om alt det, der er at gøre i det daglige Liv, men alt, hvad der er af aandelig Art, kan Forældrene kun tale om i deres Modersmaal, og de Sider er kun Børnene tilgængelige paa Engelsk, medmindre der bevidst er gjort et Arbejde for at bevare det gamle Modersmaal ogsaa hos Børnene. Derfor er saa mange af disse i de vigtigste Spørgsmaal stumme og døve over for Forældrene, derfor gaar saa mange af dem til Grunde... Netop i dette ligger jo ogsaa den dybeste Berettigelse for en dansk Kirke- og Skolesag i Amerika.«

Jeg tror ikke, man behøver at gaa saa vidt som til at skifte Sprog i dette Ords mere omfattende Betydning, for at der kan være Fare paa Færde. Ogsaa dette at gaa over fra at benytte Dialekt og til at tale Rigssprog koster sin Pris. Med denne Skiften Maal følger i Reglen ogsaa et Kulturskifte. Man gaar over fra Landsby- til Købstad- eller Hovedstadskultur. Man mister noget af sin Natur, og man føler sig usikker, man bliver rodløs.

Der er en Naturkraft, en stærk moralsk Styrke i de

gamle, nedarvede og uforfalskede Folkemaal. Det er et fint set Træk, naar *Johannes V. Jensen* i sine »Himmerlands-historier« om den ejendommelige Vandringsmand Tordenkalven siger, at han »var en af de sidste i Himmerland, der talte det gamle rene Maal. Hans Sprog var rigt, sikkert og udtryksfuldt, og det dannede Grænsen for hans Verden; hans Vandringer strakte sig aldrig udenfor Dialektgrænsen; Folk, der sagde æ Højst i Stedet for Højsten, kunde Tordenkalven ikke lide, de var ikke af hans egne.«

I »Et dansk Kvindesind«, 1941, giver *Ingeborg Thomsen* en Skildring af sin Moder, *Helene Hanssen*, H. P. Hanssens Hustru. Hun fortæller, hvordan Moderen, da hun i 1885-86 havde Plads i Huset hos *Jakob Knudsen*, som dengang var Lærer paa Askov Højskole, iagttog hvordan han ofte gik og vaandede sig: »Det er ikke let for os Bønder i Overgang.«

Nej, det er ikke let. Det er derfor heller ikke for ingenting, at *Jakob Knudsen* i sine Bøger dvæler saa stærkt ved det at være rodfæstet. At gaa over fra ens Modersmaal til et andet Sprog, at skifte Kultur, kan være dyrt. Selv en Overgang af meget mindre Omfang er ikke gratis.

En lille Historie kan være nyttig. Der levede for en Del Aar siden i en midtsjællandsk Landsby en gammel Mand. Han var blevet alene, og det kneb med Mad og Pasning. Det blev saa til, at han flyttede over til en Datter paa Møn, og her kom han i de bedste Hænder. Men *Lars Isaksen* befandt sig ikke godt. Det var dog nogle sære Mennesker dem derovre paa Møn. Naar han gik hen ad Gaden, var der ikke en eneste, der raabte efter ham: »God Dag, *Lars Isaksen*!« Saa megen Mangel paa

Forstaaelse var ikke til at udholde, og Enden blev, at Lars Isaksen drog hjem igen til Midtsjælland. Han havde skiftet Milieu, og det kunde han ikke tage. Hvor mange gamle har ikke gjort en tilsvarende Rejse fra Provinsen til København og tilbage igen eller, hvis de er blevet der, har levet Resten af deres Dage i bitter Ensomhed.

Til Milieuet hører ogsaa Tonefaldet, Ordvalg og deslige. Det er jo paa en vis Maade et andet Sprog, i hvert Fald en anden Taleform, man benytter i København end i Løgstør, Faaborg eller Næstved for at tage tre tilfældigt valgte Byer andetsteds i Landet. For unge – især de mindre begavede, de mindre karakterstærke – kan Rejsen fra Provinsen til Hovedstaden komme til at koste dyrt. Jeg har hørt om en ung Mand fra en fjern jydsk Købstad, der drog til København for at erobre Byen. Han fik Arbejde paa en Fabrik, passede det hæderligt en Tid, men følte sig med et saa ensom og forladt. For at dulme denne Fornemmelse gik han ud og drak sig fuld, kom ikke paa Arbejde, blev fyret og drak saa af den Grund. For dog at udrette noget lavede han Gadeuorden og fik en Bøde, blev atter nøgtern og fandt Beskæftigelse, men paany var Ensomheden over ham, og det samme Kredsløb gentog sig. Et filantropisk Selskab tog sig af ham, og han levede regelmæssigt et halvt Aars Tid. Hvorefter han atter tog Arbejde med de bedste Forsætter, men snart rullede Lavinen paany. Det endte med, at han drak Kogesprit i Nyhavn. Nu er han for Resten død.

Hvis denne unge Mand var blevet hjemme i den fjerne jydsk By, hvor Sproget til de mindste Enkeltheder var det kendte og nedarvede, Omgivelserne saaledes, som han altid havde set dem, og hvor alle kendte »Lars Isaksen«, kan hænde han da var blevet en pæn og respektabel ung

Mand. Her var han rodfæstet og bundet, men ude i Verden var han usikker og vaklende.

At dette betydningsfulde Problem ogsaa beskæftiger Videnskaben, ses bl. a. i *Tage Kemps* Bog »Prostitution, an investigation of its causes, especially with regard to hereditary factors«, 1936, hvor der S. 38 findes en Statistik fra København vedrørende 530 prostituerede Kvinders Barndomshjem. Den ser saaledes ud:

	% af 530
København	28,3
Provinsbyer og Landet	65,9
Udlandet	1,3
Dels i By og dels paa Landet	4,5

Af disse prostituerede er altsaa over 70 pCt. opvokset uden for København, og Risikoen for at komme ud i Uføret synes altsaa at være betydelig større for de tilflyttede unge Piger end for Byens egen kvindelige Ungdom.

Dette Spørgsmaal er iøvrigt behandlet i Ungdomskommissionens »Betænkning om den tilflyttede Ungdoms særlige Problemer«, 1948, hvortil henvises.

Modersmaalet i Forbindelse med Milieuet er Baand, der binder; løsnes de, vil der altid være en Fare for at miste Balancen, men størst er den for de svagt begavede.

Der er da ogsaa Mennesker, som med Energi holder fast paa det fra Fædrene nedarvede Maal, skønt et andet og finere bød sig til. Afdøde Seminarieforsstander *Martin Kristensen* i Gjedved talte Rigsmaal, naar han underviste paa Seminariet, og naar han omgikkes fremmede, men naar han var alene sammen med Kone og Børn, talte han

Ravjydske. Og dette Tilfælde er slet ikke noget enestaaende.

I den overfor nævnte Bog om Helene Hanssen nævnes det tillige, hvordan hun bevarede det sønderjydske Maal, ligesom det ogsaa blev hendes Børns Modersmaal. Det var ikke altid, at de mange Gæster, der efter Genforeningen kom nordfra for at besøge H. P. Hanssens gæstfrie Hjem, havde let ved at forstaa Husmoderens Sprog, men det var der ikke noget at gøre ved. Hun var den, hun var.

Hvis et Menneske paa Grund af Forholdenes Magt kommer ud af Barndommens Dialekt og ind i Rigssprogets Verden, kan det dog hænde, at Naturen bryder igennem. Den kendte østjydske Bonde *Jens Jørgensen*, Bjerregaard (1806–1876) sad i en Række Aar i den danske Rigsdag, og naar han her havde Ordet, talte han Rigssprog, men det kunde hænde, at han blev varm og saa brød det jydske igennem. Deraf opstod den Talemaade: »Naar Jens Jørgensen siger »A« til sig selv, saa skal man lægge Mærke til, hvad han siger.«

Det er jo saadan, at der ingen rigtig Natur er i det til lærte Sprog, saadan som der er i Modersmaalet. Man er mest hjemmevant, man staar stærkere, naar man taler Barndommens Sprog.

Om en jydskfødt Pige, der bor i København, har jeg hørt fortælle, at hun flere Gange har begaaet en mindre Trafikforseelse, men naar Politiet paataler den, tager hun sin mest troskyldige Mine paa og svarer: »Det vidste je' eh'! Je' er fra Herning!« Hendes troværdigt foregivne Uvidenhed, stærkt understøttet af det hjemlige Maal, har hidtil gjort, at hun har klaret Frisag.

Hun er iøvrigt ikke den eneste, der har fundet Styrke

i at spille paa det jyske. Om en Mand, der i mange Aar havde boet i Hovedstaden, fortælles det, at da han stod tiltalt i Københavns Byret for en Række alvorlige og særdeles indviklede Lovovertrædelser, blev han, efterhaanden som det kneb, mere og mere taaget i sin Fremstilling – og mere og mere jysk. –

Vi indskyder her et Par Træk om Højskolemanden *Thomas Bredsdorff*, der døde som Forstander for Roskilde Højskole 1922. Bredsdorff, der var født 1868, var vokset op i Jernved ved Ribe, hvor hans Far var Præst fra 1871. Thomas Bredsdorff paavirkedes stærkt af Vesteregns solide Bønder, deres jyske Tale og af Stedets Natur. Ja, saa stærkt prægedes han af Egnens Dialekt, at han, naar han mange Aar efter kom Ribe saa nær, at han kunde skimte Domkirkens Taarn, slog over og talte rent Jysk. Ikke nok med det, men naar han som ung Højskolemand – han var iøvrigt dengang cand. theol. – skulde citere et Digt, gjorde han det med jysk Tonefald. »Hvorfor gør Du det, Thomas?« spurgte en Fætter, »Du taler jo ellers Rigsdansk.« – »Det skal jeg sige Dig, Kaj, det lyder saa *vederhæftigt*,« var Svaret.

Hvordan det jyske Modersmaal kan virke bevægende paa Sindet, anfører *Adolph Jensen* i sine Erindringer et slaaende Eksempel paa. Han er født paa Sjælland 1866, men tilbragte tre Barndomsaar fra 1874–1877 ude paa Heden, idet hans Far var Præst i Vorbasse. »Den jyske Sprogtone har sat sig saa fast i mit Øre,« siger han, »at jeg sporer den hos mange Jyder, selv om de ikke taler Dialekt.« Og han fortsætter: »Jeg smigrer mig ogsaa med endnu den Dag i Dag – 60 Aar efter at jeg indvandrede til Hovedstaden – ret taaleligt at kunne oplæse, hvad der er skrevet i jysk Mundart . . . En stor Triumf skaffede

mit Jydske mig engang, da vi holdt Ferie i Sommerpensionatet Kjettrupgaard i Vestjylland. Vi Gæster var enedes om at arrangere en Aftenunderholdning, hvor hver enkelt skulde yde sit. Jeg valgte at oplæse Fortællingen »Faa'r og Søn« af Jeppe Aakjærs »Af gammel Jehannes hans Bivelskistaari«. Jeg er ikke sikker paa, om den rørende Historie om Abrahams tunge Gang til Offerlunden med den intetanende Dreng Isak blev videre paaskønnet af de københavnske Gæster, som vel næppe helt forstod min Gengivelse, men det afgørende var, at Kjettrupgaards Herskerinde, Fru Jensen, blev saa betaget, at hun tudbrølende forlod Salen for noget efter at vende tilbage med 23 Æggesnapse – og det endda med hvid Rom ad libitum. Uden at fornærme nogen af Fru Jensens Kolleger øst for Lillebælt tør jeg nok paastaa, at den Gestus med Æggesnapsene var ægte jydsk.«

Jo, Modersmaalet er alligevel den bedste Støtte, baade i Medgang og i Modgang. Men netop fordi Modersmaalet er vort Hjertesprog, kan det ogsaa anvendes paa skadelig Vis. For mange Aar siden havde jeg en Kollega – han er forlængst død – som et Aar var paa en Ferierejse i Tyskland. Paa Hjemrejsen gjorde Toget et længere Ophold i Hamborg. Min Kollega gik ud paa Perronen for at strække Benene og nyde Menneskevrимlen. Da blev han pludselig tiltalt – paa Dansk. Jo, det var en Landsmand, som hilste hjerteligt paa ham. Min Kollega, som ikke havde hørt Dansk i en Maaned, følte sig rørt, og de var straks som gamle Bekendte. Efter en lille Tids Forløb betroede Landsmanden ham, at han netop var kommet i en øjeblikkelig Pengeforlegenhed. Han kunde vel ikke laane ham 50 Kr.? Han skulde faa dem igen om 14 Dage, det var aldeles sikkert. Min Kollega, der havde saa megen

Mønt tilovers, at han netop kunde undvære Beløbet, følte sig stolt over at kunne hjælpe en Landsmand ud af en Forlegenhed og gav ham Pengene.

Han fik dem aldrig igen, hørte overhovedet ikke fra Manden.

Dette kunde altsaa passere i Hamborg, hvor det dyrebare og nyopdukkede Modersmaal helt slørede den kritiske Sans. Samme Mand vilde aldrig have ladet sig besnære paa Københavns Hovedbanegaard, hvor Sproget var det tilvante.

En noget lignende, men haardere Tildragelse kan man læse om i *Johannes V. Jensens* »Bondefangeren«. Her er Skuepladsen New York, men de to Herrer af Faget naaede i dette Tilfælde ikke at høste noget Udbytte. Deres Offer var dem for klog. Han gennemskuede dem hurtigt.

Jeg har iøvrigt nok hørt et og andet om, at Danske, der gaar i Land i Brooklyn, skal tage sig i Vare for de Landsmænd, der svanser rundt og under Venskabs Maske tilbyder deres Bistand her i det fremmede. Hyppigst viser det sig at være Hajer, som Sprogfællesskabet gør farlige, fordi Udvandreren saa let bliver besnæret ved paany at høre sit Modersmaal og paa et helt uventet Sted.

Dette var et Par Eksempler paa de Farer, et Modersmaal ogsaa kan medføre. Vi vender nu tilbage til den Støtte, det kan yde, naar det kniber for et Menneske. Ja, naar det kniber allermest. Naar Mennesket ligger og skal dø.

I min Ungdom kendte jeg en mærkelig fynsk Kvinde, Skolebestyrerinde *Karoline Rasmussen* i Odense. Hun var en jævn Landsbypige, der med faa Kundskaber, men med en lysende Aandskraft havde oparbejdet en Skole,

der rummede 135 Elever. Men dette havde taget paa hende, Hjertet var blevet svagt, og i Begyndelsen af 1903 døde hun. Under sit Ophold i Odense havde hun talt et fynskfarvet Rigssprog, men da hun laa og skulde dø, brød Barndommens Sprog igennem, og hun talte rent Fynsk.

I Jakob Knudsen Roman »Rodfæstet« fortælles der i Slutningen om en Præsteenke, Else Kathrine, der ligger meget syg. Hun er Datter af en Købmand i Hanherred og talte til daglig et jydskfarvet Rigsdansk. Hendes Forældre er kommet til Stede, og nu hedder det:

»Pludselig vaagnede den Syge. Skjød sig saa underlig op i Sengen, med højt rejst Nakke og højt hvælvede Øjenbryn: »Aa, tu nu er I kommen for at sige Farvel, bitte Forældre.« – Det var næsten helt Hanherreds-Mundart, hun talte.«

Her kunde kun Barndommens Sprog bære. Det tillærte var der ingen Hold i. Og saa er det naturligvis ligegyldigt, hvilket Sprog det er.

Afdøde Pastor Søren Noe-Nygaard fortalte mig engang en ejendommelig Oplevelse, han havde haft. Han var i en Del Aar Præst og Seminarieforsender i Ribe. I den første Egenskab blev han en Dag kaldt til en gammel, tyskfødt Kones Sygeleje. Det var paa det sidste med hende. Da bad Noe-Nygaard Fadervor for hende *paa Tysk*.

Det var helt rigtigt, hvad han her gjorde. Der var for hende ikke Hjælp at finde i andet end det, der var hendes Modersmaal.

Maa jeg her lige indskyde, at en af Kartoffeltyskernes Efterkommere i de jyske Hedesogne har om sine For-

fædre fortalt mig, at det sidste, der døde ud af deres Tysk, var deres Fadervor.

Et andet Træk af tilsvarende Art har jeg fra et Dagblad i 1912. Der blev fortalt om, hvordan vor Konge, *Frederik VIII*, var død nede i Hamborg, og hvorledes der paa Hotellet, hvor Kongeparret havde boet, var en Sørgehøjtidelighed Morgenens efter Dødsfaldet. Der var en Del af den danske Koloni til Stede, og Enkedronning *Louise*, der var svenskfødt, tog Ordet for at takke de tilstedeværende for den Ære, de ved deres Nærværelse havde vist hendes afdøde Husbond. Hun talte, som hun havde gjort det i mange Aar, Dansk, men – hedder det i Referatet – efterhaanden som Talen skred frem, og Bevægelsen blev stærkere, slog hun over og talte rent Svensk. Intet andet end Modersmaalet kunde ved en saa alvorlig Lejlighed give Udtryk for Hjertets Følelser.

Det skal i det hele nok slaa til, at der baade i smaat og i stort ligger en dyb Sandhed i Grundtvigs Linier:

»Modersmaal er vort Hjertesprog,
kun løs er al fremmed Tale.«

II

SÆRPRÆG

For henved fyrretyve Aar siden kom jeg i Rejseselskab med en ældre Højskoleforstander. Jeg var dengang Højskolelærer og begyndende Kulturhistoriker med Folke-minder som særlig Interesse, han en landskendt Højskole-mand. Vi sad sammen paa Færgen over Store Bælt og talte om dit og dat. Min Rejsefælle ledte – meget elsk-værdigt – Talen hen paa mine Folkemindebøger. Det var et nyttigt Arbejde, sagde han, »men,« fortsatte han – mindre elskværdigt – »al den Tale om, at der er Forskel paa jydsk Bønder og sjællandske, er jo helt hen i Vejret. Bønder i Westphalen og Bønder i Danmark er ens. Det, der er Forskel paa, er Bønder og Byfolk.«

Jeg blev saa forbløffet, at jeg glemte at svare. Jeg var ung i Faget dengang og navnlig helt Begynder paa det Omraade, hvorom der her var Tale. Det forbavsende var ikke, at Manden intet kendte til Folkepsykologi, skønt hans Virksomhed dog gav gode Muligheder for at gøre Iagttagelser i den Retning, men det forbløffende var, at han rent ud benægtede Forskellen paa Jyder, Fynboer og Sjællændere, for det var jo det, Sagen i Virkeligheden drejede sig om.

Nu havde Højskoleforstanderen jo Ret i, at der er For-

skel paa Bønder og Byfolk, navnlig paa Bønder og Københavnere og især paa Jyder og Københavnerne. Herpaa berettes der i Fru *Marguerite Løftings* Erindringer (Uhrskov: »Landsmænd« S. 34) følgende: »I 1864 kom der en fransk Officer her til Landet, han havde faaet Lov til at følge den danske Hær som Observatør. Under sit Ophold i København boede han hos min Farfar, Kontorchef i Nationalbanken *Henrik Ferdinand Lund*. En Dag sagde Officeren til Lund: »Kan De løse mig den Gaade, at et saa lille Land har to saa forskellige Folk? Under Kampen ved Mysunde kom der først et Kompagni marcherende. De kom med Sang og styrtede frem til Angreb. Bagefter kom der et andet Kompagni, de var tavse og sammenbidte, men hvor de blev stillet, der stod de urokkelige, mens Kuglerne peb dem om Ørerne.« – »Ja,« svarede Lund, »det kan jeg let svare paa, for de første var Københavnerne og de sidste Jyder.« – «

Nu er det jo saadan, at vi her i vort lille Land ikke blot har »to forskellige Folk«, men flere. Vi har Københavnerne paa den ene Side, Jyder, Fynboer og Sjællændere samt Lolland-Falstringer og Bornholmere paa den anden. Det bliver i hvert Fald seks forskellige Folkedele, hvoraf vi her skal beskæftige os med Jyder i Sammenligning med Fynboer og Sjællændere.

At der er Forskel paa dem, stor Forskel endda, var det, den omtalte Højskoleforstander vilde benægte. Nu kunde han ganske vist næppe have noget Kendskab til det Foredrag om Sjællændere og Jyder, *Vilhelm Andersen* havde holdt i Aalborg 1915, da det først blev trykt i »Litteraturbilleder« 1946, ellers vilde han have faaet noget at tænke paa. Paa Grundlag af sin omfattende Viden og sin enestaaende Kombinationsevne gør Vilhelm Andersen

her ved Hjælp af en lang Række Citater og Henvisninger Rede for noget af, hvad Forskellen er paa Sjællændere og Jyder. Et Højdepunkt naar han i følgende: »I Grundtvig og Kierkegaard har den danske Aands Landskab skudt sine to højeste Toppe, den ene som en Grønhøj, tuet af Muld og tilgængelig for Færdsel, den anden paa sin Højde en ensom Kol, men ikke mindre rodfast i den Jord, som den overrager. Man har endnu – og især nu – det Indtryk, at naar de to Høje skifter Ord, tier det flade Lands Stemmer. *Et mægtigere Udtryk for jydsk Ensomhed og sjællandsk Fællesskab er ikke givet.* (Fremhævet af mig). Som Bjørnson og Ibsen i Norge betegner deres historiske Forudsætninger, Grundtvig og Kierkegaard i Danmark, de to Kræfter, hvorpaa al god Kultur beror: Folket og Personligheden.«

Men hvad der maatte ligge nær for den omtalte landskendte Mands Tænkning, var at drage en Sammenligning mellem to af Datidens dengang endnu levende og særdeles velkendte Politikere, *I. C. Christensen* og *Klaus Berntsen*. Kunde den første være andet end Jyde, nærmere betegnet Vestjyde, og den sidste andet end Fynbo? Hvis man ikke var klar over, at Klaus Berntsen var den, *han* var, fordi han var Fynbo, og I. C. Christensen den, *han* var, fordi han var Vestjyde, ja saa kunde man jo prøve at tænke sig til det omvendte: I. C. som Fynbo og Klaus Berntsen som Vestjyde. Der skal ikke megen Overvejelse til for at se, at dette var umuligt. Men de vil iøvrigt begge blive nærmere omtalt senere i denne Bog.

Nu kunde hin Højskoleforstander maaske indvende, at selv om der var enkelte mere særprægede Personligheder, hvor Forskellen især var synlig: Grundtvig–Kierkegaard, I. C. Christensen–Berntsen, saa betød det

ikke, at der var nævneværdig Forskel paa den jævne Mand, eftersom han var Fynbo, Jyde eller Sjællænder. Heri kan jeg heller ikke være enig.

Jeg ved godt, at *J. Byskov* i et Foredrag om *Jydsk Folkenatur* (»Tanker og Taler«, S. 184) forsigtigt siger: »Der er jo nok nogen Forskel paa Jyder, Fynboer og Sjællændere, men det allermeste har vi nu tilfælles, og det fælles er sikkert meget mere betydningsfuldt end det særlige.« Dette er formentlig rigtigt. Hvis det ikke var saaledes, hørte vi ikke til samme Nation.

Byskov, der jo er en Ven af Tal, siger lidt senere: »Dette specielt jydske, fynske og sjællandske omfatter ialt maaske kun saadan noget som 5 pCt af den individuelle eller folkelige Natur, de 95 pCt er Fælleseje.«

Inden vi gaar videre, ønsker jeg at fastslaa, at Jens Byskov er Jyde, iøvrigt Vestjyde, og da heller ikke kunde være andet. De 5 pCt jydske Særpræg gælder næppe for ham. Vi skal betydelig højere op, men det skal vi ogsaa komme tilbage til senere. At Byskov lægger adskillig Vægt paa det omtalte Særpræg, fremgaar af, at han et andet Sted (»Dialekterne kontra Rigssproget«) siger, at vi i vort offentlige Liv meget godt kender Mennesker, der er hjemstavnsbundne, »ikke blot som hørende til i Danmark, men ogsaa tydeligt rundne af den jydske Jord, af den fynske eller den sjællandske, og i adskillige Tilfælde kan vi fristes til at sige, at det er dette, der har gjort, at der overhovedet er noget ved dem.«

Jeg kan godt tilføje, at de tidligere anførte Linier vedrørende jydske Folkenatur findes i en videnskabelig Afhandling. Byskov er her yderst forsigtig. Betydelig mere personlig er han i en Tale, han holdt over Emnet »Samarbejde i Opdragelsen« ved *Jydsk Pædagogisk Selskabs*

Stiftelsesmøde i Aarhus den 3. April 1922 («Gjedved Seminariums Aarsberetning» 1921-22).

Efter at Byskov havde budt det Jydske Pædagogiske Selskab velkommen, sagde han bl. a.: »Nej, det er i det højeste en halv Sandhed, at vi skal være Internationale, og det gælder Opdragelse og Skole saa vel som alt andet. Det er en dansk Opdragelse, vi skal have her i Danmark, og her i Jylland er det en jydsk.« Han fortsætter: »Naar jeg altsaa holder paa vort Jydske og ønsker det med ogsaa i Opdragelsen, er det ikke, fordi jeg regner det for at være i og for sig bedre end det tyske eller franske eller indiske; men det er bedre for os. Det er af Betydning, at Opdragelsen ikke gaar videre, end at »Faar si Baan kan kinnes ved«.

Jeg tror nu da ogsaa nok, der kunde nævnes særlige jydske folkelige Ejendommeligheder, som er saa værdifulde, at de kan fortjene at bevares, og som netop kan have Betydning i et pædagogisk Selskab. Poul M. Møller taler et Sted om sin »jydske Forstand«, og det er vist ligefrem en Glose i vort Sprog. De fleste vil derved som han forstaa en Tænkemaade, der er utilgængelig for vidt-svævende filosofisk Hjernesvind, som er noget tør og snusfornuftig, men til Gengæld særdeles fri for Sentimentalitet og Føleri, en Tænkemaade, for hvilken det er et meget naturligt Indtryk, »at vi er ikke skabte til Højhed og Blæst, ved Jorden at blive det tjener os bedst.«

Her taler Byskov ikke som Videnskabsmand, her taler han som Jyde. Men vi kom bort fra det med Procenterne. Det er nok muligt, at Byskovs 95 + 5 pCt ikke er helt i Skoven. Men det maa tilføjes, at adskillige Jyder har mere end 5 pCt jydsk Særpræg, adskillige Sjællændere

mere end 5 pCt sjællandsk og adskillige Fynboer mere end 5 pCt fynsk. Dette gjaldt ikke blot Grundtvig og Kierkegaard. Det gjaldt ogsaa *Johannes V. Jensen*, *Jeppe Aakjær* og *Jakob Knudsen*, der ikke kunde være andet end Jyder. Det gjaldt *Martin A. Hansen*, der rager højt op som den Sjællænder, han er. Det gjaldt ikke mindre den mest berømte af dem alle, *H. C. Andersen*, der var Fynbo og umuligt kunde være andet.

Men saa de 5 pCt og den jævne Mand? Man kunde frygte, at de 5 pCt blev helt borte blandt de 95, men det gør de ikke. Det er netop de 5 pCt, der giver Manden og Kvinden Farve, det er dem, der i saa høj Grad er med til at skabe deres Personlighed. Der føles Forskel – stor Forskel – paa de jydske Bønder, man møder hos Aakjær og Jakob Knudsen, og de sjællandske, man stifter Bekendtskab med hos *Knud Hjortø*, *Thorkild Gravlund*, ja og hos den dybsindige *Martin A. Hansen*.

Vi nævnte Gravlund. Han var Sjællænder, men havde baade jydsk og sjællandsk Blod i Aarerne. Foruden at være Digter blev han noget, man kan kalde Folkepsykolog. Især beskæftigede han sig med Sammenspillet mellem Sjællændere og Jyder. I »Danmarks Folkeminder« Nr. 1 »Fra dansk Folkemindesamling«, 1908, findes der en lille Afhandling paa 8 Sider, »Sjællandsk Karakterstudie. Et Overblik«, hvor Gravlund fremsætter en Række træffende Udtryk, saaledes nævner han »Jydens lidenskabelige Driftighed og Sjællænderens dunkle Ro.«

Nævnes kan ogsaa følgende: »Moral staar sikkert meget højere hos Jyderne – i det hele taget Sans for Aandsliv. En jævn jydsk Bondekarl er aldrig helt uvidende om Tidens Aandsliv. Det er Sjællænderen tit – ja vist som

oftest. Interesse for Bøger – som Jyden – har han sjælden. Man finder sommetider Sjællænderen dum, dog er han nok Danmarks bedste Iagttager af Livet.

Deraf kan vel komme den ringe Sans for Bøgenes Verden.

Sjællænderen ser bedre, end han hører – omvendt med Jyden. Det er karakteristisk, at Indre Mission fødtes paa Sjælland – som et naturligt Tryk mod Trægheden, men lever bedst i Jylland. Paa Sjælland saa man Faren i Trægheden, og jydsk blev Kampen ført.«

Senere hedder det: »Sjællænderen tog imod Trældommen – hvad Vendelboen aldrig havde gjort – tog den, fordi han kunde bære den, bar den og bevarede sig, som han var. Det er den sjællandske Maade.«

Gravlund fortsatte sin Fordybelse i dette Emne, og 1911 udsendte Foreningen »Danmarks Folkeminder« hans Bog »Dansk Folkekarakter. Sjællændere og Jyder.«

Han taler her om det folkelige Grundlag, idet han siger: »Almue er en Løndom, saare vanskelig at kende,« og senere: »Ingen Kultur ligner Almuekulturen. »Bondekultur« er let nok at gaa til, den har en Tendens, som kan gribes. »Den højeste Kultur« er ikke uopnaaelig. Men den dybeste er uigennemtrængelig.«

Gravlund trækker i det nævnte Arbejde – saadan som det er hans Sædvane – Linierne skarpt op. Jyden ejer en stærk Naturfølelse og en dyb Religiositet, han vender Blikket indad og grubler. Sjællænderen ser sig omkring og træffer andre Mennesker. Han faar derved en stærkere Evne til at iagttage og karakterisere. Jyden bliver ensom, Sjællænderen søger Samfund med andre.

Vi kan her under Henvisning til Vilh. Andersens tidligere anførte Ord blot nævne Sjællænderen N. F. S.

Grundtvig som Fællesskabets Talsmand og den jydsk-ættede Søren Kierkegaard som Ensomhedens.

Vi har i det foregaaende nævnt tre af vore Tænkeres Udsagn om Forskellen paa Jyder og Sjællændere, *Vilh. Andersen, J. Byskov og Thorkild Gravlund*, hvoraf de to som nævnt er Sjællændere og Byskov Jyde. Da de tre ydermere er overmaade forskellige baade af Natur og Virksomhed, er der intet, der tyder paa, at deres Udsagn skulde være ensidige eller tilfældige.

Men dertil kan føjes en overmaade væsentlig Ting, nemlig Folkeoverleveringen. I den findes der et stort Antal Træk, der tydeligt understreger Forskellen paa Jyder, Fynboer og Sjællændere, men dette Stof vil sammen med en Omtale af forskellige af vore Forfatteres Produktioner blive behandlet i et senere Afsnit af denne Bog.

Vi mener blot, at vi allerede paa nærværende Tidspunkt i denne Fremstilling tilstrækkelig tydeligt har slaaet fast, at baade Jyder, Fynboer og Sjællændere har hver deres Særpræg.

— — —

Iøvrigt kan det med Sikkerhed siges, at der naturnødvendigt maa være Forskel paa Jyder, Fynboer og Sjællændere, idet enhver Befolkningsdel — som ethvert Folk iøvrigt — er præget af tre Ting: Landsdelens Beliggenhed, dens Klima og dens Natur, d. v. s. dens Erhvervsmuligheder.

Jylland ligger i en Yderkant af Riget ligesom Bornholm og tidligere Skaane, medens Fyn og Sjælland hviler lunt i Midten. De mest selvstændige og stridbare Befolkninger har man i Vendsyssel, Sønderjylland og paa Bornholm, de gamle Grænseegne, hvor Fjender kunde ventes.

Man maa heller ikke glemme, at Jylland ogsaa i den

historiske Tid oftere har været besat af Fjender end Fyn og Sjælland. Noget saadant sætter sit Præg.

Klimaet i Vest- og Nordjylland er barskere end paa Øerne. Her buldrer det store Vesterhav, Skibe forliser, og Mennesker drukner. Her hærger Vestenstormen og præger baade Natur og Mennesker. Her er Jorden mager, og Befolkningen henvist til Slid og Sparsommelighed. Helt anderledes paa Fyn og Sjælland med det milde Klima og de frugtbare Marker. –

III

JYDSKE SIKKELSER

Til Belysning af vort Emne kan det være formaalstjenligt at fortælle en Smule om nogle Menneskers Sind og Skæbne, nogle Mennesker, der var Jyder og ikke kunde være andet. Men først et Par Ting til Indledning. Lidt om, hvad Lyskander siger om Jyderne, og hvordan Søren Kierkegaard følte det, da han vendte hjem. Og endelig lidt andet.

En værdifuld Karakteristik af Jyderne har man i et Skrift af *Claus Christoffersen Lyskander*, der er født i Skaane i 1558 som Søn af en Præst. Efter at han var blevet Student, rejste han til Tyskland, hvor han tog Magistergraden. 1587 vendte han hjem og blev samme Aar kaldet til Sognepræst i Herfølge paa Sjælland. Her virkede han til sin Død 1624, de senere Aar tillige som Provst.

Lyskander var Digter, men er især blevet husket som Historiker. 1616 udnævntes han til kgl. Historiograf. Han planlagde et Værk paa 116 Bøger, der skulde omfatte alt, hvad der kunde siges om Danmarks Historie, Topo-

grafi, Statistik m. m. Det lykkedes dog ikke den aldrende Mand at fuldføre dette omfattende Værk. Til et større Arbejde efterlod han sig Udkast og den færdige Indledning »Fortalen til den store danske Chronika«. Denne »Fortale« indeholder en Beskrivelse af Land og Folk, og heri hedder det om Jyderne: »Folket og Indbyggerne ere nemlig vel voxne, dejlige, stærke og skikkelige Folk, bruger det danske Tungemaal, haver deres egen Landslov paa Latin, Dansk og Tydsk. Alle ere de meste Parten et nærigt, dueligt og bjergsomt Folk, meget frugtbart og avlsomt, giver allevegne Byerne og Husene fulde med Børn og Ungdom; ere derhos frejdige og uforsagte, lader sig ikke gjerne (som andre Hjemmefødninger) udi Asken undertrænge med Armod og Fattigdom, men drager vide hen ud og om udi fremmede Lande og Riger at forsøge og eftersøge Lykken, saa man neppelig skal komme i noget Landskab og fornemme Stæder i den ganske Kristenhed, at man jo skal finde Jyder for sig. Er et stadigt og ivrigt Folk udi deres Mening og Forsæt, lader sig ikke gjerne med Munden eller Magten aftrænge, elsker deres Venner og Kyndinger (Bekendte) og kender hver Mands Brødre; ere meste Delen skikkelige og brugelige til alle Bestillinger, giver smukke Ingenia og mange lærde Mænd, gode Avlsmænd, Sejlingsmænd, Haandværksfolk, Fogder, Borgere, Kjøbmænd, Befalingsmænd, og derhos et tappert Krigsfolk.«

Selv om denne Karakteristik udelukkende falder i det lyse, vil der dog let kunne anføres forskellige Uddrag, der er fuldt ud rammende.

Iøvrigt er, siger *Oluf Friis*, Lyskanders Skildring af Jyderne og de andre Landsdeles Beboere vor Litteraturs første Forsøg paa egentlig *Folkekarakteristik*.

Vi kan ikke tale om jydsk Sind uden Gang paa Gang at vende tilbage til *Søren Kierkegaard*. Inden hans Fader, Hosekræmmer *Michael Pedersen Kierkegaard* døde 1838, havde Sønnen lovet ham to Ting, dels at tage sin teologiske Eksamen og dels at besøge Slægtens vestjydske Hjemegn. I 1840 bestod han sin Eksamen med *Laudabilis*, og derefter tog han en tre Ugers Tur til Sædding Sogn, hvor Faderen var født, og en Del af Slægten stadig levede.

Denne Rejse optog ham stærkt, og om Naturen skriver han bl. a.: »Heden maa netop være skikket til at udvikle kraftige Aander, her ligger Alt *nøgent* og *afsløret* for Gud, og her har ikke de mange Adspredelser hjemme, de mange Krinkelkroge, hvori Bevidstheden kan skjule sig, og hvorfra Alvoren saa ofte har ondt ved at indhente de *adspredte* Tanker. Her maa Bevidstheden slutte sig bestemt og nøieregnende om sig selv. »Hvor skulde jeg henflye for dit Aasyn«, maa man vel med Sandhed sige her paa Heden.«

Proprietær *Gunnar Nislev* (»Jægermester Plov«) skrev engang i »Dagens Nyheder« en Kronik om Jylland og Jyderne. Den er i god Overensstemmelse med Kierkegaards Indtryk af sin Slægts Hjemegn. Han citerer, hvad *Adam af Bremen* sagde efter en Rejse i Jylland i den første kristne Tid: »Danerne græder aldrig, hverken af Sorg eller Smerte.« Nislev tilføjer: »Jydernes Sind er præget af de store, aabne Vidder, hvor de færdes alene, fjernt fra Naboer, under den aabne Himmel. Jydernes Sind er Fiskerens Sind og Hyrdedrengens Sind. Det er nok ikke tilfældig, at det er en Jyde, Søren Kierkegaards Far, det siges om, at da han som lille Hyrdedreng følte sig ulykkelig, gik han op paa en Høj midt paa Heden, rakte Ar-

mene mod Himlen og forbandede Gud. Ingen Fynbo eller Sjællænder vilde nogen Sinde have vovet at staa der alene under den aabne Himmel og forbande Gud.«

— — —

I Forbindelse med Adam af Bremens Karakteristik af Jyderne kan jeg nævne et Eksempel, jeg selv har oplevet. Jeg har haft to jydsk Venner. De er for længst døde – de var begge Malere, men havde anden Beskæftigelse ved Siden af. Da den ene, *Jens R. Hedegaard*, mistede en halvvoxen, haabefuld Søn, tog han Begivenheden uden nogen som helst Klage. Bagefter sagde den anden, *Niels Termansen*, da vi et Øjeblik var alene: »Ja, der er ingenting at mærke paa Hedegaard, men tro ikke, at han lider mindre af den Grund.« –

I Forbindelse hermed faar jeg Lyst til at gengive et lille Træk fra *Marguerite Løftings* Erindringer i »Landsmænd« Side 34. Hun fortæller først, hvordan hendes Mand – de er begge Københavnerne – i Aaret 1900 erhvervede en Hedejendom i Jylland, der hed Nørre Risager. Herfra begyndte han at plante Hede op i stor Stil, og saa siger hun om Befolkningen der i Egnen: »Naar Vejrliget var ugunstigt, var de slemme til at klage over Udsigterne. En Dag sagde jeg til vor Plantør: »Hør, Nielsen, er det nu saa slemt, som de hyler til?« – »Nej,« sagde han, »det er det ikke, men naar vi ikke klager os mere, saa er det slemt.««

Trods sin Eksamenslæsning fik Søren Kierkegaard Tid til at udgive sin første Bog, der bærer den ejendommelige Titel »Af en endnu levendes Papirer«. I sin Bog om Søren Kierkegaard siger *Holger Stenbæk*, at Kierkegaards Bog indeholdt »en hvas Kritik af *H. C. Andersens* nylig udgivne Roman »Kun en Spillemand«. Overfaldet, der

gjorde H. C. Andersen dybt ulykkelig, kunde synes noget umotiveret, men der var noget i Romanen, der havde op-rørt Søren Kierkegaard i hans inderste. Bogen hævdede nemlig, at for at kunne udvikle sig behøver Geniet Varme, sine Medmenneskers Beundring og Kærlighed, el-lers gik det til Grunde. I Søren Kierkegaards Øjne var den skildrede Kunstner ikke andet end et »Flæb«. »Ge-nierne ligner,« skriver Kierkegaard senere, »Tordenvejret, der gaar mod Vinden, forfærder Menneskene og renser Luften.« – «

I samme Forbindelse kan nævnes, at *Henrik Pontoppi-dan*, der iøvrigt ogsaa var Jyde, i en af sine Romaner siger, at Træerne vokser stærkest i Blæst, og dermed me-ner han to Ting. Nu kan det jo nok siges, at der er mest Blæst paa de aabne, jyske Sletter og vel mindst paa Fyn med de mange levende Hegn.

I ovennævnte Modsætning mellem H. C. Andersen og Søren Kierkegaard møder vi to Slags Sind, det fynske og det jyske, hver i en genial Yderlighed, som gjorde de to Mænd verdensberømte.

— — —

Vi vender os saa til de Jyder, vi vil høre lidt nær-mere om.

Peder Grube

Om en ejendommelig og alsidig begavet Mand fortæller *Adolph Jensen* følgende: »Peder Grube var ikke »rigtig« Skolelærer; uden Seminarieuddannelse fungerede han som saakaldt »Vinterlærer« – ligesom Kræn Koustrup i Blichers »Bindstouw«. Allerede som Dreng havde han faaet Øvelse i at undervise, idet han som Elev i Vorbasse Skole blev

sat til at være Hjælpelærer for sine jævnaldrende Kammerater. Den daværende Vorbasse Degn var nemlig baade Skolelærer og Snedker, og for at kunne passe det ene Erhverv uden at forsømme det andet, beordrede han Grube til at besørge Undervisningen, medens Degnen selv var beskæftiget i sit Værksted paa Loftet over Skolestuen. Grube havde strengt Paalæg om at holde Udkig gennem Vinduerne og gøre Anskrig, dersom han saa Præsten nærme sig. Ogsaa i Nebel Skole, hvor Degnen om Sommeren skulde undervise 1 eller 2 Gange om Ugen, maatte Grube vikariere, naar der var meget at gøre i Snedkerværkstedet. – Grube vilde gerne have været paa Seminarium for at kunne blive Skolelærer, men det vilde hans Fader ikke vide noget af, Drengen blev oplært i Skomagerfaget, og ved dette Haandværk ernærede han sig, da Præsten *Lund* (min Faders Forgænger i Embedet) blev opmærksom paa hans usædvanlige Evner og Anlæg. Pastor *Lund* skaffede Grube nogle Bøger og hjalp ham tilrette med at bruge dem, og fik ham saa ansat som Vinterlærer for Fitting og Skjoldbjerg Skoler i Vorbasse Sogn. Trods sine meget begrænsede Kundskaber var Grube en udmærket Lærer. Da Biskop *C. F. Balslev* udtalte, at Grube vist formaaede at lære Børnene alt, hvad han selv kunde, skal min Far have svaret: »Ja, og lidt til.« Far mente vel hermed, at Grube under Kundskabstilegnelsen forstod ogsaa at tale til Elevernes Fantasi og Hjerter. For det aandelige Liv paa Vorbasse-Egnen blev Peder Grubes Gerning som kummerlig betalt Vinterlærer, som Foredragsholder og som Søndagsskolelærer af største Betydning. Men der er mere at sige om denne mærkelige Mand.

Om Kræn Koustrup hedder det, at han om Sommeren var Murmester; det passer ogsaa paa Grube, men han

fuskede iøvrigt i alle Haandværk. Da Døre og Vinduer i den meget forsømte Præstegaard trængte til at males, spurgte min Far spøgende Grube, om det ikke var et Job for ham. Han tog det for Alvor og mødte til vor Forundring nogle Dage efter med Papirhue, Malerpotter og hele det øvrige faglige Udstyr. Og Arbejdet blev udført til mine Forældres fulde Tilfredshed. Foruden at være en fremragende Pædagog, en dygtig Skomager, en alsidig Bygningshaandværker, var Grube lidt Bogbinder, lidt Dyr læge og meget andet; der var intet, han gik af Vejen for, naar han kunde tjene nogle Kroner til Føden for sit Pjus af en Kone og deres store Flok Unger derhjemme i den kummerlige Rønne med det stolte Navn »Kathrine-lyst«.

— — —

I en Henseende var Grube forskellig fra hans Forbilde hos Blicher. Der var jo det ved Kræn Koustrup, at »te aa maahn wa han ett saa fuldkommele som æ Præjst, for han had ett gon i den suet Skuel.« Grube havde heller ikke gaaet i den sorte Skole, men alligevel viste han sig som Præstens Overmand i at mane. I Præstegaarden plagedes vi af Rotter i Køkken, Fadebur og Bryggers, og alle Midler til at fordrive de ubehagelige Gæster havde hidtil vist sig virkningsløse. Endelig raadspurgtes Grube, og selvfølgelig paatog han sig at udrydde Rotterne, men han vilde ikke have Tilskuere. Hvad Grube da foretog sig, fik aldrig nogen at vide; det var en almindelig Antagelse, at han havde manet Utøjet bort ved Anvendelse af en Formular, som kun han kendte. Dette faar nu staa ved sit Værd, men Faktum er, at Rotterne forsvandt og aldrig mere lod sig se.

Den Glorie, der i min Dreng-Bevidsthed stod om

Grube, er aldrig blegnet; under andre Omstændigheder var han maaske blevet en Himmelstormer; nu bandtes han til Jorden af Pligtfølelse overfor den store sultne Flok i »Kathrinelyst«, hvis Velfærd beroede paa hans ukuelige Vilje til at udnytte sin Formaaen til det yderste.«

Warthoe

Man kan vist roligt sige, at der ikke i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede fandtes nogen Mand i Thyrsting og Vrads Herreder, der havde skældt saa mange Mennesker ud – og gjort det saa grundigt – som Herredsfuldmægtig, Justitsraad Warthoe i Brædstrup, men til Gengæld fandtes der heller ikke nogen i hele Jurisdiktionen, der nød saa megen Agtelse og Respekt som han. En Person, der forenede to tilsyneladende saa forskellige Sider, maa have været en meget ejendommelig Mand, og det var Warthoe.

Anthøn Sophus Warthoe var født 1821 paa Skanderborg Ladegaard, der ejedes af hans Fader, Prokurator Warthoe. Da han var 16 Aar, kom han paa Thyrsting og Vrads Herreders Kontor i Brædstrup, der ligger en to, tre Mil Vest for Horsens. Her var han Kontorist eller Skriver, som det hed dengang. I Brædstrup faldt hele hans Virksomhed med Undtagelse af et Par kortere Tidsrum i Fyrreerne, da han var ansat andetsteds. Senere opholdt han sig et Par Aar i København for at tage dansk juridisk Eksamen, som han bestod 1852 med første Karakter.

Efter endt Studium vendte Warthoe tilbage til Brædstrup, hvor han blev Førstefuldmægtig, og det var han til 1909, da han tog sin Afsked, 88 Aar gammel.

Fra 1837 og til 1909 arbejdede Warthoe med de nævnte Afbrydelser paa samme Sted. Gennem disse næsten halvfjerds Aars Virksomhed paa Herredskontoret i Brædstrup fik han et indgaaende Kendskab til de to Herreders Befolkning. Han vidste Besked med de enkelte Sognes Forhold, han fulgte de forskellige Slægter og deres Skæbne i flere Led. Han var inde i deres Formuesforhold, og han kendte deres Fortrin saavel som deres Ska-vanker. Ogsaa deres Tilnavne kendte han.

Men skælde ud var han slem til. Man kan vist godt sige, at det var ham en Naturnødvendighed. En gammel Bondemand sagde om ham: »Han var i allerbedst Lune, naar han skældte ud. Naar han ikke skældte ud, var han ikke godt tilpas.«

Nu havde Warthoe med mange Ting at gøre, Auktioner, Udstedelse af Skøder, Aftægtskontrakter osv., samt en Mængde Embedsforretninger. Derfor kunde det let ske, man kom til Ulejlighed, og saa haglede det ned over vedkommende, som han efter den gamle Tids Skik benævnte ved Fornavn og sagde Du til, hvis han da ikke fandt mere Behag i at tiltale ham med *han*. »Vil han se, han kan komme herut! Jeg vil » – som han kunde bande – « ikke se ham for mine Øjne!» var den Tiltale, en ældre Mand fik, da han kom for at faa noget ordnet angaaende en ung Slægtning, han var Formynder for. Men han kendte Warthoe og vidste, at det kun drejede sig om at holde Ørerne stive, til Bygen var drevet over. Saaledes gik det da ogsaa her. Efterhaanden blev Warthoe saa flink, at det endte med, at han fulgte Manden ned ad Trappen og halvvejs ud af Byen.

Selv om Warthoe nok saa meget brugte Mund, stod han alligevel paa Befolkningens Side, ogsaa naar det gik

ud over Statens Kasse. Galt var det saaledes med Ejendomshandlerne. Det var vist sjældent, der dengang i disse Egne blev skrevet et ærligt Skøde, man skulde jo spare paa Udgiften til Stempelmærkerne. Her er et Eksempel. *Jens Hansen* havde 1878 købt Gaarden Petersbjerg i Aale af *Jørgen Jensen*, der var ældste Søn af den kendte Bonde og Folketingsmand *Jens Jørgensen*, Bjerregaard, og hørte til de gudeligt vakte. Da de kom til Brødstrup, og Warthoe skulde skrive Skødet, spurgte han, hvad Gaarden havde kostet. »Ja, den har kostet 42.000,« svarede *Jørgen Jensen*, »men saa højt vil vi ikke sætte den. Vi vil sætte den til 28.000 Kr.« – »Ja, Du er jo en kristelig Mand *Jørgen Jensen*, og hvis Du vil gaa til Helvede for de tyve Kroners Skyld, saa har jeg Fanden pine mig ikke noget imod det,« erklærede Warthoe, og Skødet kom til at lyde paa 28.000. Med Hensyn til Statsindtægter i Form af Stempelmærker kunde Warthoe godt selv koketere med sin noget selvstændige Fremgangsmaade. »De siger, at jeg har snydt Staten for 20.000 Kr.« skal han have sagt, og med en Hoveddrejning til Siden som en Slags afsides Bemærkning tilføjede han: »Det kan Fanden lyne mig gerne være, det er sandt!«

»Warthoe var jo en flinke Mand, men de skulde være belavet paa o fo æ Bælle skjældt ud først,« sagde en ældre Gaardmand til mig og fortsatte med at berette følgende: »Engang skulde en Mand i Forhør i Brødstrup. Det var brændt for ham, og de var lidt i Mening om, at han selv havde gjort det. Han havde faaet en anden Mand med sig, som skulde hjælpe ham lidt til Rette, og paa Vejen til Brødstrup mødte de Warthoe, som skulde ud i Embedsforretning. De snakkede til ham, og han standsede da ogsaa. De snakkede jo om dether Forhør, og Warthoe

sagde da: »Har Du først sagt nej, saa skal Du – som han kunde lyne og bande – blive ved med at sige nej. I Dag gaar det jo nok, for da er det kun en Pjalt Skriverdreng, der skal holde Forhør!« –

Warthoe havde gode Indtægter, men han gav meget bort, ikke mindst til Fattigfolk, saa nogen egentlig rig Mand blev han ikke, selv om han kun havde sig selv at sørge for. Gift blev han aldrig. Et Eksempel paa hans Maade at hjælpe paa har man i følgende. I Provisorie-aarene var der megen Uro i Egnen, især i Aale Sogn var det galt. Beboerne nægtede ind ad en Kant at betale Skat. De raabte »Ned med Estrup« og drillede Gendarmerne efter Noder. Ikke mindre end atten Aalere blev paa een Dag anholdt og ført til Brædstrup under Eskorte af 10 Gendarmere. To Mænd, Anders Murer og Marinus Skrædder, maatte en Dag møde i Brædstrup for at sidde en Bøde af. Warthoe, der godt vidste, at Marinus Skrædder ikke hørte til de højest bemidlede, vilde yde ham en Haandsrækning. Han kom ned i Arresten til ham med sin Pels og bad ham lappe den. Da Marinus havde set den efter, sagde han, at der jo ikke var noget Hul paa den. »Jo, gu er der saa, og Du skal have din Betaling for det,« svarede Warthoe og gav ham et passende Beløb. Paa den Maade fik Warthoe Lejlighed til at yde en fattig Mand en Haandsrækning, uden at det ligefrem skulde se ud som en Almisse.

Warthoe kom til Bøndernes Gilder, og han havde Humøret med sig. »Plads for de eksaminerede!« kunde han raabe og slaa ud med Armen, naar han dansede med Jordemoderen. Ogsaa i Selskaber hos Godsejere og Embedsmænd forstod han at optræde med Værdighed. Han kunde holde en god Tale og slutte af med en flot Pointe.

Warthoe var som en Fader for Jurisdiktionen, og der var mere end een, der græd, da han en Sommerdag 1912 blev begravet paa Ring Kirkegaard. »Han har været for mig som en Forsørger,« sagde en fattig firsaarig Enke, »og det eneste, jeg har kunnet byde ham til Gengæld, er min Tak og denne lille Blomsterkrans.«

Warthoe var kommet til Verden i Frederik VI's Tidsalder, og han bar Præg deraf. Han havde anlagt sig et barskt Væsen for at dække over et varmt Hjerte.

M. C. Holm

Den 19. Oktober 1827 fødte en fattig Tjenestepige i en lille Stue i Fjordgade i Nykøbing, Mors, et Drengsbarn uden for Ægteskab. Han fik en kummerlig Start i Livet, forladt af Faderen, endnu før han blev født, og med en Moder, der sad tilbage i Fattigdom. Hvad skulde der dog blive af den Dreng?

Ja, det var det, vi skulde høre om her. *Maren Nielsdatter*, der var født i Salling 1794, var taget til Købstaden for at søge Lykken. Nykøbing var en lille By dengang, Maren var dygtig og paalidelig, hun fik Tid efter anden Plads som Kokkepige i flere af Byens ansete Huse. Hun stiftede ogsaa Bekendtskab med Borgmesterens Karl, der var Sallingbo som hun og født 1795. Han skildres som en kraftig, smuk og dygtig Karl. De blev gode Venner og aftalte, at de skulde giftes, hvorfor Maren sagde sin Plads op for at sy Udstyr. Men det kom til at gaa helt anderledes. Kæresten var imidlertid blevet Gaardskarl hos en Købmand, og her kom en anden Kvinde ind i Billedet. Enden blev, at han giftede sig med en ung Enke, der bragte ham sin Gaard som Med-

gift. Men Maren Nielsdatter lod han sidde tilbage, ene, skuffet og i Omstændigheder. Sammen med Søsteren, Kirsten Væverpige, var hun flyttet ind i en lille Stue i en Sidebygning i Fjordgade, og her fødte hun i Oktober 1827 en Søn, der i Daaben fik Navnet Mads Christian, *Maren Væverpigens Mads Christian*, som han blev kaldt.

Maren var en trofast Sjæl. Hun holdt fast ved sin Dreng, og hun gjorde, hvad hun kunde, for at holde Nøden fra Dørene. Hun var velanskrevet fra sine tidligere Tjenester, og hun gav sig derfor til at virke som Kogekone, mens Søsteren slog Væven derhjemme. Det gik godt paa de Tider af Aaret, hvor der var flest Gilder, men naar der ingen var, kneb det tidt. Engang saa hun ingen anden Udvej end at sende sin Søn ud at betle. Herom har han selv fortalt mange Aar efter: »Jeg kan huske, jeg engang i mit Liv har grædt. Min Moder havde sendt mig ud for at tigge, vi havde ikke Brød i Huset. Det pinte mig haardt, og jeg satte mig paa en Trappesten og græd i Fortvivelse. Men saa bad jeg til Vorherre, at han vilde hjælpe mig, saa jeg, naar jeg blev stor, kunde tjene mit Brød og aldrig skulde behøve at bede nogen om Hjælp. Jeg satte mig det Maal, at jeg vilde arbejde mig frem . . . «

Moderen havde lært sin Søn, at der var to Veje, der førte fremad, det var Arbejde og Bøn. Hun havde lært ham, at man skulde være lydig og tro i sin Gerning. Det var han, og han fik godt Udbytte af sin Skolegang. Efter sin Konfirmation kom han i Farverlære, men det gik ikke. Imidlertid havde Hjemmets Forhold forandret sig betydeligt. Maren havde giftet sig med en noget yngre Haandværker, han gav Drengen sit Navn, saa han fra nu af kom til at hedde *Mads Christian Holm*.

Det var Skibsbyggeri, Drengen havde Lyst til. Han kom da i Lære hos Skibsbygger *Strand* i Thisted, og han havde Forstand paa Drengene. Mads Christians Hænder var godt skafte, og Mester kunde lide ham. Mange Aar efter gav han Mads Christian det Skudsmaal: »En saadan Lærling har jeg aldrig haft Mage til. Han var flittig, villig og tro. I sin Fritid enten »fuskede« han for at tjene et Par Skilling, eller læste, skrev eller tegnede. Han vilde frem, og han blev dygtig.«

1846 blev Mads Christian Holm Svend. En Tid arbejdede han paa et Værft i Aalborg. Efter at han havde aftjent sin Værnepligt som Marinesoldat, tog han Arbejde paa et Træskibsværft i Helsingør, og der mødte han Æventyret. Da en amerikansk Bark efter endt Reparation skulde sejle til Boston, og Kaptajnen ønskede at faa en Tømmermand med om Bord, tilbød Holm sin Tjeneste og blev antaget. I Boston fik han straks Arbejde paa et større Værft, men kort efter blev han syg. Det var Tyfus, og han svævede mellem Liv og Død. Men hans stærke Konstitution overvandt Sygdommen, og han kunde atter tage fat.

Men saa blev han angrebet af en helt anden Sygdom. Guldfeberen rasede. I Kalifornien var der Guld i Massevis, hed det sig, og man kunde blive rig i en Haandevending. Rejsen var ikke saa ligetil. Man skulde Syd om Kap Horn og op langs Amerikas Vestkyst for at naa til St. Francisco, men Holm tog Turen, og Heldet fulgte ham. Folk strømmede til, og der skulde bygges Huse i Massevis. De var af Træ, og Holm tog uforknytt Arbejde som Tømrer. Det gav gode Penge, men ikke nok. Saa oprettede han et Skibsværft ved en Fjordbred, hvor man kunde hente gratis Træ i Skoven. Arbejderne var

af mange Slags, men Holm var stor, stærk og uforknytt. Han sov med den seksløbede Revolver under Hovedpuden. Ingen vovede heller at gøre ham noget.

I Løbet af faa Aar var Holm en rig Mand. Men i 1855, da der skulde holdes en Verdensudstilling i Paris, følte han pludselig Hjemlængsel. Han vilde se Udstillingen og samtidig aflægge et Besøg i Nykøbing for at se, hvordan Moderen og Stedfaderen havde det. Der var Triumf i Mads Christian Holms Sind, da han betraadte den hjemlige Jord. Som fattig var han rejst ud, som rig kom han tilbage, men Triumfen var blandet med Vemod. Hans Stedfader var død 1853, og hans Moder var gaaet bort Aaret efter. Han stod altsaa alene.

Men hans Ry voksede. Han blev indbudt i de finere Huse, ogsaa et Sted, hvor hans Moder i sin Tid havde været Kokkepige. Holm kunde ikke være ledig, han begyndte saa smaat at reparere Skibe. Men en Dag havde han en ejendommelig Oplevelse. Ogsaa ude paa Landet var man begyndt at tale om denne mærkelige Mand, hvis Bekendtskab det nok var værd at gøre. En Dag kom en Mand ind for at hilse paa Holm. Han fortalte, hvem han var, og sagde, at han havde flere Sønner, der stod og ventede udenfor. Men han fik en kold Modtagelse. »Jeg kender Dem ikke,« sagde Holm kort. »A kan da lade dig vide, at A er din Fader,« svarede den fremmede. »Jeg kender Dem ikke. Da min Moder trængte til en Støtte og jeg til en Fader, kendte De ikke os, og nu kender jeg ikke Dem. – Vær saa god!« Holm aabnede Døren, og den fremmede forsvandt.

Nykøbing var for lille en By for en Mand som Holm. Aabenraa det var bedre. Her overtog han et større Skibsværft, idet han dog stadig ansaa sit Ophold i Dan-

mark som noget foreløbigt. Guldlandets skønne Natur vinkede, og her kunde han vente at blive Millionær i Løbet af kort Tid. Men Skæbnen vilde det anderledes. I Aabenraa stiftede Holm ogsaa Bekendtskab med en Række Familier, saaledes med en Skibskaptajn *Boy Bendixen*. Han var ganske vist tysk, men han havde flere Døtre, deriblandt den høje og smukke attenaarige Emilie. Hun var ikke til at staa for. M. C. Holm friede og fik ja. Men der var den Hage ved Sagen, at Emilie vilde ikke bo i Amerika, og skønt Holm ellers var vant til at sætte sin Vilje igennem, maatte han her give efter. Men Aabenraa var i Længden for lille en Virkeplads for en Mand som Holm. Han var blevet gift 1861. Hans Ejendomme i Kalifornien lod han realisere, men der var Snyderi med i Spillet, og han fik ikke nær saa meget ud af det som ventet.

1870 tog Ægteparret Ophold i København, hvor Holm løste Borgerskab som Grosserer. Det var Dampskibe, der var Tidens Løsen. Det var midt under den fransk-tyske Krig, og der var Brug for Tonnage, men et moderne Dampskib kostede mere, end Holm alene kunde udrede. Saa skulde der stiftes et Aktieselskab, men hvem vilde betro sine Penge til en ung og ukendt Skibsbygger fra Aabenraa? Men Holm havde Overtalelsens Evne, og den 1. Februar 1871, mens Krigen endnu rasede, og Fragterne var høje, stiftede han Dampskibsselskabet »Norden«. Man begyndte med eet Dampskib, men snart blev der Raad til flere. Aktieselskabet gav stort Udbytte, et Aar 26 pCt, og paa Børsen gik Aktieselskabets Formand under Navnet »den heldige Holm«.

»Norden« ejede efterhaanden 5 Fragtdampere. En væsentlig Grund til Holms Held var den, at han ikke var

smaalig. Selv var han flittig og punktlig, og han forlangte meget af andre, men han gav en ordentlig Løn og god Kost om Bord, og det satte man Pris paa.

Som korresponderende Reder for et anseligt Dampskibsselskab kunde M. C. Holm have slaaet sig til Ro. Han havde, hvad han behøvede – rigeligt endda. Desuden var Ægteskabet barnløst. Men der var stadig Uro i Holms Sind. Han havde et Overskud af Initiativ. Han var Skibsbygger af Fag, havde tilmed erhvervet sig betydelig Indsigt i Bygningen af Dampskibe. Han maatte have Fingre i et Værft, hvor man byggede Jernskibe.

Der var jo Burmeister & Wain. Men her sad C. F. Tietgen, Danmarks største Industrimand i hine Tider, i Formandsstolen, og han sad godt fast. Men saa var der Helsingør. Her havde man tidligere opkrævet Øresundstolden, hvad der havde givet store Indtægter til Byens Næringsliv, saa store, at Helsingør i sin Glansperiode var Danmarks fjerdestørste Købstad. Men 1857 blev Øresundstolden ophævet, og Byen stagnerede. I Løbet af faa Aar mistede den 1000 Indbyggere. Byens ledende Mænd saa godt, at den trængte til en ny Virksomhed. M. C. Holm saa det ogsaa. Og saa begyndte Arbejdet for at faa oprettet et Jernskibsværft paa dette Sted. Men der var mange Vanskeligheder, Politik, Intriger, Træk og Modtræk. Men Holm havde en jernhaard Vilje, og endelig lykkedes det at faa Indenrigsministeriets Koncession til Anlæg og Drift af et Jernskibs- og Maskinbyggeri ved Helsingør Havn. Et Aktieselskab med Titelen »Helsingørs Jernskibs- og Maskinbyggeri« blev dannet med Aktiekapital 1.600.000 Kr. Bestyrelsens Formand var fra Begyndelsen, 1. Marts 1882, M. C. Holm, Direktør var Holms Bysbarn, en Skibsbygmester fra Nykøbing M.

Værftet stod færdigt til Brug paa Rekordtid, men iøvrigt gik det ikke saa godt med Driften. Tiderne var daarlige for Skibsfarten og Direktøren næppe den bedst egnede. Arbejdsstyrken gik ned fra 700 Mand til 250, ja, det gik saa vidt, at man paa et Værksted forfærdigede Sjippetove, paa et andet Kosteskafter, for dog at have noget at beskæftige sig med. 1887 fratraadte Direktøren, og Holm overtog hans Hverv, han var nu baade Formand og Direktør, det sidste uden nogen som helst Gage. Det var et stort Ansvar, Holm paatog sig, og han følte det. Herom er der sagt: »Mads Holm følte Forholdet til Værftet som en Faders til sit Barn: det var *hans* Plan, *hans* Værk og han stod derfor inde for det.«

M. C. Holm satte hele sin Arbejdsevne, al sin Forretningssnilde ind paa at genrejse Helsingør Skibsværft, han gjorde det fuldkommen vederlagsfrit, og Heldet fulgte ham. Knap et Aar efter, at han havde overtaget Ledelsen, kunde der for første Gang gives Udbytte, og nu gik det stadig frem. Vi standser vor Beskrivelse af dette Foretagende her og gør kun opmærksom paa, at Virksomheden, da den i 1957 havde 75 Aars Jubilæum, beskæftigede 3600 Arbejdere og Funktionærer.

Hvordan var saa denne Industrimand, der havde evnet at sætte saa store Ting i Gang? Vi lader en sagkyndig svare, nemlig *Jul. Schovelin*: »Holm var rigtig Typen paa en *selfmade* Mand, en haardhændet og selvsikker Personlighed, en Mand, som naar han vilde Maalet, ogsaa vovede at ville Midlerne, ej heller skyede dem iblandt disse, som en sartere, mere fint sammensat Natur vilde have undset sig ved. I sin ydre Væremåde var han noget af en Søulk, hans Tale lugtede af Tjære, hans Vendinger faldt rappe og djærve. I hans Øjne var der et lunt

Glimt, og han havde en egen Evne til at høre, hvad han vilde høre, men heller ikke mere. Han havde en ren Overtro paa Held, deriblandt ogsaa sit eget Held.«

Der var, aabenlyst og i det skjulte, en vis Konkurrence mellem Holm og Tietgen. Den sidste modtog alle de Titeler og Ordener, der her i Landet kan gives en Mand med hans Format. Holm fik intet af dette. Maaske hans lidt akavede Ankomst til denne Verden havde sin Del deri. Men Holm var trofast som faa. Han glemte ikke sin Fødeby, Nykøbing paa Mors, og han glemte ikke Fattigfolks Tarv. Naar han var hjemme i Nykøbing, gik han rundt for at se, hvad der manglede. Byens Asyl havde daarlige Lokaler. Altsaa byggede Holm et nyt og tidssvarende Hus til det Brug. Man frøs i Kirken. Altsaa gav han Kirken et Varmeapparat, Byen trængte til en ny Skole. Altsaa gav han 80.000 Kr. til en ny Borger-skole.

Der blev holdt Fest for Mads Holm i den Anledning, han blev udnævnt til Byens Æresborger, og han blev Æresmedlem af Haandværker- og Industriforeningen. Ved Festmiddagen den 23. Marts 1891 holdt Holm ogsaa Tale, og han fortalte – som tidligere omtalt – hvordan han som lille Dreng blev sendt ud for at tigge, og han sluttede: »Jeg har naaet det Maal, jeg satte mig. Nu vil jeg gerne være med til at hjælpe Ungdommen i min lille fattige Fødeby. Gid Asylet og Skolen maa hjælpe mange af de unge til at arbejde sig op til Mænd.« I en senere Tale fik han Lejlighed til at omtale sin Hustru, det skete med følgende Ord: »Min Svigerfader var tysk, men jeg har efterhaanden faaet min Hustru saa dansk, at der ikke findes danskere Kvinde paa Mors.«

Men M. C. Holm var ikke stærk. Siden Tyfusanfaldet

i Boston i hans Ungdom havde han haft en svag Mave. En Septemberdag 1892 maatte han gaa i Seng med Blindtarmsbetændelse, og den blev hans Bane. Han havde ønsket at blive jordfæstet i sin Fødeby, og man gav sin store Søn og mangesidige Velgører en Begravelse, som var en Fyrste værdig. Maren Væverpiges Mads Christian var kommet hjem for at blive.

Niels Dael

Niels Dael er Vendelbo, født i Bjergby ved Hjørring den 20. Juni 1857 som Søn af Gaardejer *Christen Andersen Dal*. Oven for Gaarden, *Sønderdal*, havde man fra de kratbevoksede Bakker Udsigt over Kattegat. Her var god Vej for »den farende Blæst«, og her var et Sted, hvor en Dreng ved at staa og spejde efter det Sted der langt ude, hvor Himmel og Hav gik i et, kunde fyldes af Drømme om fjerne Verdener. Hvad skulde han være, og hvor skulde han virke? Faderen mente, han kunde blive Lærer, Moderen ønskede, han maatte blive Præst. Selv tog Drengen ingen Bestemmelse.

Hans Skolegang fandt Sted i en Overgangstid, hvor gammelt og nyt brødes. Hans første Lærer var af den gamle Skole, han stillede ikke stort andre Fordringer til Børnene, end at de sad stille og saa nogenlunde lod ham være i Fred. Ingen af Delene faldt Niels let. Han var en munter Fyr, der gerne vilde tumle sig, men ogsaa gerne vilde have noget at vide. Det sidste var nu ikke saa lige til. Da han i Regning kom til Division, fandt han dette noget gaadefuldt. At henvende sig til Læreren kunde ikke nytte, han gik derfor til en Kammerat,

der hed Thomas. Han stillede Stykket op for ham paa Tavlen og forklarede, at naar man satte det ind, fik man det ud – det var jo tydeligt nok. Da Thomas havde regnet Stykket, skrev Niels det af paa sin Tavle og gik op til Degnen, som efter at have raadspurgt Facitlisten erklærede det for rigtigt. Dagen efter skrev Niels samme Stykke op paa Tavlen – nu kunde han det udenad – og gik op til Degnen med det. Saaledes gik Vinteren. Niels regnede hver Dag det samme Stykke, og det var ogsaa hver Dag rigtigt. Dette kunde have varet mange Aar endnu, men da Niels var ti Aar, fik de en ny Lærer, og nu kom der Fart i Tingene. Lærer *Sørensen* satte til at begynde med disse store Børn til at lære at stave. Det kunde de nemlig heller ikke. Nu blev der bestilt noget, og det passede Niels godt. Selv om Spilopper var oplivende og tiltalende, havde der dog været Dage, hvor han følte et knugende Tryk i sit Sind, fordi han var saa langt tilbage. Lærer *Sørensen* forstod at tage Drengens Evner i Brug, og det varede ikke længe, før han skrev fejlfrit. Mest Indtryk gjorde det paa ham, naar Læreren fortalte Bibelhistorie, og da han en Dag havde fortalt om Verdens Undergang, var Niels saa betaget, at han slet ikke fandt Lyst til at lege i Frikvarteret. I det hele fik Læreren en saadan Indflydelse paa ham, at han følte det, som hele hans Fremtid afhang af denne Mand.

Sine legemlige Kræfter fik Niels udviklet gennem Arbejdet paa sin Faders Gaard. Som attenaarig kom han paa Tune Landboskole. Nogle Aar efter blev han Soldat og laa i Aalborg, hvor han blev taget til Korporal. Den dertil krævede Prøve var iøvrigt den eneste Eksamen, han nogen Sinde bestod. I Soldatertiden hørte han engang *Ludvig Schrøder* holde et Foredrag, og det indvirkede saadan

paa ham, at han absolut maatte til Askov. Her blev han Elev 1881, og det fik afgørende Indflydelse paa ham. Her fandt den opvakte Vendelbo noget af det Udsyn over Aandens store Verden, som han havde drømt dunkle Drømme om i sin Barndom. Det var især Schrøders aandbaarne Tale og *Paul la Cours* elskelige Personlighed, Kammeratskabets friske Liv og Bøgernes store Verden, der oplod sig for ham. Blandt Kammeraterne stod han især Sønderjyden *H. P. Hanssen* nær. Da han havde været paa Askov i tre Vintre, var de Penge, han havde sparet op ved at arbejde ved Landbruget, gaaet med. Han gik derfor ind til Schrøder og sagde, at han vilde rejse. »Hvorfor vil De det?« spurgte Schrøder. Ja, han havde ikke flere Penge. »De kan blive her, saa længe De vil. Det koster ikke noget.« Det lettede paa Niels Daels Sind, og han blev der to Vintre til. »Schrøder stemplede mig for Livet,« har han senere sagt. »De to Mænd, jeg staar mest i Gæld til, er Lærer Sørensen i Bjergby og Ludvig Schrøder i Askov. Jeg ved ikke, hvem af dem jeg skylder mest.«

Den sidste Vinter, han var paa Askov, virkede han tillige som Lærer. Bl. a. underviste han i Botanik. To Somre under det femaarige Askovophold havde han været Assistent hos den kendte Planteavlsmand *P. Nielsen Tystofte*, og den Tid var vel anvendt. Det var et rent Eventyr for Dael at høre Nielsen fortælle om Planterne. Det var, som naar andre fortalte om deres Familie. Niels Dael maa iøvrigt have haft gode Anlæg for Planteavl-forsøg, idet han vistnok havde haft Udsigt til at blive Nielsens Efterfølger som Forsøgsleder. Niels Dael stod faktisk med et Ben i hver Lejr. Landbrugets og et frit aandeligt Arbejde. Han modnedes langsomt, men saa

meget mere sikker følte han sig, da han endelig havde valgt – og det blev Aandsarbejdet.

Han vilde være Præst for Landsmænd i Sydamerika. Hertil var han vel udrustet, ogsaa derved, at han var blevet forlovet med en Vendelbo-Pige, *Martine Jacobsen*, der i ædel Alvor stod stærkt ved hans Side, og som ikke var bange for at dele Arbejde og Strabadser med ham. Sommeren 1886 holdt de Bryllup, og den 19. August blev Dael præsteviet af *Rasmus Lund* i Ansgarkirken paa Mors. Noget Løfte om, hvor længe han vilde blive i Argentina – det var der, han fandt sin Opgave – havde Dael hverken givet andre eller sig selv, men han tog fat med en redelig Vilje.

Han kom til at bo i Tandil i den ene Ende af Kirken, men Kredsen, han skulde betjene, var spredt over den uhyre Pampasslette, og derfor tilbragte den unge Præst en stor Del af sin Tid paa Jernbanerejse eller paa Hesteryg. Der kunde være 40, 50, ja 60 Mil til en af de smaa Kolonier, han skulde besøge. Det blev en ordentlig Ride-tur. Ofte havde han ogsaa en Hest med til at skifte med. Sin første Prædiken uden for Tandil holdt han i en Jordhytte, der ellers benyttedes til Hvedemagasin. Gennem et Hul i Taget strømmede Lyset ind, et Bord med en lille Dug over var Alter, et Par Tællelys sat fast paa et Par Underkopper gjorde det ud for Alterlys, og et broget tysk Farvetryk var Altertavle. Et Knæfald havde man skaffet sig ved at lægge nogle Sadler i en Halvkreds omkring Alteret. Der talte saa Pastor Dael om Herren, der taler fra Fiskerbaaden, og han begyndte med at sige, at Herrens Prædikestol var ikke bedre end hans. Men efterhaanden glemte han Omgivelserne. De hungrige Tilhørere sad foroverbøjede og lyttede. Han løftede dem, og de bar

ham, og snart var ved Aandens Hjælp det uforklarlige sket, man udtrykker i Ordet Fællesskab. En Menighed havde fundet sig selv. —

Let og komfortabel var Stillingen ikke, men Vanskelighederne æggede, og Niels Dael voksede med dem. I sit Samliv med sine Landsmænd havde han den Fordel, at han som Bondesøn havde let ved at færdes blandt Pampasslettens jævne Befolkning. En anden Fordel var den, at han i sin Uddannelse var en selvgjort Mand, og det var netop det, der tæller blandt Udvandrere, hvad en Mand selv kan præstere gennem sit Arbejde. Endelig en tredie Ting — en meget afgørende — at han forstod at *lytte*, thi deri bunder til syvende og sidst et Menneskes Interesse for andre. Det var netop en af Daels største Egenskaber, at han var i Stand til at lytte, og det baade til Børns glade Leg, syge og ængstedes Klage og døendes Usikkerhed over for den store Rejse. Igennem denne Evne til at lytte fik Dael Udløsning for de dybe og stærke Aandskræfter, der laa bundet i hans Sind. Ud af det folkelige og kristelige Fællesskab voksede hans Forkyndelse frem. Dette Fællesskab havde ikke blot sin Rod i Samlivet med Danske derovre, men ogsaa i Samlivet med Landsmænd herhjemme. Betegnende er hans Forhold til Mors. Naar han følte sit Sind fattigt paa Tanker og ikke vidste, hvad han skulde sige den næste Søndag, saa tænkte han paa den Menighed derhjemme paa Mors, med hvis Velsignelse han var draget ud. »Hvad vilde Du sige« — tænkte han — »hvis Du stod i Ansgarkirken paa Søndag?« Ja, saa følte han Fællesskabets Undervarme i sit Sind, Tankerne myldrede frem, Fattigdommen var forbi.

Niels Dael blev i Argentina i 11 Aar, og det blev en frugtbar Tid baade for Menigheden og for ham. Han hentede ikke saa meget sit Stof ud af Boglæsning, men ud af alle de Oplevelser og Smaatræk, Livet bød ham. Naar undtages »Bøgernes Bog« var Dael næppe nogen særlig flittig Boglæser. Hans Forkyndelse hentede han fra Dagens levende Liv, fra syge og sunde, fra glade og bedrøvede.

Af de 11 Aar var det sidste det sværeste. Hans Hustru var rejst hjem for at søge Helbredelse for en alvorlig Sygdom. 1897 rejste han efter for at hente hende, men hun var for svag til at taale mere Udlændighed. Hun døde 1901. Niels Dael blev 1897 Præst for Høve Frimenighed ved Slagelse, hertil sluttede sig 1904 Havrebjerg og 1909 Frederiksborg Frimenighed. Desuden betjente han flere smaa Kredse omkring i Landet. Men Dael var fuld af Initiativ. Han vilde skabe et Samlingssted for kristelig og folkelig Fællesskab. Det var Tanken om en Menighedsskole, der foresvævede ham. 1908 købte han Landstedet Liselund ved Slagelse, og her aabnede han den nye Virksomhed ved Nytaarstid 1909. I mange Aar var der Vinter- og Sommermøder paa et Par Uger, nogle Aar Skole hele Vinteren. Hjælp fik Dael af en Række grundtvigske Præster og Højskoleforstandere fra hele Landet. Især stod *Morten Larsen* fra Holstebro ham troligt bi. 1915 var Dael blevet gift med Svenskeren *Amelie Ståhl*.

Niels Dael var en Naturkraft. Hyppigt valgte han sit Emne fra Den gamle Pagts Profeter. Maaske han følte Slægtskab. Han var selv et Stykke af en Profet. Men han var ingen Tørvetriller. Han havde komisk Sans, han

kunde fortælle en morsom Historie og le, saa Huset rystede. Da han 1932 opførte en ny stor Bygning, lod han over Døren sætte en Indskrift, der sluttede med Ordene: *Lys og Kraft og Herlighed*.

Efter at Indskriften var anbragt, men Bygningen endnu ikke helt færdig, skete der en Morgen noget pudsigt. To Elektrikere kom gaaende for at tage fat paa deres Arbejde. Da de kastede et Blik paa Indskriften, udbød den ene: »Det med *Lys og Kraft* det er sgu godt!« Det hørte Dael, han morede sig, og han holdt ikke Historien hemmelig. Initiativrig, som han var, gjorde han et stort Arbejde for at skaffe fattige Københavnerbørn ud til Stranden. Men Jyde var han ikke for ingenting. Han kunde godt lide at gøre en god Handel. Hans Søster, Ingeborg, der var ugift, opholdt sig i længere Tid paa Liselund. Da Niels en Dag havde gjort en Forretning, som hun ikke helt syntes om, men maaske nok alligevel i al Stilhed beundrede, sagde hun: »Ja, Niels, Du har nu faaet al den Frækhed, der er i vor Familie.« Og Niels Dael lo, saa han selv rystede, og hele Huset rystede. Kunde han selv fortælle en Historie, saa kunde han ogsaa tage imod en. —

Niels Dael samlede Talere og Tilhørere til sine »Liselundmøder« fra baade Danmark, Norge og Sverige. I sit Arbejde glemte han heller ikke Sydslesvig. I et Foredrag, *Holger Begtrup* en Sommersøndag holdt for sine Elever paa Frederiksborg Højskole, betegnede han Niels Dael som *et religiøst Geni*. Da Højskoleforstander *Thomas Bredsdorff* blev begravet 1922, talte ogsaa Niels Dael. Han sluttede omtrent saaledes. »Du danske Folk! En af dine Høvdinge er falden.« Saadan tog den ene Høvding

Afsked med den anden. Niels Dael døde 1951. Han havde naaet en Kæmpes Alder.

Lars Raunsbæk

Vi skal nu ogsaa have en Landmand med i denne Række af Jyder. En af Lemvigegnens mest særprægede Hede-bønder var *Lars Peder Jørgensen*, kaldet *Lars Raunsbæk*. Han var født 1856. Om ham fortæller Konsulent *Niels Mølgaard* i sin Bog »Kulturbilleder fra vestjydske Egne«, Lemvig 1950, at han var opvokset paa Gaarden Sdr. Raunsbæk, af hvis 185 Tdr. Land kun nogle faa Tønder var opdyrket, medens Resten laa hen i Hede. 1883 overtog Lars Raunsbæk Gaarden, og om den hedder det, at »der var kun lidt Gæld paa Gaarden, men ogsaa ringe Værdier.« Lars Raunsbæk havde »godt Nemme«. Han kunde mure, tømre og tække. Han kunde ogsaa smede, og han lavede selv næsten alle Hjemmets Brugs-genstande.

Men først og fremmest kunde han dyrke Hede op og plante Træer. Han købte Mergel fra Jord, der laa over en halv Mil borte, og han kørte et Utal af Læs hjem paa sin Jord. For at faa Penge til at drive Gaarden op for slog Lars og hans Kone, Maren, Lyng og solgte den til nogle fjernere boende Gaardmænd, der brugte den til Bagning og andet mere. Det var i Eftersommeren, Lars og Maren fulgtes ad ud i Heden for at slaa Lyng. Ved Flid og Ihærdighed kunde de hver slaa et Læs Lyng om Dagen, de fik 7 Kr. for Læsset, og det var jo ren Fortjeneste.

Lars købte 20 Tdr. Land Hede til og havde nu godt og

vel 200 Tdr. Land til Gaarden. Han dyrkede Hede op, han udvidede og ombyggede Gaardens Bygninger, og han tilplantede i Aarenes Løb 30 Tdr. Land.

Efter alt dette Slæb delte han Gaarden i to lige store Dele og overlod dem til de to Sønner, der nu sad med hver sin Gaard paa 100 Tdr. Land.

Men Lars Raunsbæk kunde ogsaa handle, og det var egentlig det, vi skulde snakke om. Det var i 1922, han og Maren en Aften skulde i Selskab hos nogle Venner, men de fulgtes ikke ad. »Du kan godt go i æ Forvej, A skal bare en bette Smut ind undervejs,« sagde Lars. Da han lidt efter indfandt sig i Selskabet, blev der spurgt, hvad han havde taget sig for. Lars svarede sindigt: »Aa, det var bare en bette Knyvhandel, A var henne aa law.« Han havde været henne hos Menighedsraadet og købt Lomborg gamle Præstegaard. Bygningerne var noget forfaldne, men det kunde jo ordnes. Der var 100 Tdr. Land til, hvoraf det meste var Hede, men det kunde opdyrkes. Nogle Tønder Land vandlidende Eng var der ogsaa, men den kunde jo afvandes. Og saa var der en dejlig stor Have. Der var flere, der havde haft Kig paa Præstegaarden, men ingen havde besluttet sig, før Lars Raunsbæk i al Stilhed indfandt sig og lagde »en bette Graaen te«. Og nu havde han købt Lomborg gamle Præstegaard for 22.000 Kr. »Jow, den var slet ett for dyr.« Det var den »bette Knyvhandel«, han lige naaede at faa ordnet paa Vejen til Kaffeselskabet.

I 1929, da Lars Raunsbæk var ved at lægge op, fik han tildelt Det kgl. Landbrugsselskabs store Sølvbæger. Det var det første af den Art, der kom til Skodborg-Vandfuld Herreder.

To Kvinder

I det foregaaende er der fortalt om fem jydsk Mænd, og nu skal der berettes lidt om et Par jydsk Kvinder, der naaede noget af det helt store her i Livet – det at gøre sin Pligt.

Vi anfører først et lille Stykke af *Ernst Borups* Bog om *Alfred Povlsen*. Denne Mand – i mange Aar alene – var Forstander for Ryslinge Højskole, en af Landets største, og nu fortæller Ernst Borup: »Efter Thomsens Bortrejse fik Alfred Povlsen en ugift jydsk Kvinde, *Sine Dejgaard*, til at forestaa Skolens store Husholdning. Hun var et af disse herlige, solide og naturlige Mennesker, som er ens over for høje og lave. Hun bevarede sit jydsk Sprog uforfalsket og sagde Du til alle Mennesker, og intet kunde bringe hende til at tabe Fatningen. Ved Skolens 50 Aars Jubilæum sagde Alfred Povlsen: »Aladdin byggede sit Palads paa een Nat, men Sine bagte sidste Nat 5000 Boller.« – Sine Dejgaards Stue var et Samlingssted for Skolens Lærere og Personale.«

Hun døde 1924.

I det andet Tilfælde maa vi ty til Digtningen. Det er en Scene i *Kaj Munks* Skuespil »Egelykke«, og det drejer sig om to Personer, Grundtvig og Lene. Grundtvig er som ung Kandidat blevet Huslærer paa den langelandske Herregaard Egelykke, hvor han skal undervise en lille Dreng, der hedder Karl. Husets unge Frue, *Constance Leth*, og hendes Veninde, Præstekonen, Fru *Graa*, har været ret underholdende over for den unge Kandidat, og han er blevet stærkt forelsket i Fru Leth.

Det er en Septemberaften og Maaneskin. Grundtvig

har været ude at sejle i en lille Baad sammen med de to Damer og Karl. Selskabet er gaaet, og Grundtvig løber efter dem og støder pludselig imod Lene, der er ude at lede efter Karl, som skal i Seng. Der opstaar nu en Samtale, der begynder med, at Lene svarer Grundtvig med et: »Nej, for a regner Dem ikke.« Men saa kommer der Gang i Tingene. Grundtvig siger: »Lene, har du aldrig hørt Blomsterne tale? har du aldrig været ung?«

Lene: »Det behøver a ikke skrifte for Dem.«

Grundtvig: »Jeg kan huske, der groede paa Heden ved Tyregod . . . «

Lene: »Hva? Tyregod?«

Grundtvig: »Ja, det er der jeg er født op. Hos Præsten i Tyregod. Hele min Barndom.« –

Lene: »Tyregod i Jylland.«

Grundtvig: »Ja vist.«

Lene: »Der er a fød.«

Grundtvig: »Hvad er du? i Tyregod?«

Lene: »I den bitte Hjemmen Sønden for æ Præstegaardsdige i Vester.« –

Grundtvig: »Men Lene da! Lene! saa har du og jeg plukket Tyttebær af de samme Buske, set Urhanen slaa med Vingen mod Solen, naar den stod op, paa de samme Høje. Længes du aldrig efter Jylland?«

Lene: »Sgi fjætt med at længes.«

Grundtvig: »Hvorfor rejser du saa ikke derover igen?«

Lene: »A kan vel ikke tage fra æ Dreng. En skal passe det, Herren har sat En til. Det er vel æ Mening med det hele.«

Grundtvig: »Ved du da, om – er der da – ved du, der er nogen Mening med det hele?«

Lene: »Ved og ved! Det tilkommer det ikke mig at bestemme.«

Grundtvig: »Men du tror, der er?«

Lene: »A tror, der er den, te En skal gøre hans Pligt.«

Grundtvig: »Aah ja, Pligt og Pligt og Pligt! – Men engang spurgte jeg Busken der, og den bød mig til Svar en Rosenknop.«

Lene: »Saa var den mere høflig end som mod den Herre Kristus, ham bød den en Tornekrone.«

Grundtvig: »Ja, du snakker Lene, du er kun en Almueskvind, du har aldrig kendt til at brænde i et Helvede af Længsel efter et Himmerig, du vidste, du aldrig kan naa.«

Lene: »Hvad ved han om det? A havde en Kærest engang. Han blev kvaset ihjel af en Tyr. Da de bar ham ind til mig i æ Køkken, kom hans Tarme først ind ad æ Dør.«

Grundtvig: »Men Lene da! Men lille Lene da! – Hvordan kan et Menneske tro paa Gud efter det?«

Lene (smiler halvt. Der er stille lidt. Saa siger hun tungt og afgørende): »Herren kan gøre, hvad han vil; det er og bliver ret alligevel; ellers var han jo ikke Herren. – A skal hjem. Æ Dreng skal i Seng. – Men skulde det gaa dig saadan – ja, nu siger a du, ved det te du er fra Tyregod – skulde det gaa dig saadan herovre, te du bliver enlig og trænger til en at snakke med, saa husk, te a forstaar Jydsk.«

Og saa gaar Lene med sin Bindehose.

Denne Scene giver et Billede af en Kvindeskæbne og et Kvindesind. Vi møder Lene engang til i denne Bog. Maaske er Skildringen af hende i Virkeligheden det største i dette Digterværk.

IV

HANDEL – PENGE – KORTSPIL

I Jydens Sind er der en Trang til Oplevelse, Begivenhed, Spænding. Deraf kommer hans Trang til at handle (og spille Kort med høj Indsats). Det er ham en Æressag at gøre en god Handel. Man har derfor ogsaa den Talemaade om visse Jyder, at de hellere vil tabe Penge, end Handelen skal staa stille. De kan ikke undvære Spændingen.

Men skal der købes billigt, maa der naturligvis pruttes. »Hvor tidt vil Du slaa det halve af?« kan en Karl spørge, naar det drejer sig om en Pibehandel. »Skal vi brække og dele?« er et sædvanligt Spørgsmaal, naar to Mænd ved en Kohandel er 10 Kr. imellem. Hvis en Pranger ikke kan faa den ønskede Pris for en Hest, siger han: »Du ærer dig selv ved at give 675 for den Hest!« Og hvem vil ikke gerne ære sig selv? Det var i Aarhundredets Begyndelse naturligvis. Siden er Hestene jo blevet en Del dyrere.

At gøre en god Handel er en Kamp, og det er en Æressag at sejre i Kampen. I flere Tilfælde betyder Æren maaske mere end Pengene. I min Hjemegn var der

ved Aarhundredets Begyndelse en Gaardmand, der hed Povl. Han ejede en større Gaard og handlede en Del ved Siden af. Ikke fordi han behøvede det, for han var velhavende, men det var nu hans Fornøjelse, man kan maa-ske godt sige Lidenskab, for det er Handel for mange Jyder. Engang sagde Stedets Lærer, der var hans fjerne Slægtning, til ham: »Hvad kan det profitere Dig, Povl, at sælge din Husmand en Ko, der er 20 Kr. for dyr, naar Du alligevel aldrig faar de sidste 30—40 Kr.« – »Haah,« svarede Povl, og man var lige klog. Forklaringen er imidlertid ligetil. Det var hans Handelsære om at gøre at faa en god Pris for Koen. Om han saa i dette Tilfælde fik alle Pengene ind, var underordnet.

Jyden vil se Tingene, han køber. Allerinderst inde stoler han vel egentlig kun paa sig selv. I alt Fald vil han selv bedømme det, han køber. Povl havde en aldrende Søster, der laa til Sengs. Hun havde Tuberkler og ventede jo da ikke at komme op mere. Hun fik da den Tanke, at hun vilde give deres Husmand en Ko. Hun talte med sin Broder om det. Han havde ogsaa en Ko, han nok vilde sælge. Den saa saadan og saadan ud, og den kostede det og det. Søsteren fandt Prisen rimelig, men hun vilde se Koen. Nu var det om Vinteren, og hendes Kammer vendte ud mod Haven, saa det var ikke saa lige en Sag, men de fandt alligevel paa en Udvej. Koen blev trukket ud i Sneen og hen forbi hendes Vindue. Hun blev stabled op i Sengen og betragtede Koen nøje. Jo, den var god nok til Pengene, og Handelen blev sluttet.

At det er afgørende, at man ser det, man vil købe, fremgaar ogsaa af en Historie, jeg i sin Tid hørte Byskov fortælle. En Præst bad engang en Hestehandler skaffe sig et Par gode Køreheste. En Dag kom Hestehandleren forbi

Præstegaarden med et Kobbelt Heste. Han sagde til sin Karl om at sætte to af dem ind i Stalden, og saa gik han ind til Præsten og sagde, at nu stod der et Par Køreheste ude i hans Stald, om han vilde komme ud og se dem. De skulde koste det og det. Nej, Præsten vilde ikke ud og se dem. Hvis Hestehandleren mente, det var de rette Heste til den rigtige Pris, saa stolede han paa det. Men Hestehandleren paastod stadig, at han skulde se dem. Dette nægtede Præsten hver Gang. Han havde ikke megen Forstand paa Heste, og han stolede paa Sælgeren. Da Hestehandleren ikke kom nogen Vegne med Præsten, gik han bandende ud til sin Karl og bad ham tage de to Heste ud af Stalden og sætte et Par andre ind, og nu fik Præsten det Par Køreheste, han kunde være tjent med til Prisen. Havde han først set Hestene og taget dem for gode, var Ansvarer hans.

Jeg kan her berette en lille Tildragelse fra det virkelige Liv. Der levede engang her paa Sjælland en Skolemand, der havde hjemme i Sydvestjylland, og her tilbragte han da ogsaa sin Sommerferie sammen med Familien. Nogle Aar ejede han en Baad, der laa fortojet i Kongeaaen. Men Baaden blev gammel, og en Dag solgte han den til en Mand, som købte den ubeset. Han blev jo en Smule forbløffet, da han kom hen for at se Baaden og opdagede, at den laa paa Bunden af Kongeaaen. Han gik sporenstregs tilbage til Sælgeren og beklagede sig over Handelen, men fik det Svar: »Men, kjære Mand! Troede De, det var en Fregat, De havde købt?«

Den, der i Handel ikke ser sig for, han »maa staa hans egen Asart«, som et gammelt Ord siger.

At Jyden overhovedet ikke kan lade være med at prutte, er der talrige Eksempler paa. Provst Chr. Win-

ther, der i Halvfemserne var Præst et Sted i Vestjylland, har fortalt mig, hvordan hans Forpagter en Dag solgte en Ko til en Pranger. Han forlangte 200 Kr. for Koen, og Prangeren bød 180. Efter at de havde handlet en halv Times Tid, blev der givet Haandslag paa 190. Bagefter spurgte Provst Winther Forpagteren, hvorfor han ikke ligesaa godt straks kunde have forlangt 190 og saa faaet det. »Næ-j,« svarede Forpagteren, »for naar jeg forlanger 200, og han byder 180, og jeg saa faar 190, saa tror vi begge to, at vi har tjent 10 Kr. Og det er nok Ulejligheden værd.«

I dette Svar ligger der megen Sandhed.

Til Belysning af en jydsk Bondes Syn paa Penge og Handel giver *Jens Jakob Kjær* i sin Bog »Et Liv med Forhindringer, En gammel Skolemands Livserindringer«, 1923, en værdifuld Skildring. Det drejer sig om Kjærs Morfar *Hans Buch*, der var født 1790. Han blev gift 1820 og købte da Halvdelen af Hygumgaard i Nærheden af Jelling Nordvest for Vejle. Inden ret længe blev han i Stand til ogsaa at købe den anden Halvdel, og han passede Markerne til Fuldkommenhed. Men han var en haard Mand, ikke just mod sin Kone, men i det hele taget: mod sig selv, sine Folk og sine Børn. Enhver Handling, som han ansaa for en Forseelse, straffede han strengt. Hans store Lidenskab var Handel, og herom beretter Kjær: »Han handlede med alt, der kunde give Penge, dog ikke med Heste. Kohandel var hans Specialitet. Hans Kendskab til Køer og Sikkerhed i at bedømme dem var forbløffende. Men desuden handlede han gerne med Faar, Svin, Huder, Pelsværk, alle Slags Skind, Høleer, Klude og Ben i store Partier. Desuden drev han Kolonialhandel – uden Næringsbevis.

Han var en rigtig Pengepuger.

Han forstod ad alle mulige Omveje at købe billigt og sørgede derefter altid for at faa solgt til en anstændig Pris. Blot en ganske lille Fortjeneste kunde sætte ham i Humør. Han kunde snakke og snakke i det uendelige for at faa en god Handel i Stand. Men han vilde jo fiffe sin Modpart, ja ligefrem snyde ham, hvem han end var: fremmede, Naboer og Venner, ja endog sine egne Svigersønner og Børnebørn, og saa kunde han gotte sig af Hjertens Fryd bagefter. Mig gik han ogsaa i Vejen for; jeg var tidlig inde i hans Branche, men kunde Morfar komme til at købe de Lammeskind, jeg havde faaet Lovning paa, kildede det ham ind i Benpiberne. At gøre Forretning, men altid paa Basis af billige Indkøb syntes at være en Livsbetingelse for Morfar.« –

Ved et Gilde i Hover, Anneksbyen til Jelling, gav Per Avlskarl fra Lerbæk ondt af sig over for Kjær: »Bukken fra Hygum har snydt mig for otte Skilling i en Handel om en Høle.«

I de Tider var der ikke Banker og Sparekasser, men Hans Buch i Hygum havde altid Penge i sit Chatol, og med Hensyn til at laane Penge ud var der ingen Nærighed. »Folk gik aldrig forkert, naar de henvendte sig der om et Laan, lige meget om det var store eller smaa. End ikke de uvederhæftige kunde han sige Nej til. Han tog sjældent Renter af sine Udlaan.

Han overrakte Pengene med sit vindende Smil og sagde nogle venlige Ord. Men han vilde jo rigtignok gerne slaa en Handel af med Laantageren til Gengæld, og helst med de usikre. Naar de siden søgte nyt Laan hos ham, sørgede de gerne for at have et eller andet, der kunde hand-

les om. Det var omtrent det samme, hvad det var; han var altid villig til at købe.»

Et ejendommeligt Eksempel paa Hans Buchs Udlaansvirksomhed er følgende. Gaardejer *Hans Berthelsen* i Sandvad havde en Aften i Hvejsel Kro købt en Ejendom, som han skulde betale kontant inden kl. 8 næste Formiddag. Da han kom hjem midt om Natten, jog han sin Søn, Them, op af Sengen og befalede ham straks at gaa op til Hans Buch i Hygum og laane 1600 Rdl., da han skulde bruge dem inden Kl. otte. Them maatte jo af Sted til Hygumgaard. Han bankede paa, Hans Buch kom selv ud og lukkede op, og da han havde hørt Drengens Ærinde, gik han i den bare Skjorte ind til Chatollet, talte de 1600 Rdl. op, gav Drengen dem og lukkede ham ud med et venligt Godnat.

Og de to Mænd var endda ikke gode Venner, for Hans Berthelsen vilde have haft den Pige, Hans Buch fik. Hun var den bedste Pige i Vejle Amt, plejede han at sige.

Hans Buch døde 1865. Han laa syg et Par Maaneder, Kjær besøgte ham faa Dage, før han døde, og da var han meget livlig. For den Dag var han ved at sælge en Ko! –

Vi lader en anden Mand fortælle om sine Handelsoplevelser.

Den tidligere nævnte Departementchef *Adolph Jensen* udsendte 1946 »Erindringer«, hvori han fortæller om de fire Barndomsaar fra 1873 til 1877, som han tilbragte i Vorbasse, en Landsby, der laa »lige midt i Verden«, som Stedets Kromand paastod, idet det var 5 Mil til baade Kolding, Vejle, Ribe og Varde.

Den lille Landsby laa paa den store, for Størstedelen uopdyrkede Randbøl Hede. Forlystelser var der ikke

mange af, og baade voksne og Børn imødesaa derfor med store Forventninger det aarlige tre Dages Efteraarsmarked. Paa Markedsdagene – fortæller Adolph Jensen – var der aabent Hus i alle Hjem, hvor man modtog alle de Spisegæster, der meldte sig, og overalt, hvor der fandtes en Soveplads, kunde en træt Markedsgæst faa Hvile – alt mod Betaling naturligvis. Ogsaa i Præstegaarden stod det kolde Bord dækket hele Dagen, og der var fuldt op af Spisegæster. Kun var der den Forskel, at Fortæringen ikke kostede noget, og at Kaffepuncher nu og da til Gæsternes store Forundring ikke kunde faas. For Bønderne regnedes Dagens Gæstgiverforretning for en sikker Indtægtskilde. For Præstens var den altsaa det modsatte.

Naar der var saa megen Farve over Dagen, skyldtes det især *Handelen*. En Handel er for en Jyde en Begivenhed, der giver Livet Indhold. Naar Jyder kommer sammen – siger Adolph Jensen – kan de altid faa Tiden til at gaa med at handle, »Og de Vorbasse Bønder drev denne Sport i hver ledig Stund. De nøjedes ikke med saadanne Smaating som at »bytte Klokke«; de handlede indbyrdes med næsten alt, hvad de ejede, Heste, Køer, Faar og Svin, Ja endog Hundene skiftede undertiden Ejer. Vi Børn abede naturligvis efter og drev Handel med alt vor rørlige Gods; vi drev det til at handle med den strøgne Theskefuld Puddersukker, som Mor lagde paa Kanten af Tallerkenen med vor sure Morgen-Øllebrød, ja endog med de Lærkereder ude i Heden, hver af os, efter uskreven Lov, havde Finderens Ejendomsret til. Da vi imidlertid ikke ejede regulær Kongens Mønt, hjalp vi os, uden Kendskab til historiske Forbilleder, med Udstedelsen af Papirpenge. I vor Kammeratskabskreds var de af mig udstedte Papirsedler ubestridt lovlig Betalings-

middel uden Hensyn til den fuldstændige Mangel paa Dækning i reelle Værdier. At det var oplagt Svindel, erkender jeg villigt nu, men saa længe det stod paa, havde jeg – som den Jyde, jeg var – en fuldkommen ren Samvittighed. Som den Jyde, jeg var – for der er jo det ved Jyden, at selv om han gaar ud fra, at den, han handler med, selv maa vogte sine Interesser med Hensyn til Prisen, er han fuldkommen ærlig med Pengene. Det er blevet mig fortalt, at i den store Studehandels Tid gik Poserne med Sølvdalerne ofte uaabnede fra Haand til Haand, medens de samme Prangere ikke tog i Betænkning at snyde hinanden paa Studene, naar de kunde komme til det.« –

For vel omkring en fyrretyve Aar siden hørte jeg *Thomas Olesen Løkken* holde et Foredrag et Sted her i Nordsjælland. Han beretter bl. a. følgende: Et Stød ikke saa langt herfra var der et Sogn, hvor en Slagter fra den nærliggende Købstad gennem mange Aar havde købt de Kreaturer, Folk havde at sælge. Men en Dag rygtedes det, at han havde taget en Husmand noget haardt i en Kohandel. Det vakte Harmen, og da han en Dag kort efter kom ind til en Gaardmand og spurgte, om han havde noget at sælge, svarede Gaardmanden nej. »Og efter den Handel, Du for en fjorten Dage siden gjorde med Husmanden derude paa Overdrevet, skal Du ikke komme her til Byen mere.«

»Saadan vilde man ikke have sagt i Jylland,« sluttede *Thomas Olesen Løkken* sin Beretning, »der vilde man have sagt: »Det havde han godt af.« –

Det betyder ikke, at Jyderne er mindre hjælpsomme over for Smaafolk. Absolut ikke. Men det betyder, at i Handel skal enhver klare sig selv. Ellers er han simpelt hen en Stymper.

Til yderligere Oplysning om Jydens Maade at handle paa, kan følgende Historie tjene.

En Mand havde en gammel, ubrugelig Trætromle, som han gerne vilde af med. Derfor gik han hen til Smeden og spurgte: »Vil Du købe en ring' Tromle, jeg har liggende hjemme ved Gaarden?« Smeden grundede lidt og bød saa 5 Kr., da han mente, at en Ringtromle nok kunde være de Penge værd. Men da Smeden kom for at hente Tromlen, blev han en Smule gnaven. »Kalder Du det for en Ringtromle?« spurgte han. »Ja, en ring' Tromle,« svarede Manden sindigt. »A tøg's da, den er møj ring'«.«

Her er en Historie, der skal være passeret i Kolding. En Uldkræmmer kom ind til en Mand i Hospitalsgade, og der udspandt sig følgende Samtale: »Skal det ikke være en Handel i Dag?« – »Nej Tak, jeg skal ikke have noget.« – »Ja, Du kan faa disse tre Trøjer for 10¹/₂ Krone.« – »Nej Tak.« – »10 Kroner og 25?« – »Nej Tak.« – »Ja, saa tag dem for 8 Kr.« – »Nej Tak, men gaa ned til det halve, saa kan vi tale om det.« – »Tag dem saa for 5 Kr.« – »Nej Tak.« – »Saa tag dem for 4 Kr.« – »Jeg har ikke budt 4. Jeg vil give 3.« – »Ja, saa tag dem da for 3.« –

Naar en større Handel er gjort, skal der drikkes Lidkøb. Det hører sig til. Saa er Freden oprettet efter den kortere eller længere Tvekamp, som enhver jydsk Handel er. Københavneren *Jacob Paludan*, der baade er en god Iagt-tager og en fin Stilist, har bemærket et saadant Lidkøb eller maaske snarere Følgerne deraf. Han skriver: »Der er blæst visne Blade langt ind i Kroens Forstue, hvor Træskosjap damper Efteraar op i en Aroma af Kaffe-

puncher og daggammel Cigarrøg. Forlængst har Næsen identificeret Blandingen: Jydsk Krostue.

Og her træffer jeg Jyden igen, min svedne Jyde fra imorges. For otte Timer siden, da jeg forlod Hotellet, var han tilknappt og bondeful, ved Begyndelsen af en Handel. Nu er den lykkeligt afsluttet, han har faaet sit Jordstykke godt solgt og flytter nu fra Bord til Bord med Beretningen om sin Strategi. Han er ene fuld i Stuen og er nærmest som et Naturfænomen, der forløber, eller en Snurretop, der toner sin Tid ud. Men ikke har otte Timers Kaffepuncher vakt et sentimentalt Minde eller en liden Sang fra Barndommens Dage; han er og bliver kun Handelsforstand. Selv endevendt af Spiritus: til det inderste skjulteste Hjørne kun Handelsforstand. Hans Op-gave er nu efter Handelens Afslutning nærmest den at overbevise enhver om, at ingen kvindefødt er ham jævnbyrdig i lynsnar og formaalstjenlig Tænkning; ingen skal ustraffet betvivle, at i Fiduser, ordnet med blaaøjet Troskyldighed, er han uden Ligemand. Og Haanden falder med Hammerslag paa Bordpladen: Nu ska' a seje dig een Ting – , stort videre kommer han ikke, for de andre taler om andet, og for ham selv glipper Erindringen om, hvad han vilde sige; saa vender han sig til andre Sider, og blot et Øje vil staa lidt stille i hans, saa: Nu ska' a lige seje dig een Ting – – at – at du og min R. har lige meget Forstand – – .««

Dette er vel nok rigtigt set, men det er set af en Københavner. –

Inden vi gaar videre, maa vi bemærke, at Ordet »snydt« ikke helt betyder det samme paa Rigsdansk som paa Jydsk. *Snydt* betyder paa Jydsk ikke *bedraget*, men *taget*.

Hvis en Jyde er blevet taget i en Hestehandel, glemmer han det ikke. Det er ikke saa meget for Pengenes Skyld – selv om Penge spiller en væsentlig Rolle – det er mere hans Handelsære, det er gaaet ud over, og noget saadant tilgiver han vanskeligt. Typisk er følgende Historie:

Gamle Wolle ligger paa sit Dødsleje, og Præsten spørger ham, om han nu ogsaa har tilgivet alle sine Uvenner. »Jow, de' haar A,« svarer Wolle, »saa nær som ham Mads Iversen.« – »Men hvad har da Mads Iversen gjort?« spørger Præsten. Jo, Mads har da snydt Wolle saa skammeligt i en Hestehandel, saa det kan ikke tilgives. Præsten bliver forarget og taler vidt og bredt om, at hvis han fastholder sin Uforsonlighed i dette ene Tilfælde, er Tilgivelse i alle de andre Tilfælde spildt Uejlighed. Wolle ligger lidt og tygger paa det. Omsider siger han langsomt og stødvist: »Jow, A skal tilgive ham . . . det vil sej . . . hvis A dør. Men hvis A løwwer, saa skal 'et blive ved det gamle.« –

At Hestehandel kan føre til store Resultater, ser man nu og da. *Niels Skov* i Vejle er en Mand, der gaar mange Historier om. Han var umiddelbar, lidt grov i Mælet og sagde Du til alle uanset Stand. Han skal egentlig ikke have været nogen Mester i Ting som Regning og Bogføring, men vurdere en Hest og handle det kunde han.

En Dag da han skulde udbetale 30.000 Kr. paa en Ejendom, han havde købt, kom han ind i Banken, lagde en Tegnebog paa Skranken og sagde: »Dær har Du den.« Kassereren aabnede Tegnebogen, talte Indholdet og sagde: »Der er kun 28.000, Hr. Skov.« – »Naa,« svarede Skov og halede en anden Tegnebog frem: »Dær!« Kassereren talte atter. »Der er 32.000, Hr. Skov, og det er jo for mange.« – »Saa maa det være denneher,« brum-

mede Skov og fandt endnu en Tegnebog frem, »for A har ikke mere end tre.« Og i dette Tilfælde passede Beløbet.

Under den første Verdenskrig, da Hestepriserne gik voldsomt i Vejret, tjente Niels Skov en Formue og blev efterhaanden Ejer af et Par Herregaarde i Egnen.

Niels Skov havde en Karl, der hed Kristian. Han havde ogsaa Forstand paa Heste, og da han var Skovs højre Haand, blev han ogsaa godt betalt, han fik 12.000 om Aaret. Da en Mand hørte det, bemærkede han lidt kritisk: »Det er jo Ministergage.« Men Niels Skov svarede omgaaende: »Ministre er der nok af, men der er kun een Kristian.«

En Dag kom Niels Skov ind til en Enke, der havde en Gaard i et Sogn mellem Vejle og Horsens. »Har Du nogen Heste, Du vil sælge?« – »Ja, A har da for Resten een,« svarede Konen, der var selv hjemme, »og Du kan jo ligesaa godt snyde mig som en anden – *men Du kan lige prøv'et!*« –

En Dag Niels Skov var i Hamborg paa Handelens Vegne, glemte han sin Tegnebog i en Skuffe paa Hotelværelset. Da han kom hjem, ringede han til Hotellet og vilde tale med Stuepigen Marie. Da hun kom til Stede, forklarede han, at hans Tegnebog laa i den øverste Kommodeskuffe oppe i Nr. 15, om hun vilde svøbe lidt Papir om den og sende ham den? Det gjorde Marie, og Tegnebogen kom uskadt til Vejle. Der var 8000 Kr. i den.

En Dag kom en Greve, der ejede en Gaard i Vejle-egnen, ind til Niels Skov. »God Dag, Hr. Skov. Jeg vilde gerne laane nogle Penge af Dem.« – »Hvor mange skal Du have?« – »Undskyld, Hr. Skov. Hvornaar er vi for Resten blevet Dus?« – »A vil Fanden gaalme skide Dig et Stykke.« –

I dette Træk finder man Herremanden og Bonden i omvendt Forhold. –

Om Handel kan jeg huske fra min Drengetid først i Halvfemserne, at det var almindeligt, at Drengene handlede. Vi handlede om Punge og Lommeknive. Karlene om Piber. Jeg kendte en Dreng, der byttede Pung saa tit, at han havde Pungen kvit og frit og oven i Købet 35 Øre. Det var jo ikke saa ringe.

Undertiden blev Drengene ved med at handle alle deres Dage. Undertiden gik deres Liv ad andre Baner. Men jeg kan ikke nægte mig Fornøjelsen at fortælle om en Dreng, der tidligt begyndte for sig selv. Skildringen, der stod at læse i et Hovedstadsblad 1959, omhandler en meget ung Fiskeopkøber i Hvide Sande. Journalisten fortæller om en fjortenaars Dreng, der hedder Bent. Han er lige kommet ud af Skolen og er nu begyndt som Fiskeopkøber for egen Regning, og han har baade Kontor og Telefon. Fortælleren beretter som følger: Vi mødte Bent ved Fiskeauktionen Kl. 7 om Morgen. Han stod mellem Opkøberne, der slog Kreds om den stoute og altid roligt fungerende Auktionsmester *Peter Husted Jensen*, der beder om et Bud, hvorefter Budene falder livligt, – men aldeles lydløst, ingen siger noget – Priserne afgøres ved et Nik, som det kan være vanskeligt for en Gæst overhovedet at opfatte. Bent er med hver Gang, og den 14aarige Dreng har allerede skabt sig stor Respekt blandt de erfarne Opkøbere. Han ved, hvad det drejer sig om, og ingen løber Døre op med ham. Det gælder her Rødspætter, og efter at der er afgivet adskillige Nik fra adskillige Sider, er der kun to tilbage, der nikker. Det er en af de gamle Opkøbere og hans 14aarige Konkurrent Bent, og det sidste Nik blev Bents og dermed ogsaa Rød-

spætterne. »Og jeg tager hele Striben ud,« siger Bent stilfærdigt til Auktionsmesteren og peger paa Rækken af Rødspætter paa Is.

Efter Auktionen fortæller Bent: »I Dag blev det ikke til saa meget. Jeg købte for ca. 300 Kr., men er tilfreds med Handelen. Maaske bliver det til mere paa den næste Auktion Kl. 10.«

»Hvem der financierer min Handel? Det gør jeg selv,« siger Bent stilfærdigt og uimponeret. »Da jeg var otte til ni Aar, begyndte jeg at hjælpe min Far paa Esbjerg Fiskerihavn og fik lidt Smaaskillinger for det. Efterhaanden som jeg blev ældre, blev Lønnen større. Jeg havde saadan omkring 4000 Kr. til at starte min egen Forretning med her i Hvide Sande.

Hvad min Far siger til det. Han mener, det er helt i Orden. Generende er det, at jeg ikke kan udstede Checks. Det er jeg for ung til. Jeg betaler alting kontant.« –

Nu maa det ikke glemmes, at baade Handel og Penge kan blive et Menneskes Afgud og nu og da bliver det. Vi kommer netop til at tænke paa et Par Linier i *Jakob Knudsens* Roman »To Slægter«. Her siger Haar, der er Huslærer i Vestslesvig, og hvis Model i Virkeligheden er *Christen Kold*: »De fleste andre Mandfolk her paa Egnen er optagne af tre Ting: de Stude, de har haft, de Stude, de ejer, og de Stude, de vil købe.« –

Vi kan dog ikke forlade Omtalen af Jyden som Handelsmand, uden at vi maa nævne Ordet *Jydeløgn*, som iøvrigt skal være mest brugt i Norge. I »Ordbog over det danske Sprog«, Bind IX, 1927, omtales Ordet, der vistnok med Urette forklares som en Forvanskning af *Jødeløgn*, som en kraftig, en »tyk« Løgn (jfr. jydsk Løgn). Der anføres forskellige Citater fra Litteraturen,

hvor Ordet findes. »Hvem bandt den Jydeløgn paa Ærmet Jer?« – »Nej, ved du nu hvad, Jens Kusk! – det er den værste Jydeløgn, du nogensinde har fortalt.« Noget mildere lyder det hos H. F. Feilberg: »Den Lyst, som Jyden har til at fortælle en god Historie turde maaske have givet Anledning til Udtrykket »en rigtig Jydeløgn.««

Maa den, der skriver dette, have Lov til at oplyse, at jeg har levet tyve Aar i Jylland, to Aar paa Fyn og nu tres paa Sjælland, uden at jeg nogen Sinde har hørt dette Ord brugt, saa meget almindelig anvendt kan det næppe være.

Maa jeg i den Forbindelse fortælle en lille Historie, der gaar om *I. C. Christensen*. Han skal engang have sagt, at hvis en Mand solgte en Ko i Jesu Navn, saa var han tilbøjelig til at tro, den var trepattet. –

Nu er der noget, man kan kalde *halve Sandheder*. Om dem har jeg for mangfoldige Aar siden hørt Frimenighedspræst *Morten Larsen*, Holstebro, holde et Foredrag, hvori han hævdede, at halve Sandheder var værre end hele Løgne.

Der er en gammel Historie om en Mand, der var anklaget for at have stjaalet Strandingstømmer. Han paastod i Retten, at han aldrig havde taget *den mindste Pind*. – Det havde han heller ikke, for han havde altid taget det største Stykke, han kunde finde.

Et Ægtepar kom kørende sydfra over Grænsen ved Krusaa. De havde nogle Flasker med i Vognen. Tolderen kom og stak Hovedet ind i Bilen: »Der skulde vel ikke være noget Spiritus?« »Det *skulde* der jo ikke være,« svarede Fruen. Tolderen følte sig beroliget og gik, og Fruen mente at have holdt sig til Sandheden.

Selv om Jyden som Handelsmand i visse Tilfælde kan være en Smule ulden, kan han godt derfor være fuldt ud ærlig i Pengesager, og herom anfører *Adolph Jensen* i sine tidligere nævnte Erindringer et Eksempel fra den nyere Tid. »Min Svigerinde, Fru Skovrider *Emma Paulsen*, Støvringgaard, kører en Morgen med Rutebilen til Randers. Da Vognen holder ved Mejeriet, staar der en Mand, som beder Chaufføren om at besørge 400 Kr. indbetalt paa Mandens Bog i Sparekassen. Nej, det har Chaufføren ikke Tid til i Dag. En Passager i Rutebilen, som tilbyder at besørge Ærindet, faar overrakt en Konvolut med Pengesedlerne og Sparekassebogen og stikker det hele i Lommen. Da Fru Paulsen vender tilbage med Eftermiddagsbilen, afleveres Konvolutten med Sparekassebogen til Manden, som staar ved Mejeriet, og med et kort »Tak ska' do ha« stikker han Konvolutten inden for Vesten. Fru Paulsen spørger den tjenstvillige Passager om Navnet paa Manden med Sparekassebogen og faar Svaret »A kinner ham it.« Hverken ved Modtagelsen af Pengene eller ved Afleveringen af Sparekassebogen var det faldet de to Mænd, som ikke kendte hinanden, ind at undersøge Konvoluttens Indhold; det var for dem begge en Selvfølge, at alt var i Orden. Men, tilføjede Fru Paulsen, derfor kan det godt være, at de prøver paa at pudse hinanden, hvis de engang skulde komme i Handel om en Hest.« – –

Der er dem, der vil mene, at Jyden er paaholdende, nærig eller, som det hedder paa Jydsk, *fjedte*, og der kan jo ogsaa nok nævnes Eksempler herpaa. Fra et jydisk Blad har jeg netop en lille Skildring af et saadant Forhold. Det hedder her, at de københavnske Hyrevognschauffører, der har Stade ved St. Annæ Plads, hvor Aalborg-

baadene lægger til, beklager sig stærkt over deres jyske Kunder. Chaufførerne kan ifølge Loven ikke forlange mere, end Taxametret viser, men de beskattes af yderligere 10 pCt. Saa meget regner man med, at de faar i Drikkepenge. Men det er her, det kniber for Jyderne. Mange Chauffører paastaar, at deres jyske Kunder overhovedet ikke betaler Drikkepenge, hvad enten det skyldes Uvidenhed eller »Lim i Lommen«, som man udtrykte det. En af Chaufførerne erklærer, at Jyder og Bornholmere er de daarligste Kunder – de er lige nærige.

Det er rigtigt, at mange Jyder er meget sparsommelige, men man maa ikke glemme, hvor mange der i tidligere Tider, især i de vestlige og nordlige Egne, maatte kæmpe haardt for Udkommet. Derom kan man læse i *H. P. Hanssens* Bøger om Hedeboender. I *Salomon J. Frifelts* Værk »Gennem de jyske Udmarker, En Bog om Mandsvilje og Kvindemod« og inden for Digtingens Verden i *Johan Skjoldborgs* »En Stridsmand« og *Thomas Olesen Løkkens* »Klaus Bjerg og Bodil«.

I Vestjylland har man den Talemaade om en saadan bjergsom og sparsommelig Mand, at han kan sidde paa en Sten og samle Penge. Det var maaske godt, om der var lidt flere tilbage af den Slags – ogsaa andetsteds i Landet.

At en saadan Tankegang kan give sig pudsige Udslag, er rigtigt nok. Her er et Eksempel. En noget svær Kone kom ind til en Tandlæge i Herning og spurgte: »Kan En faa en Tand trukket ud for halv Pris, naar den er løs?«

Om Jydens Forhold til Smaapenge skal her nævnes endnu et Par Træk. Sidst i Firserne hørte jeg nu og da

min Fader sige: »Det summer sandte op,« sagde Skuste-Jørn, da han købte en Pægl Brændevin og et halvt Fjerdingspund Kaffe til sit Barselgilde. Det tilføjedes iøvrigt, at samme Skuste-Jørn satte hundrede Daler i Sparekassen, hver Gang de fik et Barn. –

Den anden Historie er fra 1930'erne. Da Marius Fiil, Hvidsten Kro – det var ham, Tyskerne skød under Besættelsen sammen med flere af hans nærmeste – da Marius Fiil og hans Kone holdt Sølvbryllup, var hele Sognet indbudt til Festen. Marius holdt da en Tale, hvori han takkede Gudrun, fordi hun, da han i sin Tid friede til hende i Telefonen, sagde ja saa hurtigt, at han ikke behøvede at tage tre Minutter til. De kostede nemlig ekstra. –

Hvad der kan komme ud af en Mands Sparsommelighed, kan ses af følgende lille Beretning – og den er i hvert Fald historisk. En Lærer virkede i Yding i halvtreds Aar. Han var en dygtig og paapasselig Mand. Sin Tankegang med Hensyn til Penge udtrykte han i følgende Ord: »Man skal have en *Æreskilling* og en *Tæreskilling* og en *Nødskilling* og en *Spareskilling*.« Han fik ogsaa sine Skillinger godt udnyttet. To Sønner blev Læger, en Kontorchef og en Gaardmand. Men Døtrene skulde der ikke ofres noget paa. De kunde blive gift. –

Vi kan nu ikke forlade dette Omraade uden at nævne en Leveregel, som Kurlæge P. C. Bjerregaard, Silkeborg, der var af gammel østjydsk Bondeslægt, fik i Arv fra sin Morfar: »Den Skilling, der *ærer* dig, min Dreng, er lige-saa god som den, der *nærer* dig.« –

Ogsaa den Tankegang er en Side af jydsk Sind. –

Det er ikke ualmindeligt, at Jyden er særdeles forsigtig-

tig med Smaaskillinger, men samtidig kan han, naar hans Sind kræver det, være meget rundhaandet med de store. Vi skal anføre nogle Eksempler herpaa.

Niels Poulsen (se senere) havde, før han købte Rolsegaard, haft to store Gaarde, Nørlund og Torstedlund, der laa Vest for Rold Skov, i Forpagtning. Han drev meget med Studeopdræt og Studehandel. Paa de to Gaarde havde han 3—400 Stude, men meget af Tiden opholdt han sig i København paa Handelens Vegne, medens hans dygtige Kone styrede Sagerne derhjemme. Til daglig var Niels Poulsen meget nøjeseende, hvad enten det gjaldt et Søm, en Stump Reb eller andre Smaating. At han til andre Tider kunde være endogsaa meget stor i Slaget, viser følgende. En Dag, da han opholdt sig paa Trommesalen i København, fik han en tidlig Morgen Brev fra en Svoger, der meddelte, at han havde en Medbejler til Forpagtningen af Nørlund. Den Tid, Kontrakten gjaldt, var nemlig ved at være udløbet. Niels Poulsen satte sig straks paa sin Hest og naaede samme Aften til Godsejeren, Geheimekonferensraad *Raben-Levetzau* paa Bremersvold. Han havde da paa en Dag og paa samme Hest redet 18 Mil og sat over to Sunde. Han fik ogsaa truffet Aftale om Fornyelse af Kontrakten, denne Gang paa 12 Aar. Næste Dag kom Medbejleren og gjorde Overbud, men *Raben-Levetzau* vilde ikke gaa fra sit Ord. Dog henstillede han til Poulsen at give Godsforvalteren en Kendelse for hans Ulejlighed med Kontraktens Udfærdigelse. »Det havde han ellers ikke haft nødig at sige mig,« ytrede Niels Poulsen senere, »for A ved da nok, at vil A køre godt, maa A smøre godt. Det Ord har A kendt, fra A var Dreng.« Han skikkede da ogsaa Godsforvalteren en Førsteklasses Tyr og 12 tilsvarende

Køer, alle af Tyboracen. Det var en meget stor Gave. Men Smaatingene skulde der passes paa.

Herefter følger et Eksempel fra Digtningens Verden. Vi vender os atter til *Jakob Knudsens* »To Slægter«. En af Hovedpersonerne i denne Bog er den nordslesvigske Storbonde, Jes Børgesen. Han lider af Bekymringssyge – et ingenlunde ukendt Fænomen hos Jyder – og den dybt-tænkende Huslærer Haar siger ham en Dag Sandheden i følgende Ord: »Deres Skat er dét, som fylder Deres Sind. De er optaget fremfor alt af Bekymringen for at kunne svare Enhver sit. De er en rig Mand, men De lider alligevel af Nærings sorg. Det er Deres svage Punkt, men det er ogsaa det Punkt, hvorfra Gud kan angribe og erobre Deres Sjæl.«

Til denne Storbonde kommer en Dag en anden Bonde og beder om Hjælp. Det drejer sig om 3000 Rigsdaler, og faar han ikke dem, maa de gaa fra Gaarden. Efter at de har talt lidt om det, siger Jes Børgesen: »Ja, de 3000 Rigsdaler skal De faa i Morgen. Der er nok dem, der troer, te Æ er halvgal af Næringsbekymringer, men det er kun det, der daglig løber paa – – det er, ligesom det kunde dryppe iskoldt Vand i Nakken paa mig. Nej, saadan en ordentlig Slump for en Gangs Skyld – det gjør mig it saa meget.«

Maa jeg supplere dette Træk fra Digtningens Verden med et fra Virkelighedens. Min Fader havde en fjern Slægtning, der var Købmand i Vejle. Han drev en stor Forretning og var meget velhavende. Naar Fader var i Vejle, besøgte han ofte *Mads Christiansen*, hvis Natur han satte Pris paa. En Dag fortalte Christiansen, at han en Aften om Ugen gik ned i Haandværkerforeningen

var det vist, og spillede L'hombre. »Men hvis jeg taber en 80-90 Øre, saa ærgrer jeg mig, Kristen, det gør jeg.«

Engang tabte han 20.000 ved en Kaution, men det lod ikke til at gaa ham saa nær. Da spurgte min Fader: »Hvordan kan det være, Mads, naar Du taber 80 Øre i Kortspil, saa ærgrer det dig, men taber Du 20.000 ved en Kaution, saa gør det dig ikke ret meget?«

Mads Christiansen svarede ikke. Han vidste vel ikke selv hvorfor. Svaret er givet i det foranstaaende. Men vi er ikke færdige med Belysningen af dette vigtige Punkt.

I Aarene 1918-19 udsendte *Jeppe Aakjær* sine Samlede Værker i otte digre Bind, men dermed var han ikke udskrevet. Julen 1921 glædede han sine Venner med en lille bibliofil Ting, trykt i 225 Eksemplarer hos *Niels P. Thomsen* i Holstebro. Dens Titel er: »Den ny Klokke, En Historie fra Heden«. En Undersøgelse af jydsk Sind kommer ikke uden om denne lille Beretning, hvis Hovedindhold er følgende, til Dels gengivet med Digterens egne Ord: Jens Ilsø var Hedeopdyrker, og han havde slidt haardt hele sit Liv, de bedste af sine Dage for andre, de sidste 30 Aar for sig selv heroppe paa Landets armeste Jord. De første Aar kneb det haardt nok, men han og Maren havde ingen Børn, og efterhaanden var de da ogsaa naaet at faa en Smule til Bedste, selvom der stadig ikke var noget videre at rutte med. Men nu var der kommet Uro ind i Jens Ilsøs Sind. Sagen var, at der den Sommer var bygget et Kapel for Hedens Nybyggere, der havde saa grumme langt til deres rette Sognekirke. Kapellet havde Staten betalt, men nu havde Præsten i en Prædiken fremsat den Tanke, at Beboerne selv gjorde Udvej for en Klokke. Det syntes han var saadan en skøn

Løsning. Den Tanke havde gjort et dybt Indtryk paa Jens Ilsø. Han havde været en opvakt Dreng i Skolen, og han var gaaet ud i Livet med en uudslukkelig Læselyst, men Livets haarde Krav havde ødelagt det hele for ham.

»Og nu under Præstens Klokke-Tale var det, som om alle hans Sjæls brudte Strænge var begyndt at klinge, dybt inde, langt nede, som naar noget vaander sig og kalder fra en sammenskredet Brønd. Og da han gik hjem fra Mødet ad den lange snoede Hedesti, lød det med en stadig stærkere Fordring i hans Sjæl. *Du* skal gi Kapellet den Klokke; alene, alene! – Siden havde det ikke været ude af hans Tanker hverken Nat eller Dag.«

En Aftenstund kom en Mand til Jens Ilsø med en Liste, om han vilde give noget til den ny Klokke? Manden var da for Resten ved at være træt af det hele, for han havde faaet langt flere 50 Ører end Tikronesedler, og det blev jo ingenting til. Men Jens Ilsø vilde have Henstand til i Morgen, for saa kom han i Kirke. Det var Pinsedag, og efter Prædikenen gik Jens ind til Præsten. »Det var det med den Klokke, Præsten havde talt saa kønt om.« – »Naa, saa kommer De for at tegne Dem for Deres Bidrag?« Jens Ilsø nølede lidt, før han spurgte, hvad saadan en Klokke vilde koste. Ja, det var ikke saa nemt at sige, svarede Præsten, men han mente, de kunde faa en pæn Klokke for 3.000 Kr. Det gav et Sæt i Jens Ilsø, han var mest vant til at regne med Tiører, men begyndte da at fingerere ved Vadmelsjakken og trak en stor falmet Konvolut op af Inderlommen og skød den med rystende Haand over til Præsten. Den indeholdt en Obligation paa 2.000 Kr. En Bankbog paa 700 Kr. fulgte efter, uden at Jens Ilsø mælede et Ord. Endelig sagde han:

»Der har De nu dem; saa skal Resten komme, naar jeg faar handlet om Studene.« Præsten gav Udtryk for sin store Forbavselse. Jens Ilsø svarede, at det værste var det med Maren, for hun var jo imod.«

Vi springer over Marens Vrede og de Raad, hun modtog fra forstaaende Venner, at hun skulde se at faa Manden gjort umyndig. Vi springer ogsaa over alle de Genvordigheder, der gjorde Støbningen betydelig dyrere end ventet. Men Jens Ilsø naaede alligevel med stort Besvær igennem al Modgang, og en Sommerdag Klokken 8 om Morgenens kørte han med sit Stedeforspand de tre Mil til nærmeste Købstad for at hente den ny Klokke. »Jens' Ærinde i Byen var rygtedes. Hjemkjørslen over Lyngen blev et sandt Triumftog. Folk stod med lyse Øjne og saa efter den lille Boelsmand, der førte sin mærkelige Befordring og sit endnu mærkeligere Læs i sindig Alvor hen over den brune Hede.«

Pinsedag skulde Klokken lyde for første Gang. Jens fik Maren af Sted til Kirke i god Tid. »Saasnart hun var kommen ud af Syne, gik han ned i Kjærene et Tusind Alen vesten Kapellet; her satte han sig bag et Dige midt i en mægtig Porsbusk. Her vilde han foreløbig holde sin Gudstjeneste.... Da begyndte Klokken at ringe. Jens rejste sit Hoved over Diget, mens alle hans Nerver skjælvede i Lytten... Hvert Slag gik ind i Jenses Hjerte som et Kjærtegn. I Dag blev hans fattige Gjerning løftet op i en skjønnere Verden. Alt det, han famlende havde grebet efter i de unge Aar, men aldrig naaet – nu kom det til ham i Toner! Med varme Ilinger af Vemod og Jubel igjennem sit Hjerte la han sin Kind ned i Lyngen og hulked. Men snart sad den ensomme Slider atter støttet mod Diget, mens Taarerne tørred i Pinesolen... Og saa

tav Klokken for denne Gang. Og Jens løftede sig be-
sværligt ved sin Kjæp og naaede Kirken, før Indgangs-
salmen var sunget til Ende.« –

Digterisk set er denne Historie en Perle. Som Skildring
af jydsk Sind er den ikke mindre værdifuld.

Vi kan iøvrigt godt supplere denne Historie med en
Beretning fra det virkelige Liv. I Sommeren 1961 kunde
man i en Avis læse, at Ørsted Kirke i Djursland havde
faaet en ny Klokke. Den havde kostet 20.000 Kr., og den
havde en gammel Daglejer skænket. Han havde hele sit
Liv ernæret sig som Daglejer og havde aldrig ofret noget
paa sig selv. Han var Ungkarl og havde ingen Familie.
Efterhaanden havde han samlet sig en Formue paa
100.000 Kr., og en Dag fandt han saa paa at bruge de
20.000 til en ny Klokke til deres Kirke. Det var ikke,
fordi Kirken manglede en Klokke, for den havde tre i
Forvejen: en gammel en fra det 16. Aarhundrede, en
Frihedsklokke, som man samlede ind til i 1945, og ende-
lig en Brandklokke af Jern, som der heldigvis sjældent
var Brug for. Dens Klang var heller ikke saa god, det var
derimod den ny Klokkes, og nu kan den 85aarige Dag-
lejer, der har sit Hus lige ved Siden af Kirken, have
Glæde af at høre den nye Klokke ringe Solen op og ringe
Solen ned, alt mens han sidder i sin Stue og lytter. –

Endnu et lille Eksempel paa Jydens Forhold til Penge.
I en vestjydsk Valgmenighedskirke opfordrede Præsten
under sidste Verdenskrig Menigheden til at give en Gave
til Norges Børn. De trængte til det, sagde han, og der
var jo her ikke Tale om Femogtyveører. Da Tallerkenen
ude i Vaabehuset blev tømt, var der et aneligt Beløb,
deriblandt ogsaa en Halvtredskroneseddel.

Dagen efter kom en Mand ind til Præsten. »Ja, det

var den Indsamling i Gaar . . . A gav jo halvtreds Kroner, men . . . » og Manden tog sin Tegnebog op af Lommen og talte langsomt og forsigtigt nogle Sedler op, først en Halvtredser, saa een, to, tre, fire – »Værsgo.« Da Manden havde givet 500 Kr. ialt, havde han faaet Ro i sit Sind.

Naar der skal samles ind, er der iøvrigt stor Forskel paa Østjyder og Vestjyder, fortalte en Ven mig. Naar man samler ind i Vestjylland, og det ellers er noget, der interesserer, saa gives der Sedler. Da der i et Kirkedistrikt blev samlet ind til et Soldaterhjem i Varde, indkom der 800 Kr. – –

Nu er disse store Gaver, vi har omtalt i det foregaaende, naturligvis ikke Hverdagsbegivenheder, men de findes altsaa. Eksempler paa det modsatte kan sagtens anføres. Vi skal blot nævne, at da Kommunalbestyrelsen i Skagen i sin Tid overvejede at gøre Maleren *Michael Ancher* til Byens Æresborger, strandede Sagen, da man blev opmærksom paa, at Æresborgerskab medførte Skattefrihed, og Ancher var en af Byens største Skatteydere.

Jyden sætter Pris paa de runde Beløb. En Bondemand kom ind til en Købmand i Herning og spurgte: »Kan Du laane mig 50 Kr.?« Manden var Kunde i Forretningen, og han var god nok for Pengene, men Købmanden var alligevel en Smule nysgerrig og spurgte: »Hvad skal Du bruge dem til?« – »Jow,« svarede Manden, »saa kan A lige sætte 500 i æ Bank.«

Jyden har en Tilbøjelighed til at ville vurdere Tingene. Hører han om en Gaardhandel, er hans første Spørgsmaal: »Hvad har den kostet?« Det samme gælder en Nyanskaffelse hos en Ven, et Møbel, et Gulvtæppe

eller en anden mindre Genstand. Han ikke blot tænker, men han siger: »Hvad har det kostet?»

Denne Trang til at vurdere er indgroet. I en af *Salomon Frifelts* og *Tobiesen Kragelunds* Bøger læste jeg engang, at en Gave i Vestjylland kun betragtedes som en halv Gave, hvis dens Pris var fjernet fra Genstanden. Nu om Stunder betragtes det som taktløst, hvis man giver en Gave – selv om det kun er en Æske Chokolade – hvor Prisen ikke paa Forhaand er fjernet.

Om Jydens Trang til at vurdere Tingene gives der mange Eksempler. Jeg stiftede i sin Tid Bekendtskab med Kurlæge *P. C. Bjerregaard* i Silkeborg. Han var som tidligere nævnt en Gaardmandssøn fra Vejleegnen, en typisk Jyde og i det hele en ejendommelig og værdifuld Personlighed. Da han var død, skrev jeg en lille Bog om ham. Mens jeg indsamlede Stoffet, besøgte jeg hans Barn-domshjem, der ejedes af hans Søster og hendes Mand. Hun viste mig bl. a. en Potageske, som hendes Broder for mange Aar siden havde sendt hende. I Brevet, der laa inden i Pakken, stod der: »Hvad Skeen har kostet, kan Du se paa Adressekortets Kupon.« Skeen var sendt som Værdipakke, og han vidste, at Prisen interesserede.

Under et Besøg i hans Hjem blev jeg vist rundt i hans smukt og kostbart udstyrede Stuer. Vi standsede ved en stor Opsats af Meissnerporcelæn. Til nærmere Forklaring sagde han: »Ja, den har min Hustru faaet af en Epileptiker, som hun passede i tre Maaneder, Dag og Nat, – den har kostet 1500 Kr.« Den sidste Bemærkning kom uden al Pral som en nyttig Tilføjelse til fuld Forstaaelse.

I Digtningen finder man ogsaa Eksempler paa denne jyske Trang til at gøre rede for en Tings Værdi. I

Jakob Knudsens »Jyder«, 1. Bind, aabnes Rækken med Fortællingen »Gamle Andersen«. Denne Mand er meget musikalsk. Han spiller Violin, og han ejer et Instrument, som han er stolt af, og saa hedder det: »Gamle Andersen sagde om Violinen, at det var en Italiener, strandet noget sønden for Varde i mange Stykker. Dér havde han kjøbt den – for han var selv fra Ølgod, – og saa havde han ladet den sætte sammen af en Instrumentmager i Lille Kongensgade i Kjøbenhavn. Det havde, tillige med Violinen, kostet 12 Rigsbankdaler. Nu var den 600 værd – mindst, sagde han.«

Disse faa Linier er typisk jyske. Hver eneste Linie er det.

I *Kaj Munks* Skuespil »Egelykke« er der i fjerde Akt et Optrin, der paa en Maade slutter sig nær til det tidligere angivne. Det er dyb Nat. Den unge Grundtvig sidder i sit Værelse, omgivet af Bøger og Papirer. Han er i dyb Vaande, dels paa Grund af sin Forelskelse i Constance Leth og dels som Følge af en dæmrende Forstaaelse af hans Livsopgave. Da træder Lene ind ad Døren, og Grundtvig siger: »Hvad vil du? Hvad kommer du med? Er det Bibelen?«

Lene: »Nej, det er en Romtoddy.«

Grundtvig: »Hvad skal det betyde? Jeg er ikke syg.«

Lene: »Det kan være. A vil ligegodt bie her en Stød med min Bindehose. For min egen Fornøjelse sin Skyld.«

Lene mærker, at Grundtvig er paa Afgrundens Rand, og saa siger hun det dyreste, hun vel kan sige: »Dengang, Grundtvig, a havde mistet min Kæreste, sagde a til Herren: »A vil ikke have mere med dig at skaffe.« Om æ Foraar, da vi skulde til Alters, da tænkte a, »a kan holde æ Brød og æ Vin i æ Mund og siden spyttede dem ud

i æ Lommeklæde.« – Den Søndag gjorde æ Præst saadan en underlig Prædiken – om to, der kom til en Ismur, dér var ikke Vej frem, saa tog den ene en Kokkylling og vred æ Hals om paa og smed over, og knapt efter hørte de den gale. A blev, til mine Ben de rystede. Da a knæled med min Far og mine Søkende ved æ Alterfod, da rakte æ Præst mig æ Gaver med dem her Ord: »Til dine Synders Forladelse, den du fik i din Daab.« Da tyktes a, æ Ismur tog til at smelte. Da a kom ud paa æ Kirkegaard – a havde plantet en Rose paa æ Grav om æ Efteraar, den havde kostet 3 Mark og var gaaen ud om æ Vinter, men nu var der skudt frem en Blomst, a vidste ikke hvorfra, og a kendte den ikke engang, det var en Paaskelilje, den stod og skinned over æ sorte Jord. Og nu vil a gaa.«

Saa gik Lene. Hun havde bragt den Hjælp, hun formaaede, men midt i al hendes dyre Bekendelse blev det ikke glemt, at Rosen havde kostet 3 Mark. –

Kortspil og andet Spil. Det kan give Anledning til Undren, at det er i Vest- og Nordjylland, altsaa i de magreste Egne af Landet, at man er mest tilbøjelig til højt Spil. Men saadan er det altsaa. Aarsagen ligger maaske her som saa ofte i det Præg, de gamle Tider gav Befolkningen. Dengang var det i de magre Egne saa uhyre svært at komme i Besiddelse af saa megen Velstand, at man kunde føle sig sikret. Kunde man nu ved Kortspil tjene sig rig, laa her jo da en Chance. En anden og maaske meget væsentlig Aarsag var den, at Kortspil mindede om Handel. Det mindede om Omsætning, og det gav Spænding.

Betegnende er følgende Historie. Tre Mænd sad paa et Hotel i Bramminge. De spillede om Tændstikker, men

saa gravalvorlige ud. Der blev næsten intet sagt, Tændstikkerne gik fra Haand til Haand, efter som Spillet formede sig. Da kom der en fremmed Mand ind i Stuen. Han saa hen til de spillende, nærmede sig og sagde: »Maa A være med?« Ingen svarede. De tre fortsatte deres Spil aldeles uanfægtet. Han spurgte atter: »Maa A være med?« Men stadig intet Svar. Saa tog han sin Tegnebog frem og begyndte at tælle Hundredekronesedler op – »En, to, tre, fire . . . ni, ti . . . Maa A saa være med?« – Da løftede endelig en af Mændene Hovedet, saa hen paa Seddelbunken og sagde: »Tøj det Stads væk, vi spiller om Stude.« –

I Krigstider, hvor Pengene i mange Kredse flyder rigeligere, spilles der særlig højt. En af mine Venner fortæller om en Handelsmand, der under den første Verdenskrig sammen med nogle ligesindede spillede højt Spil paa Borris Marked. Paa Spørgsmaalet, hvor meget de kunde omsætte paa saadan en Dag, lød Svaret: »Aa, en 40–50.000. Det gik ligesaa stille. Der var ingen, der sagde noget Dagen efter.«

Jeg kan tilføje, at min Hjemmelsmand ved en anden Lejlighed fortalte om en Mand, der under samme Verdenskrig vandt 90.000 Kr. i Toget fra Hamborg til Esbjerg.

En Mands Tilbøjelighed til højt Kortspil staar ofte i Forbindelse med en Dragelse i hans Sind. Hans Natur er i det hele saadan, at han kun lever i Spænding. Han er i hele sin Maade at leve paa en Spiller. Vil man lære en saadan Spillers Psyke at kende, bør man læse *Thomas Olesen Løkkens* Roman »Bonden Niels Hald«. Niels Hald er Højskolebonde og Medlem af en Valgmenighed – uden at nogen af Delene dog bundet videre dybt. Han

ejer sin Fødegaard og lider ingen Nød der. Han er en dygtig Landmand og en fremragende Administrator, men det er ham ikke nok. Han ligefrem *hungrer* efter Spænding, dristige, ja, farlige Handlinger og store Summer mellem Hænderne. Han begynder at handle med Gaarde, mindre og større, til Dels alene, men oftest i Kompagni med et Par Handelsmænd af tvivlsom Art. Han bliver Gaardslagter, hvor det betaler sig. Spændingen naar sit højeste, da han sælger sit Fødehjem og erhverver den forfaldne og afrakkede Herregaard Højstrup med dens femten Hundrede Tønder Land. Her er da noget at rive i. Men der skal mange Penge til. Niels Hald handler Dag og Nat. Han sidder paa Hotellet sammen med sine Fæller. De spiser godt og drikker tæt. Ind imellem spiller de Kort. En Aften vinder Niels Hald 8.000 Kr. En anden Gang er han to Dage om at tabe 10.000. Men Herregaardens Drift, og dens gennemførte Restaurering samt Opførelsen af et Taarn, der kan ses viden om, koster over 100.000 Kr. Der skal mange Penge ind. Men Kortspillets Spænding og Handelens ustandselige Risiko er ikke Niels Hald nok. Det er en Vanskelighed, at Gaardhandelen giver for lidt. Da træffer Niels Hald en ligesindet, en pengestærk Proprietær, der spiller paa Børsen. Det giver Spænding, saa det forslaar. Store Summer kan tjenes her een Dag, endnu større tabes den næste. Niels Hald vover sig ud i noget, man roligt kan kalde uheldige Forretninger, for at faa dækket ind hos Banken. Enden paa det hele bliver Proprietærens Død for egen Haand og begges Ruin . . .

Niels Hald, den typiske Spiller, er Vendelbo og kan vel næppe være andet. Det er sikkert og vist, at han hverken kunde være Sjællænder eller Fynbo.

Det er vel et halvt Hundrede Aar siden, at en vestjydsk Højskoleelev fortalte mig, at det ikke var ualmindeligt i hans Egn, at Tjenestekarle gik med et Par hundrede Kroner i Lommen til Kortspillet. Og det var mange Penge dengang.

En ældre Sjællænder, der jævnligt sammen med sin Datter og Svigersøn holdt Ferie nogle Dage i Vestjylland, hvor Svigersønnen var fra, har fortalt om et saadant Ophold: »Vi spillede Whist næsten hver Dag. En Aften da vi spillede Whist ved den ene Ende af Bordet, sad der nogle Mænd og spillede Mausel ved den anden Bortende, og der laa Hundredekronesedler paa Bordet.« Dette foregik for nogle faa Aar siden. Det høje Spil er altsaa ikke gaaet af Brug endnu.

Her er en Begivenhed fra den allernyeste Tid, nemlig Sommeren 1964. Man læser i et Dagblad, at det københavnske Politi en Nat stormede en Spillebule og anholdt en halv Snes Mennesker. Hvad kommer det Jyder ved? kan Læseren spørge. Jo, en lille Smule, for samme Nat havde et Eftermiddagsblad en Række Medarbejdere i Marken, og herom hedder det: »Paa forskellige københavnske Barer udgav de sig for »jydske Turister«, der var interesseret i Adresser paa Spillebuler. Det viste sig ifølge Reportagen særdeles let at komme i Forbindelse med de rigtige Steder. Tjenere og Hyrevognschauffører kunde med største Lethed udpege de ønskede Lokalteter og instruere om den passende Opførsel, hvis Politiet skulde komme.«

Om *Morten Korch*, Fynboen, der ikke blot var en yndet Forfatter, men ogsaa en kendt Foredragsholder, fortæller *N. P. Jensen* i sin Bog om ham følgende: »Under de lange trættende Foredragsrejser virkede det i høj Grad

opmuntrende paa ham, naar han kunde faa sig et Spil Kort. Han har altid holdt af at spille Kort, ikke højt Spil, men en hyggelig L'hombre, som det er Fynboernes Vane. Dette var naturligvis kendt Landet rundt. Og engang da han boede paa en jydsk Gaard og kom dertil allerede Aftenen før Mødet, spurgte hans Vært, om han havde Lyst til et Slag Kort næste Dag.

»Ja, hellere end gerne,« svarede Morten Korch. Næste Morgen Klokken ni kom Manden og sagde, at nu var »dem Kortspillere« kommet. Saa spillede Morten Korch hele Dagen, til det blev Tid til at gaa til Mødet. Selve Mødet gik udmærket, men Jyderne havde beholdt en god Del af Honoraret.«

Jakob Knudsen, der ogsaa brugte en væsentlig Del af sin Tid til at rejse rundt for at holde Foredrag og Op-læsning, satte ogsaa Pris paa en lille L'hombre senere paa Aftenen.

Ogsaa *J. Byskov* yndede L'hombrespillet, han skriver endda et helt Stykke derom i sine Erindringer, men han tilføjer, at L'hombre skal spilles paa den oprindelige Maade, uden »Narrestreger« og selvfølgelig med saa lav en Takst, at Gevinst og Tab ikke kan betyde det mindste for Deltagerne. Byskov spillede altsaa ikke for Pengenes Skyld, men for den Spændings Skyld, der laa i Kombinationen, Beregningen. Byskov var jo ikke Matematiker for ingenting. Det var vel ogsaa derfor, han yndede Tarok – et Spil, der ligger uden for mit Begreb – og om det siger han, at det »er den ubestridte Konge blandt Kortspil og sikkert aldrig kan stødes fra Tronen.«

V

JYDENS RETSFØLELSE OG ANDET MERE

I Middelfart levede der i forrige Aarhundrede en Prokurator, der hed *L. L. Schmidt*. Han havde først været By- og Herredsfuldmægtig der i Byen, men gik 1857 over til at virke som Prokurator. Schmidt havde mange Klienter, ikke mindst fra Jylland. Folk søgte ham lige fra Horsens mod Nord, Grænsen mod Syd og Ribe mod Vest. Han havde Ord for, at han behandlede Retssager med en overordentlig Grundighed. Da hans Datter, *Frida Schmidt*, blev konfirmeret 1864, kom hun paa Faderens Kontor, hvad der iøvrigt dengang var en helt uset Beskæftigelse for en ung Pige.

Frida Schmidt lagde Mærke til de Jyder, der kom paa Faderens Kontor, og hun fortalte senere derom: »Det var ikke saa meget Penge, Sagerne drejede sig om, mere Markskel og Jord, »A vil ha' mi' Ret, om det saa skal kost' mi' Gaard!« kunde en Jyde sige med en drøj Ed og et Slag i Bordet.« Frida spidsede Øren ved saadanne Lejligheder, men tilføjede senere: »Jyderne er jo et stridbart Folk, men med al deres Rethaveri kom jeg til at holde af dem, for der er Kerne i dem.« –

»A vil have min Ret, om det saa skal koste min Gaard.« Der er noget betegnende i dette Udtryk. Drevet til Yderligheder kunde det hedde: »A vil have min Ret,

om det saa skal koste mit Liv.« Lad os se paa Visen om Ebbe Skammelsøn, den Vise, der som Kunstværk udtrykker det højeste, som den danske Folkevisedigtning i Middelalderen naaede til. Skammel er en rig Herremand i Thy, han havde fem Sønner, men de to gik det ilde. Ebbe, der er trolovet med stalten Adelus, tager hjemmefra for at komme ud at se og opleve noget nyt. Han er i Kongens Tjeneste, mens hans Broder, Hjemmefødningen Peder, Tid efter anden søger at tude Adelus Ørerne fulde. Først fortæller han, at Ebbe i de fremmede Omgivelser gaar og spotter hende. Men hun afviser ham bestemt, Ebbe er i enhver Henseende til at stole paa. En Tid efter fortæller Peder, at hans Broder Ebbe er død. Det hele er naturligvis lagt saa snildt til Rette, at Adelus maa tro, det er sandt. Og da Sorgen er stilnet af, frier Peder til hende og faar ja.

Men en Nat har Ebbe en underlig Drøm, og den Tjener og Raadgiver, han har haft med sig hjemmefra, udlægger den saaledes, at det er Peder, hans Broder, der holder Bryllup med Adelus. Da kommer der for Alvor Uro i Ebbes Sind. Han begærer Orlov og rider ad Hjemmet til alt, hvad Hesten kan springe. Han naar sin Faders Gaard, netop da alle Gæsterne er samlede den første Bryllupsdag. To Søstre kommer ud og tager imod ham, og da han faar Rede paa, hvorfor der er saa mange fremmede, giver han Søstrene hver et kostbart Smykke, som han havde købt i det fremmede og tiltænkt sin Fæstemø. Den ene Søster mente, han skulde blive og tage Del i Gildet, men den anden kendte ham bedre og raadede fra:

»Tøver du her i denne Nat,
det bliver os alle til Kvide.«

Men nu kom Moderen til Stede, og hun vil have det hele lirket i Lave. Ebbe lod sig overtale, Moderen skaffede ham en fornem Plads ved Bordet, og Faderen bad ham skænke for Gæsterne:

»Skænked han den brune Mjød
og saa den klare Vin;
hver Sinde han til Bruden saa,
da randt ham Taare paa Kind.«

Dagen led, og Gildet sluttede. Ebbe fik som nærmeste Slægtning den Ærespost at bære Fakkelt for Bruden og føre hende til Brudekammeret paa Højenloft. Og her kommer saa Opgøret:

»Ledte han den unge Brud
alt ad den Højeloftsbro.
»Mindes I det, stalten Adelus,
I gav mig eders Tro?«

»Al den Tro, jeg eder gav,
den har Peder, eders Broder;
men alle de Dage, jeg leve maa,
jeg vil eder være for Moder.«

»Jeg loved jer ikke til min Moder,
jeg loved jer til min Viv;
derfor skal Peder Skammelsøn
lade sit unge Liv.

Hør I, stalten Adelus,
I rømmer med mig af Lande!

jeg vil slaa Peder, min Broder, ihjel
og taale for eder den Vaande.«

»Slaar I Peder, eders Broder, ihjel,
siden skal I mig miste!
saa maa I sørge jer selv til Døde
som vilden Fugl paa Kviste.«

Det var Ebbe Skammelsøn,
han sit Sværd uddrog;
det var stalten Adels,
han til Jorden vog.

Saa tog han det blodige Sværd
alt under sit Skarlagenskind;
saa gik han i Stenstuen
for Peder, sin Broder, ind.

»Hør, du Peder Skammelsøn,
du tøver alt for længe;
Bruden længes fast efter dig
udi i sin Brudeseng.«

Mælte det Peder, hans Broder,
svared han alt saa brat:
»Saa gerne vil jeg dig unde
at sove hos Bruden i Nat.«

Det var Ebbe Skammelsøn,
han sit Sværd uddrog;
det var Peder, hans Broder,
han til Jorden vog.

Hans Fader gjorde han ilde Saar,
hans Moder misted en Haand;
fordi træder Ebbe Skammelsøn
saa mangel vild Sti om Land.
Fordi træder Ebbe Skammelsøn saa mangel
Sti vild.«

Ebbe Skammelsøn er den ærlige Riddersmand, tapper og tro. Han lider stor Uret, og den kan han ikke bære. Han evner ikke at tie og taale, han maa tage Sagen i sin egen Haand. Han vil have sin Ret, og kan det ikke naas paa anden Maade, maa det ske ved hans Sværd. Paa den Maade driver Lidenskab ham ud i Handlinger, han maa angre til sin Død.

Et lignende Motiv finder man i *Jakob Knudsens* Fortælling »Sind«, hvor der berettes om en Bonde, Per Hjarmsted, der har en Gaard i Hanherred. Per Hjarmsted er en troende Mand, lige overbevist om sin egen Syndeskyld og om Guds Naade. Mens han selv er fuldt ud ærlig, tror han sig omgivet af Kæltringer, og over for dem tager han sig selv til Rette og gør det med god Samvittighed.

Hans Sind arver Sønnen, Anders, der faar en Gaard Syd for Limfjorden og her kommer i Strid med Sognekongen, Proprietær Faurholt, der er vant til at faa sin Vilje, uanset om han har Ret eller ej. Faurholt faar Støtte hos Herredsfuldmægtigen, der ogsaa er en Kæltring, og han har atter Herredsfogden i Lommen.

Anders Hjarmsted har det saadan, at han følte, »han paa ingen Maade kan opgive sin Ret.« At faa Ret ved Domstolen maatte, som Forholdene laa, anses for en Umulighed. Appellere vilde han ikke. Han havde lært af

sin Fader, at ved Overret og Højesteret var det helt haabløst at faa sin Ret. Der er altsaa ingen anden Udvej end at tage sig selv til rette, og det gør Anders Hjarmsted. Han dræber Herredsfuldmægtigen og tvinger Præsten til at vie sig til Gjatrid Faurholt, hans Modstanders Datter, som han elsker og elskes af, og om Natten holder de Bryllup.

Næste Dag, da han eftersøges, dræber han først Arrestforvareren, Fuldmægtigens værdige Makker, og udbryder saa i en leende Tone: »Ja, nu har A udrettet saa meget, som var nødvendigt. Nu kan I gerne tage mig, om I tør.« Umiddelbart efter falder det dræbende Skud, og den Mand, som maatte have sin Ret, om det saa skulde koste hans Liv, havde betalt Prisen.

Det er ikke tilfældigt, at denne Bog regnes for en af Jakob Knudsens bedste, maaske *den* bedste, og naturligvis er det med velberaad Hu, Forfatteren har givet den Titelen »Sind«, underforstaaet: *Jydsk Sind*. Baade i Form og Indhold staar den værdigt ved Siden af Visen om Ebbe Skammelsøn.

Sammenligner man nu denne Nordjyde fra sidste Halvdel af forrige Aarhundrede med den middelalderlige Ebbe Skammelsøn, finder man en paaafaldende Lighed i Sind. Der er iøvrigt mest Tendens i Jakob Knudsens Fortælling, for al Sympatien er unægtelig paa Anders Hjarmsteds Side, mens Folkevisen udfolder sin Tragedie stærkere derved, at selv om Ebbe Skammelsøn har al Retten paa sin Side, saa har hans Fæstemø ikke Uret, hans Fader heller ikke, og dog maatte de begge bløde.

Disse to Skildringer fra Digtningens Verden afspejler Virkelighedens – maaske i potenseret Form, saadan som den egentlige Digtning saa ofte gør det. Men lad os nu se

paa Virkeligheden. Om Vendelboernes Sind ved Historien meget at berette. Det er betegnende, at en Række Bondeoprør har haft sit Udspring eller i alt Fald fundet stærk Tilslutning deroppe. Man var ikke ivrig efter at betale Skat. En ny Skat føltes som en Uret, og den vilde man ikke finde sig i hverken paa Knud den Helliges Tid eller senere.

At betale Skat til fremmede Krigstropper føltes endnu mere vederstyggeligt, og selv om Wallensteins Ryttere og Knægte 1627–29 hærgede i Vendsyssel og pinte Befolkningen, saa fik adskillige af dem ogsaa de stridbare Vendelboers Kraft at føle. Mange Bønder blev henrettede, andre pinte, deriblandt den gamle Bondehøvding *Lars Dyrskjøt*, men Wallensteins Officerer erkendte, at selv om Vendelboerne blev pint paa det allerhaardeste, vilde de som Regel intet tilstaa.

Nogle Aar efter, at Tyskerne var draget bort, kom der paany Fjender, denne Gang Svenskere. Da de var naaet over Limfjorden, havde den nu 84-aarige *Lars Dyrskjøt* samlet Bønderne i et Par Herreder og mødte Fjenden ved Nr. Sundby. Men hans Mandskab blev splittet af det svenske Rytteri og han selv skudt, efter at han havde nedlagt tre Ryttere og afslaaet at tage imod den tilbudte Pardon. Saaledes døde en Bondefører i Vendsyssel i Aaret 1644.

Erik Pontoppidan karakteriserer 1769 Vendelboerne som et kækt og modigt, men tillige haardt og selvstændigt Folk, og det er vist rigtigt nok.

Fra nyere Tid, 1841, stammer den Dronninglundske Mordsag. En Forbryderbande havde i flere Aar hærget Egnen, uden at Øvrigheden foretog sig noget for at hindre dette Uvæsen. Til sidst fandt Bønderne Tilstanden

utaalelig, og de besluttede at tage sig selv til Rette. Tyvebandens Medlemmer, der var velkendte, bestod væsentlig af to Familier, der boede i hver sin Ende af en gammel Rønne i Skæve Sogn. En mørk Nat omringede en halv Snes Mænd – deriblandt Sognefogden i Hellum Sogn – Huset, trak Beboerne ud af deres Senge og slog tre Mænd og en Kvinde ihjel med Knipler. Det var ved den Lejlighed, *Christian VIII* udtalte de siden saa kendte Ord, at Vendsyssel laa norden for Lov og Ret.

De fire Hovedmænd blev dømt fra Livet, men Straffen ændret til livsvarigt Fængsel. I 1848 blev de benaadet og vendte tilbage til deres Hjemegn, hvor de blev modtaget med aabne Arme. Havde der dengang været noget, der hed fælles Kaffebord, var de sikkert blevet fejret ved et saadant.

Denne Hunger efter at se Uretten straffet – og se det nu – den er disse Menneskers Særkende. De er retsindige, modige og tapre, men vente kan de ikke. At lide og taale er ikke deres Sag. Akkordens Aand er dem fremmed.

Det kan aldrig skade her at indskyde, hvad *J. Byskov* skriver et Sted om Sjællændere og Jyder. Han siger her, at Mennesker er »af to helt forskellige Typer, der er nogle, for hvem det er afgjort med Hensigtsmæssigheden. Kan man faa dem til at indse, at det, de er ved at beslutte sig til, er uklogt, uhensigtsmæssigt for dem, saa har man taget Kraften fra dem. Men der er andre, som kan være lige stejle, efter at man er kommet saa vidt med dem. De er ikke til at faa til at vakle, før man kan faa dem til at se, at det er *Uret*, det, de er ved at gøre, eller man i alt Fald kan faa dem til at tvivle, om det er ret.

Det er blevet sagt, at Sjællænderne væsentligt hører til den første Slags, Jyderne væsentlig til den sidste. Jeg ved

ikke, om det Skel kan sættes; der er naturligvis Folk af begge Slags, baade paa Fyn, Sjælland og i Jylland; men jeg har ganske vist Indtryk af, at vi herovre i Jylland har forholdsvis mange, der ikke vil anerkende Sætningen, at magert Forlig er bedre end fed Proces; naar de har Retten, vil de føre deres Sag til Ende, uanset om det baader dem eller ikke.

Dette er i mine Øjne netop det højere Standpunkt. Det er det, der efter min Opfattelse faar en Mand til at handle ret, selv om det maaske ikke faar ham til at handle saaledes, at Folk vil kalde det hensigtsmæssigt eller klogt eller intelligent handlet. *En Mand kan ved at handle ret blive sin egen Undergang; men derfor var det alligevel ret, han handlede.*«

Vi har sat Streg under de sidste Linier, for i dem har vi i Virkeligheden Jyden Byskovs Sind og Tanke.

De stærke Jyder er ogsaa noget særligt jydsk. Herom skriver *Axel Holm* (»Kristeligt Dagblad« 25. Februar 1961) bl. a.: »De stærke Jyder blev Betegnelsen for dem, der i Sognene Raarup, Korning, Øster Snede og videre omkring stod i det aandelige Røre mod Balles Lærebog og Den evangeliske Salmebog. Standhaftigt stod de mod Myndighederne for at bevare Kingos og Brorsons Salmer og Pontoppidans Forklaring. De udstod Kæmpebøder for at holde deres Børn borte fra de offentlige Skoler, blev nægtet Adgang til Nadver og til Konfirmation af deres Børn, nogle, som en af Forgrundsfigurerne, Hans Nielsen, Smed i Korning, fik endog Tugthusstraf ...

De stærkes Bevægelse er ikke udelukkende noget forgangent, men ogsaa nærværende. I Øster Snede Kirke synges endnu efter Kingos Salmebog hveranden ordinære

Gudstjeneste. I Øster Snede har de stærke tre Friskoler, hvor Pontoppidans Forklaringer bruges, og der lægges megen Vægt paa Religion, selv om Undervisningen ellers er som i Kommuneskolerne. De stærkes Friskole i Korning er omdannet til Missionshus, og de stærke holder regelmæssige Møder. Mange Steder har man paavist, at de stærkes i sin Tid saa haardt forsvarede Standpunkter endnu lever, og de første stærkes aandelige Holdning er tydeligt gaaet i Arv til adskillige nulevende. Deres Styrke giver sig ogsaa Udslag i Ordholdenhed og Trofasthed. Deres Trofasthed er over al Forstand set med Nutidens Øjne . . .«

At man ogsaa i Midtjylland kunde faa i Sinde at tage sig selv til Rette, fortælles der et Eksempel paa i *Kristen Uhrskovs* Erindringer. Der berettes om en Mand fra Vonge der stjal vidt omkring, men aldrig bekendte, naar Øvrigheden havde faaet fat paa ham. Men da han blev ved med at stjæle, tog Beboerne Sagen i deres egen Haand, og herom hedder det: »Nogle forklædte Mænd fra Ølholm og Tørring kom til ham en stille Vinteraften, da han kom fra Vejle. De tre havde hver en Stok som en Plejlsagl. De tog Tømmen fra ham og gennemptryglede ham saadan ved Ølholm Bro, at da han kom hjem liggende i Vognen, vidste man ikke straks, om han var død eller levende. Ja, saa alvorlig var Sammenstødet, at man sagde, at man om til Gammel Tørring [vel en halvanden Kilometer] kunde høre dels Huggene, dels hans Brøl. Hvem det var, fik man aldrig rigtig at vide. Men man hørte ikke til, at han stjal siden.«

Man kan ikke lide, at Folk stjæler, og hvis det er udensogns Folk, er det en skærpende Omstændighed.

Man kan heller ikke lide at blive traadt paa af »de fine«, Byfolk og Embedsmænd, og herom handler følgende.

I 1765 blev der udstedt en Forordning om Salg af Krongodset i det koldingske Rytterdistrikt. Ved Auktion erhvervede *Jørgen Christensen* Gaarden Refsgaard i Egtved Sogn. Gaarden gik i Arv til hans Søn *Niels Jørgensen*. Han blev Sognefoged i Egtved og var iøvrigt en Mand, der havde Ben i Næsen. Herom fortælles der følgende.

Nogle fine Folk var i Egtved kommet i indbyrdes Slagsmaal. For at skaffe Orden til Veje blev Sognefogden hentet, men de for paa ham og rev nogle Sølvknapper af hans Kofte. Ved Bestikkelse fik man dog Sagen drejet saadan, at der blev nægtet *Niels Jørgensen* Oprejsning. Han tog derfor til Vejle for at beklage sig til Amtmanden over, at man havde bøjet Retten i Kolding. Da Amtmanden ikke vilde give *Niels Jørgensen* Medhold, blev han harm og slog i Bordet for Amtmanden. »Ved De, hvad det kan koste at slaa i Bordet for mig?« spurgte Amtmanden, »Ja, jeg kan blive afsat, og det skal være mig kært, for jeg ønsker ikke at tjene under saadan en Øvrighed,« svarede Sognefogden.

Han blev da ogsaa afskediget, men Amtmanden undersøgte alligevel Sagen, og nu kom Øvrigheden i Kolding i Knibe. Gennem *Niels Jørgensens* Hustru opnaaedes dog til sidst et Forlig, saa han lod Sagen falde. Amtmanden tog derefter ud til ham og tilbød ham Sognefogedstillingen paany. Men den gamle Bonde slog atter i Bordet og sagde: »Sidst slog jeg i Amtmandens Bord, nu slaar jeg i mit eget og erklærer, at jeg ikke ønsker at tjene under saadan en Øvrighed. – Er der ellers mere, Amtmanden ønsker?«

Amtmanden ønskede at komme af Sted, og det kom han. Niels Jørgensen var ikke af dem, der glemte en Forurettelse fra de stores Side. —

En Sag, hvor det ogsaa drejede sig om Ret og Uret, men paa et helt andet Omraade, var Sagen angaaende Rekrutternes Behandling paa Jægersborg ved København, der blev rejst af *Jens Busk*. Denne Mand var født 1845 paa en Gaard i Aas ved Horsens. Kun 18 Aar gammel overtog han ved Faderens Død Ledelsen af Gaarden, hvis Ejer han blev, da han i 1870 var fuldmyndig. 17 Aar gammel var han Elev paa Gjedved Højskole, hvor han blev stærkt paavirket af Skolens Forstander, *P. Bojsen*, baade i grundtvigsk og venstrepolitisk Retning.

Jens Busk var i Besiddelse af en god Forstand, han ejede en naturlig Veltalenhed, og han bevarede trofast sit jyske Tungemaal. Disse Egenskaber bragte ham efterhaanden ind i det offentlige Liv. 1876 blev han valgt til Folketingsmand for Ribe Amts 3. Valgkreds, og han opnaaede et sikkert Genvalg, indtil han i 1906 efter egen Beslutning trak sig tilbage. Jens Busk var en dygtig Debattør, og han var ikke bange af sig. Men naturligvis mødte han i sin Valgkreds Modstand fra forskellig Side, og herom er der bevaret følgende Træk. »A har,« sagde Jens Busk, »trej arge Modstandere, og det er den Føvling Præst, den Darum Degn og den Bramminge Smed, men A kan nok ordne dem.« Den førstnævnte var Højremand, den anden moderat og den tredie yderst radikal.

Men det var nu noget helt andet, vi skulde tale om. Paa Jægersborg Kaserne blev Husarerne uddannet, og af dem var en stor Del hjemmehørende i Nordsjælland. Nu havde der i nogen Tid gaaet forskellige Rygter om Mis-handling af Rekrutterne paa Jægersborg, og tre nord-

sjællandske Bønder fandt derfor Anledning til at undersøge denne Sag nærmere. De opsøgte dels indkaldte Rekrutter og dels hjemsendte værnepligtige og havde derigennem faaet Rede paa en Række Overgreb, som Befalingsmændene paa Jægersborg havde begaaet over for de indkaldte Rekrutter. Disse Beretninger var udformet skriftligt og bekræftet med Navns Underskrift og under Eds Tilbud.

De tre Nordsjællændere henvendte sig til flere forskellige Rigsdagsmænd for at faa dem til at tage sig af Sagen, men de havde alle undslaaet sig med den Motivering, at det vilde være at stikke Haanden i en Hvepserede. Saa greb man til den Udvej at gaa til den jydske Politiker Jens Busk. Han havde iøvrigt selv ligget inde som Dragon og endog været Underbefalingsmand, saa han kunde tale med en vis Sagkundskab. Jens Busk lovede at tage sig af Sagen, han modtog de indsamlede Oplysninger, som han supplerede med flere, og den 11. Juni 1879 rettede han i Folketinget en Forespørgsel til Krigsministeren angaaende Rytterirekrutternes Behandling, navnlig paa Jægersborg. Jens Busk begrundede Forespørgslen i en stor Tale, hvorefter Krigsminister *W. F. L. Kauffmann* tog Ordet og lovede at undersøge Sagen.

Der udspandt sig nu en længere Debat, hvorunder Jens Busk atter tog Ordet for at give supplerende Oplysninger, ligesom han gjorde Rede for, at der i de fire Aar, han havde gjort Tjeneste ved Dragonerne i Aarhus, gennemsnitlig var forefaldet to Selvmord om Aaret.

En Kommission blev nedsat, og det viste sig, at de fremkomne Klager var berettigede. Tre Befalingsmænd blev idømt strenge Straffe, og samtidig gik Bølgerne højt Landet over, idet Sagen straks var blevet til et

Kampspørgsmaal mellem Højre og Venstre. Men Jens Busk vandt megen Paaskønnelse for sin modige Handling, ikke mindst i Frederiksborg Amt. Ogsaa her var det en Jyde, der krævede Ret for den jævne Mand – og fik den. –

Kampen for at faa sin Ret finder vi ogsaa hos Seminarieforstander *J. Byskov*. 1909 var der til Lærereksamen givet en Regneopgave, hvis tredie Spørgsmaal Byskov fandt utilfredsstillende. Han skrev derfor straks til den Censor, Dr. phil. *Alfred Lehmann*, der havde udformet Opgaven, og sagde sin Mening om Sagen, idet han tilføjede: »Hvad mine Elever nu sidder og stiller op med Spørgsmaal III, ved jeg ikke, det kan simpelt hen ikke besvares, da det er noget Sludder.«

Dette sidste Udtryk faldt Dr. Lehmann for Brystet, og han skrev tilbage og forlangte Afbigt, ellers gik han til Ministeriet. Byskov svarede, at han syntes ikke, det var nødvendigt at lægge Sagen op i et saa højt Plan. Han vilde gerne begrunde sit Synspunkt nærmere, iøvrigt bemærkede han, at der jo var sket et Uheld, hvad der kunde hænde, men hvis Dr. Lehmann stadig vilde hævde, at Opgaven var i Orden, maatte han hellere gaa til Ministeriet med det samme, for nogen Afbigt skulde han ikke vente.

Det syntes herefter, som Bølgerne var ved at lægge sig, men senere blussede Striden op igen og førtes nu i forskellige Tidsskrifter. En anden Censor ved Lærereksamen, Professor *Kroman*, der foruden at være Filosof ogsaa var Matematiker, ilede sin betrængte Kollega til Hjælp, idet han forsvarede Opgaven og forsøgte at tage Byskovs faglige Udredninger ovenfra og nedad. Men Byskov var ikke Matematiker for ingenting, han var heller ikke Jyde

for ingenting. Det endte derfor med, at han sluttede Debatten med de Ord: »I Stedet for at fortsætte denne Diskussion vilde jeg da nu erklære Dr. Lehmann for ukyndig i sit Fag, ikke saa meget paa Grund af den forkerte Opgave som paa Grund af Forsøget paa at forsvare den. Efter hvad baade Lehmann og Kroman havde erklæret, maatte denne Erklæring faa Konsekvenser for Lehmann eller for mig.«

Dermed sluttede Striden, og Lehmann gik af som Censor. Men da jeg nogen Tid efter traf Byskov, sagde han, at der paa et vist Tidspunkt havde været Fare for, at Gjedved Seminarium skulde miste sin Anerkendelse. Men give Afkald paa sin Ret vilde Byskov altsaa ikke. Han havde handlet ud fra akkurat samme Tankegang som hin Gaardmand, der slog i Bordet og sagde: »A vil have min Ret, om det saa skal koste min Gaard.«

I Byskovs Liv er der flere Eksempler paa modige og uegennyttige og ingenlunde helt ufarlige retsbetonede Handlinger, men herom maa vi henvise til de Bøger, hvori hans Liv er skildret. —

Nu skal det heller ikke glemmes, at Sønderjyderne ogsaa var stridbare. »Hug er den bedste Parade,« sagde den sønderjydske Fører *H. P. Hanssen*. En mere jævn Mand brugte det Udtryk: »Politik det skal nu helst ordnes med æ Næver!« Havde Sønderjyderne ikke holdt paa deres Ret med den Styrke, som de gjorde, havde Danskheden ikke holdt sig levende, som den gjorde.

Vi har tidligere nævnt, at de mest stridbare Befolkningsdele findes i Jylland — især Nordjylland og Sønderjylland — samt paa Bornholm. Det er aabenbart i Grænseegnene, denne Følelse naturnødvendigt har ud-

viklet sig, men Fyn og Sjælland, der ligger lunt i Midten, er mere egnet for Fredsommelighed og Idyl. –

Nu skal man ikke glemme, at der er Forskel paa Retsfølelse og Stædighed, og i den jyske Natur er der meget af den sidste. I mange Tilfælde er Retsfølelse og Stædighed saadan filtret ind i hinanden, at man ikke kan sige, hvor den ene hører op, og den anden begynder. Paa saadant Rethaveri er der mange Eksempler.

En Mand i Himmerland vilde ikke have, at man kørte ad en Markvej, der førte over hans Mark, men en Dag kørte en Nabo alligevel ad Vejen. I det samme kom Ejeren: »Du maa it køre paa min Vej.« – »Jow.« – »Saa lægger A mig paa æ Vej.« I det samme lagde han sig tværs over Vejen. Naboen standsede ikke, men kørte over ham, og der gik et Par Ribben med i Løbet, saa Manden maatte paa Sygehus. Bagefter kom det til Proces, og Manden, der blev kørt over, vandt. –

Selv om denne Beretning maaske nok er en Historie, kan den vel paa sin Vis være lige sand. Dr. phil. *Gudmund Schütte* fortæller et lignende Træk, som han selv har oplevet. Engang skulde han ude paa Heden køre til Gilde sammen med sin Vært. De kom da til en Vej, der var aflyst, men Værten kørte ad den alligevel, og der skete heller ikke noget. Men da de om Aftenen i Mulm og Mørke skulde tilbage ad den samme Vej, opdagede de, at der tværs over Vejen var gravet en bred og alendyb Grøft, saa det nærmest var et Mirakel, at de undgik at vælte og komme galt af Sted. Næste Dag gik Schütte sammen med sin Værts Kone hen til Naboen, over hvis Mark Vejen gik, for at klage over det passerede. Manden var ikke hjemme, men paa den fremførte Klage svarede

Konen blot: »Æ Mand vil ett ha, te di ska kyer o hans Vej.« Og med den Besked maatte de vende hjem. –

For en Aarrække siden besøgte jeg en Mand i Østjylland, og dér hørte jeg fortælle om en Strid mellem to Nabosogne. En Bivej gik fra det ene Sogn til det andet, og paa et lille Stykke dannede Vejen Skel imellem dem, men det Vejstykke vilde ingen af Sognene holde i Orden. Folkene i det ene Sogn paastod, at det tilkom Nabosognets Beboere, og disse havde den modsatte Mening. Det hele drejede sig i Virkeligheden ikke om stort udover det, at begge Parter vilde have Ret – men det var jo ogsaa nok. –

Folks Skatteopgivelser giver naturligvis Anledning til en Række Uenigheder.

Jeg kender en ældre Mand, der har boet her i Nordsjælland i mange Aar. Han er Vestjyde, ugift og har ernæret sig som Gartner. Hans Indtægt har været yderst beskeden, men hans Fordringer til Livet tilsvarende, saa der er stadig blevet en Skilling tilovers. Desuden har han et Par Gange handlet lidt, købt et Stykke Jord, bygget et Hus paa det og solgt det igen. Disse Handeler har nogle Gange bragt ham i Strid med Skattevæsenet, men give sig vilde han ikke. Han lod uanfægtet Sagen gaa videre og naaede da ogsaa engang at faa 600 Kr. tilbagebetalt af sin Skat, hvad han noterer med en vis Stolthed.

Engang da han var indkaldt til Møde hos Skatteraadet, fandt han, at et af dets Medlemmer var vel paa-gaaende over for ham. Han svarede da: »A ved jo nok, hvor den sønder Fløj af Christiansborg Slot den er.« Det er der, hvor Landsskatteretten har til Huse.

»A vil jo nok have min Ret,« slutter han sin Fortælling. –

Om den stædige Side af det jydsk Sind handler følgende. I sin Roman »Arbejdets Glæde« taler *Jeppe Aakjær* om »det Land, som Gud har lagt paa Støje langs Jyllands stridsandede vestre Havkyst,« og hævder, at Vestjyllands Despot er og bliver Nordvestvinden. Men denne Vind skaber Type.

»Den, der gaar opad mod denne Vind, vil træffe en Folketype, der ser ud, som om den gennem mange Slægtled har været belavet paa at møde det værste og ikke sjældent *har* mødt det. Skikkelserne er store og ludende, Ansigterne lange og benede, med en Farve som Lyngens; Hagen og Kjæbepartiet har en Styrke, som var det deres indre Bestemmelse at knuse Skærver. Munden holdes omhyggeligt lukket, med Overlæben hvilende fast paa Underlæben, Mundvigene har stærkt nedadtrukne Linier, det *kan* være Tungesind, men tydes som oftest langt rigtigere som Stædighed og stivnet Trods... Saadan er Racen, hvor den er renest; og ren var den i Jørgen – Jørgen paa Tidselbjærg.«

Jørgen ejede det, man i Bondesproget kaldte en »Skrantings-Herregaard,« og han var en Mand med Grunker. »Jørgen var en mærkelig Blanding; paa Overfladen var han haard som Kamp, men paa Bunden blød som et Barn. Men han foragtede dette »Følelsesbundfald« og skjulte det for sine Omgivelser, som man skjuler en hemmelig Sygdom.«

En Dag var Øvrigheden kommet til Nabolaget for at gøre Udlæg hos Peiter, en fattig Skrædder med mange Børn. Saa snart Jørgen Tidselbjærg blev vidende herom, satte han Kursen mod Skrædderens Hus. Da han »gjorde sin Indtrædelse« var Øvrighedspersonerne netop ved at vurdere Ejerens fattige Bohave. De to guldtressede mod-

tog Jørgen med særdeles Høflighed. Den blev dog ikke besvaret. »Hvor meget drejer det sig om?« – »75 Kr. 17 Øre,« var Svaret. Jørgen Tidselbjærg tog en tung Tegnebog op af Lommen og betalte. Da Øvrigheden var vel ude af Døren, og Skrådderens Kone i sin Bevægelse rakte Haanden ud for at takke, blev hun mødt med følgende: »Aa, lad os nu ikke skabe os! Men gaa du hellere hen og sæt din Smule Habengut paa Plads igjen. Og du, Peiter, hump du nu ikke Sognet rundt for at flegre om mine »Opofrelser«. Fy for Fanden, en kunde gaa hen og komme i Rygte for Veldædighed, fordi en har hjulpet en sølle Skrådder med faa Grise og mange Børn.«

Jørgen Tidselbjærg gjorde i alle Ting sin egen Vilje til højeste Lov. Han valgte Livsledsagerinde uden Hensyn til Fornuft eller Omtanke. Hun var sær, blev hundset af sin Mand, til sidst blev hun sindssyg. Der var tre Børn, to Sønner og en Datter. Sønnerne fik begge en ilde Behandling. Den, Faderen holdt mest af, hersede han saadan med, at Søren til sidst søgte Befrielsen ved at tage sit eget Liv. Den anden Søn, der senere kom hjem for at være Forkarl, blev saa forbitret over Faderens Regereri, at han for at bevare sin Selvagtelse en Dag tog en Ridehest og forsvandt. Og vel at mærke uden nogen Sinde at vende tilbage. Alt dette – og da især Sørenes Død – tog Faderen sig i Virkeligheden meget nær, men at vise sine Følelser eller tage Hensyn til andres Vilje det orkede han ikke. Et Sted hedder det, at Jørgen »var forstandig nok til at vide, hvor farlig denne gamle Slægtstrods kunde være i sine Følger. Den var som en Orm, der æder sig dybere og dybere ind indtil den naaar selve Kjærnehuset, og da er enhver Redning henne.« –

Der var kommet en ny Gaardmand til Sognet. Han benævnes Jakob Sjællænder.

Naar Aakjær kalder ham Sjællænder, er det naturligvis for at fremhæve Modsætningen mellem ham og Jyden Jørgen Tidselbjærg. En sjællandsk Type er Jakob imidlertid næppe. Han er fuld af ufordøjede Højskole-talemaader. Den folkelige Oplysning er hos ham blevet til Floskler i Stedet for Aandsliv og Handling. Iøvrigt forekommer Skildringen af Jakob ikke helt troværdig, medens Skildringen af Tidselbjærgmanden er høj Kunst Nok om det. Jakob Sjællænder har Talegaver, han er i Besiddelse af en vis Inderlighed, der rører Sindene. Han vil Fremskridt, og han faar Befolkningen med sig.

»Jørgen Tidselbjærg sad ensom paa sin Banke og skar Tænder. Han mærked, hvorledes al den tilskuestillede Varme og Inderlighed langsomt smeltede den Trone af Is, hvorpaa han og hans Slægt havde gjort sig det bekvemt gennem Tiderne.«

I tyve Aar har Jørgen Tidselbjærg været Formand for Sogneraadet. Nu skal der være Kommunevalg, og nu skal Jørgen Tidselbjærg stødes fra Tronen. En Dag, da han er hos Købmanden, kommer det til et bittert Sammenstød mellem ham og flere af Sognets Mænd. De er alle imod ham – ja, en af Ordførerne er saamænd Skrædder-Peiter. Da det kniber for Jørgen, søger han Tilflugt i en Bemærkning om, at det næsten lader, som de vil beskyld ham for at have taget af Kassen. Da svarer Smeden: »Nej, en hæderlig Mand har du været. Men det er ogsaa snart det eneste gode, a kan sige om dig.«

Dette Stød rammer dybt, og Jørgen Tidselbjærg er nu hvidglødende. »Den Dag, da I gør Sjællænderen til Formand i mit Sted, da skal a aldrig sætte mine Fødder

udenfor min Sovekammerdør. Gjør a det, maa enhver gjøre ved *mæ*, som a nu gjør ved *dæ*.« Med disse Ord huggede Jørgen en stor Dunk, der stod foran ham, ned i Disken, saa dens Skaar raslede hen ad Gulvet.

Valgdeltagelsen var betydelig, og Resultatet blev, at Jørgen Tidselbjærg kun fik Trediedelen af Stemmerne. Jakob Sjællænder var valgt med stort Flertal. Da Jørgen kom hjem ud paa Aftenen, gik han til Sengs, og der blev han liggende. De følgende Dage endogsaa uden at tage Næring til sig. Hans Datter, den snilde Martha, fik ham dog overvundet paa dette Punkt. Men i Sengen blev Jørgen Tidselbjærg, for naar han havde sagt det, saa *havde* han sagt det. Aarene gik, og Jørgen holdt fast ved sit Ord. Men han gav ikke Afkald paa Ledelsen af den store Bedrift. Alt ordnede han fra Sengen. Men da den dygtige Visti efter at have været Gaardens Forkarl ogsaa blev Jørgens Svigersøn, gik Magten over til ham. Han indførte en Række Reformer, saaledes Løsdrift, noget helt nyt, der forekom mange taabeligt. Da fik den gamle Lyst til dog at faa at se, hvordan Kreaturerne tæde sig under disse helt nye Forhold. Han overvandt sig selv. Han vilde op og ud. Men de syv Aars Sengeleje havde lammet hans Ben. Han kan ikke staa paa dem. Da føler Jørgen, at hans Tid er ved at være omme... En af de sidste Aftener, han levede, havde Martha og han en Samtale, og da gjorde Jørgen det hele op i de Ord: »Vi Folk her i Tidselbjærg, vi kan *wal* brækkes, men vi blev ett skabt til at bøjes.«

Disse Ord kan man godt sætte en tyk Streg under. Selv om Jørgen Tidselbjærg afgjort er skildret med digterisk Sandhed, vil maaske en eller anden indvende, at en Mand med et sadant Stivsind har der overhovedet ikke

levet. Jeppe Aakjær afværger denne Paastand ved i Noterne (Samlede Værker, Bind VIII, Side 547) at meddele: »Jørg. Tidselbjærg er en Sammensvejsning af to Modeller: en Fjandbo, som jeg har kendt saare godt, og en Thybo (Jens Jensen, død i 70'erne?), der i vild Vrede gik frisk og sund i sin Seng for aldrig at forlade den mere.«

Man kan spørge, om Jørgen Tidselbjærg er sindssyg, eller han kun er stædig indtil Overmaal. Det er ikke let at svare paa. Han véd hele Tiden, hvad han gør, selv om han ikke øjner de endelige Følger af sine Handlinger. Han véd godt, at han herser med den Søn, han holder allermest af. Han véd godt, at han hundser den anden Søn, hvis Hjælp han ikke kan undvære i Bedriften. Og da han i den yderste Ophidselse afgiver et taabeligt Løfte for at overvinde sine Sognemænds Modstand, ja saa skal dette Løfte holdes, koste, hvad det koste vil.

Den, der overvinder sig selv, er større end den, der indtager en Stad, hedder det et Sted. Men at overvinde sig selv det er netop noget, Jørgen Tidselbjærg umuligt kan. Jeppe Aakjær interesserer sig iøvrigt for Typen. Han har skildret en noget beslægtet i sin Fortælling »Selvplageren«, hvortil henvises.

Hvordan det gik til, at Storbondedatteren *Ellen Kirstine Poulsen* fra Rolsegaard blev gift med Proprietær *Laurits la Cour* paa Skjærsø, en Herregaard i Nærheden af Æbeltoft, kan man læse nærmere om i *Morten Pontoppidans* Bog »En dansk Landmand«. Her har vi Brug for en enkelt Side af denne Begivenhed. Laurits Ulrik la Cour, Degnesøn fra Odder, født 1802, havde som ung Landmand faaet Øje paa Skjærsø, en Gaard paa 72 Tdr.

Hartkorn, der laa i Nærheden af Æbeltoft. Gaarden regnedes iøvrigt for den rene Elendighed. Man sagde, at Fuglene døde af Sult, naar de fløj hen over Skjærsøs Jorder. 1825 købte la Cour sammen med en Ven, der dog senere gled ud af Kompagniskabet, Skjærsø for 2400 Rdl. Det var i Landbrugskrisens Tid, hvad der ikke gjorde Sagen bedre. Et Par Aar efter fik la Cour paa et Bal i Æbeltoft Øje paa en ung Pige paa en 18-19 Aar, hvis Udseende straks vakte hans Interesse. Det var *Ellen Kirstine Poulsen*, Datter af en Storbonde paa Rolsegaard, en gammel Herregaaard, der laa ved Kalø Vig, et Par Mil fra Skjærsø. Den tidligere omtalte *Niels Poulsen*, der i en halv Snes Aar havde været Ejer af denne Gaard, havde tjent store Penge ved Studehandel. Han og hans Hustru havde fem Sønner og Datteren Ellen Kirstine. Det blev ikke sidste Gang, la Cour og Ellen Kirstine mødtes; og en Dag, da han var paa Rolsegaard i Anledning af en Studehandel, friede han, da de et Øjeblik var alene, til hende og fik ja. Hun sagde det samme Dag til sine Forældre, og en Dags Tid efter raadførte Niels Poulsen sig med Sønnen Jens, men Jens var imod. En forarmet Proprietær som la Cour var ikke noget for hans Søster. Der blev holdt et Familieraad, og Niels Poulsen red til Skjærsø og meddelte la Cour, at den Forbindelse kunde der ikke blive noget af. la Cour, der netop sad ved Frokostbordet, blev saa benovet, at han tabte sin Gaffel paa Gulvet. Men han gav ikke op. Den 17. September 1829 skrev han et Brev til Ellen Kirstine, og indlagt var der en Skrivelse til Faderen, som han søgte at blødgøre. Men det hjalp ikke. Ellen Kirstine blev tvunget til efter Diktat at skrive et Brev, hvori hun gav ham Afslag, men da hun et Øjeblik var

alene, mens man gik efter Lak og Signet, fattede den snar-raadige Pige en Plan. Paa en Seddel skrev hun: »Min Mening er ja,« og fik, uden at Forældrene opdagede det, Sedlen lagt inden i Brevet. Nu fulgte en fleraarig Korrespondance, der paa den snildeste Maade holdt Forbindelsen mellem de to unge i Live. Dog ingenlunde uden Vanskeligheder. En Dag traf Forældrene Ellen Kirstine læsende en Seddel, som de forlangte udleveret, men Pigen puttede den i Munden, tyggede den og sank den. Et halvt Aar efter de to unges Forlovelse var Faderen død ganske pludselig. Der gik endnu to Aar, og de to unge holdt stadig ud. Men en Pinsemorgen 1832 skete der noget afgørende. Ellen Kirstines Moder stod meget tidlig op, gik ind til Datteren og sagde: »Hvordan har Du sovet i Nat, Stine?« – »Jo Tak, Moder, godt.« – »Det har A saamænd ikke, for A har hele Natten ligget og tænkt paa, at det bliver alligevel nok bedst, at Du faar la Cour.« Dermed var den sidste Forhindring bragt af Vejen. Den 5. Oktober 1833 stod Brylluppet paa Rolsegaard, og det blev et Gilde, der gik Ry af. Brylluppet varede i otte Dage, og Rolsegaard vrimlede af Gæster.

Men vi har den for os afgørende Begivenhed tilbage. Dengang var det Lov og Ret, at en Søster kun arvede halvt saa meget som en Broder. Derfra har man Udtrykkene »Broderpart« og »Søsterpart«. Nu havde Brødrene i sin Tid i deres Forbitrelse sagt, at hvis Ellen Kirstine nogen Sinde tog la Cour, saa skulde hun ikke faa mere i Arv, end hvad Loven paabød. Da Arven efter Forældrene nu skulde skiftes, og la Cour forlængst var steget i Brødrenes Gunst, tilbød de hende at dele lige med dem. Men Ellen Kirstine havde intet glemt, og hun svarede: »I har engang sagt saadan og saadan . . . og det

skal I staa ved!« Hun vilde kun modtage en Søsterpart, og det var 4000 Rdl. Selv om la Cour havde haft god Brug for Pengene til at sætte ind i den forsømte Gaards Drift, var han dog enig med hende.

Dette er et ægte jydsk Træk. Og hvis man spørger, hvor Grænsen er mellem Retsfølelse og Stædighed, saa bliver jeg Svar skyldig. Jeg ved det ikke. Hvor Grænsen er mellem Stædighed og Haardhed, kan jeg heller ikke afgøre. Her er et andet Træk, som ogsaa angaar Ægteskab. Et Sted i Midtjylland var der et Par unge, der blev gift sidst i forrige Aarhundrede. Valget var ikke efter Pigens Ønske, men hun var en Gaardmandsdatter, og han sad i en stor Gaard. En Snes Aar efter havde de Besvær med at faa en Datter gift efter deres Vilje. Da sagde Moderen: »A har ett faaet den, A vilde ha'. Hvorfor skal hun saa have det?« Denne Udtalelse kan nok give En noget at tænke over.

Den ældre Tids Tænkemaade i Ægteskabssager afspejler sig i nogen Grad i følgende, der fandt Sted i en midtjydsk Landsby i Halvfjerdserne. Det var en gammel Gaardmandsenke, der udtrykte sit Livssyn, naar det rygtedes, at et Par unge var blevet gode Venner. Hvis en Gaardmandsdatter havde valgt en, der ingenting havde, sagde Konen med let Haan i Stemmen: »Hwo ska' de hen?« Havde hun derimod valgt en med Midler, faldt Bedømmelsen saadan ud: »Ja, nær de' er Guds Vilje, saa kan de' jo nok gaa.«

Et Eksempel paa Jydens Skæbnetro ogsaa i Ægteskabssager har man i en Udtryksform, som en gammel vestjydsk Fodermester plejede at anvende: »Den, En skal ha', den *skal* En ha'. Hvordan skuld' A hejsen ha' faa't Marren. Hun var fra Vorbasse.« –

VI

SPROG OG KULTUR

Vi begynder med at anføre nogle Ordsprog, som er jydskke og ikke kan være andet. Først det allermest jydskke. Her er A. Der er Naer. Hvor er min Madpues? Saadan sagde Jyden, da han kom til Verden. Det første Led handler om den jydskke Selvbevidsthed, men om den vil der blive talt senere. At Jyden næst efter at slaa fast, at han er her, orienterer sig med Hensyn til Verdenshjørnerne, er ogsaa noget karakteristisk.

Naar en Jyde kommer hen et fremmed Sted, er en af hans allerførste Opgaver at faa Rede paa, hvor Nord og Syd er. Lykkes det ham ikke at blive retvendt, er han utilpas.

Anvendelse af Verdenshjørnerne som Kendemærke bruges ogsaa i det daglige. En Jernbanemand, der har gjort Tjeneste i Thy, fortalte mig, hvordan en Dreng kom ind paa Jernbanestationen og sagde: »A skulde havde det Klæde, der laa paa det østre Hjørne af den nordre Bænk.« Men da det laa paa det vestre Hjørne af den søndre Bænk, turde han ikke tage det, for saa var det nok galt. Først da Jernbaneassistenten opmuntrede ham og sagde: »Tag du det bare, min Dreng,« tog han det og gik.

Her et Par af min vestjydske Mormors Fyndord: Løbende Hund faar noget. Liggende Hund faar ikke noget.

Den ene Stodder kan ikke taale, den anden har en Kæp.

En skal derhen, hvor ens Brød og ens Død er.

Vi fortsætter. Jo haardere Pine, jo snarere Ende.

Jyden vil helst være alene om sin Virksomhed. Fælle er sælle, hedder det. Fælles er sølle.

En skal ikke misunde nogen. Der bliver nok til enhver. Men paa den anden Side hedder det: Mer vil have mer, og Fanden vil have fler.

A lyver i Sandhed aldrig.

Misundelsens Fjedt bliver ogsaa ædt.

Du har Ret – Du skal hænges.

For Betaling synger vor Degn.

Hwa dæ goer aa æ Nejs o i æ Mund, de gor eh te Spild'.

Naar En glæder sig ved andres Ulykke, saa blomstrer ens egen.

Fanden griner, naar det gaar ilde til.

Verden er en stor By. Der er mange Gader i den. Nu hedder Gader paa Jydsk *Gaader*, og Udtrykket bliver altsaa flertydigt. Iøvrigt mener jeg at have hørt Formen: Verden er en underlig By. Der er mange Gaader i den. Og saa rammer den jydske Form meget godt.

Af Talemaader nævner vi ogsaa et Par. Hvis et ungt Par bliver gift i en lidt tidlig Alder, hedder det: De blev da gift, ilaw de kunde se.

Det er ikke Glansen, det kommer an paa. »Skidt med, hvad jeg gaar med, naar jeg har noget hjemme, der er bedre,« hørte jeg en jydske Sygeplejerske sige.

Staar man over for et større og lidt vanskeligt Arbejde,

kan man lidt fripostigt sige: »Hvis Gud vil, og æ Træsko de holder, saa . . . «

Om den jyske Dialekts sjælelige Betydning er der talt i denne Bogs første Afsnit. Om Jydskens Værdi som Udtryksform udtaler J. Byskov sig i Afhandlingen »Sproglig Fattigdom« (»Budstikken« 1950) saaledes:

»Og selv om der rent sprogligt ikke er den mindste Vanskelighed, kan det være svært eller umuligt for Mennesker at være hinanden til Hjælp gennem Talen. Deres Natur og Mangelen paa Ord lægger Hindringer i Vejen, som ikke er til at komme over. Det er noget, der vel i nogen Grad gør sig gældende i alle Bondesamfund, hos os i særlig Grad i det Jyske. Jydsk er et særdeles velegnet Sprog til alle rent praktiske Formaal; men til at give Udtryk for Hjertets dybere Rørelser er det næsten helt uanvendeligt. Gloserne mangler ligefrem. Ja, Sproget kan godt give Udtryk for Vrede og Arrigskab; men Jyden bliver stum, naar han skal udtrykke sin Medfølelse eller tolke sin egen sjælelige Kvide . . .

Det maa jo kaldes sproglig Fattigdom, det, vi her møder, og det jyske Sprog maa kaldes et fattigt Sprog, da det mangler store Afsnit af det, der ellers kan høre til et Sprogs Rige. Det ideale maatte være, at Sproget kunde give Udtryk for alt, hvad der bor i en Menneskesjæl, Følelser saa vel som Tanker.

Det er vel ikke en Tilfældighed, at det jyske Sprog mangler disse Udtryk for Følelser. Det hænger sammen med Folkekarakteren, enten det saa er denne Karakter, der har dannet Sproget, eller det er Sproget, der har dannet Karakteren, gennem Aarhundredernes Løb. Der er vel snarere Tale om en gensidig Paavirkning.

At det ikke tilfældigvis eller uheldigvis er gaaet det

jydske Sprog saaledes, er nu tydeligt nok. Jyden kender nemlig fra sit Skriftsprog meget vel den Udtryksform og de Gloser, der kunde være Tale om. Han kan oven i Købet nyde dem, naar han møder dem, f. Eks. i Poesi eller i religiøst Sprog; men han kan ikke faa sig selv til at bruge dem.«

Et Eksempel paa denne Mangel paa Evne – eller Trang – til at udtrykke sine Følelser giver *Albert Naur* i en Kronik (»Politiken« 23. Oktober 1960) »Johannes V. Jensen og Jylland«.

Han fortæller der om *Johannes V. Jensens* Længsel efter Jylland. »I København vilde han være, men det var Jylland, han vilde over til,« hedder det, og saa tog han og Albert Naur en skøn Dag i Bil til Jylland. Johannes V. Jensen vilde besøge Bettejens, som han havde kendt saa godt, da han var ung, men som han ikke havde set, siden han blev Student – for fyrré Aar siden. De fandt ogsaa Gaarden. »Og de gamle Venner genkendtes, men med meget faa Ord. Bettejens havde sin gode lille Gaard, velholdt og forbedret i Aarene, men hans Kone var død for nylig, og han var alene. Maaske syntes han ikke længere, der var nogen Mening i, at han overhovedet var. Men de evige unge Aars Fortrolighed var ikke tabt – i meget faa Ord – og Gaard og Jord og Kreaturer blev forevist til Glæde for dem begge og særlig et godt Værksted med alt, hvad man kan behøve, naar man skal haandværkerere.... Der talte de – i meget faa Ord – fortroligt om Finesser. Og til sidst en gæstfri Øl inde ved Bordet i Dagligstuen og en Del flere faa Ord, en Samtale i værdig Gangart.« –

»I meget faa Ord.« Det er jydisk. –

At give Udtryk for sine Følelser har Jyden som nævnt svært ved. Om Niels Bugges Forhold til den unge Konge hedder det i *Thit Jensens* »Valdemar Atterdag«, at han »kender en vis faderlig Hjertervarme for den unge Drot. Men Niels Bugge vilde hellere æde en Fork end lade sin Følelse til Skue.« –

Som andetsteds anført, gaar man ikke uden om drastiske Udtryk. En vestjydsk Skolemand skrev engang til mig, hvordan hans Moder, da han som Dreng havde gjort noget, han var ked af, sagde til ham: »Det vil A sige dig, Marius, det er for silde at rive i æ Røv, naar æ Baaen er gjort.« – En sund Moral i en drastisk Form.

Fra nyere Tid er en vestjydsk Kones Raad til sin Søn: »Stil opad, min Dreng, nedad det gaar af sig selv.«

At mange Jyder er foretagsomme af Natur, er en kendt Sag. Men man skal jo se sig for. Pengene kommer ikke af sig selv. »Ka'et betaal sæ?« hedder det jævnligt, naar der er Tale om noget nyt. Som Dreng hørte jeg en Historie om en Konsulent i Hønseavl. Han var født paa en af Øerne og ikke saa kendt med jydsk Tankegang. Naar han nu et Sted i Vestjylland havde holdt et Foredrag om Hønseavl og mente grundigt at have paaavist, hvor god en Forretning det var, kunde det hænde, at en ældre Mand kom hen til ham og sagde: »Kan det nu ogsaa betaal sæ?« Da var Hønseavlskonsulenten Eksplosionen nær.

Her er en lidt lysere Historie. For mange Aar siden blev en Del af Herregaarden Hvolgaard udstykket. En Gaardejer i Ølholm, der hed *Kristen Bundgaaard*, købte et større Stykke. Han byggede i den Anledning en ny Lade, og paa den anbragte han en Vejrfløj, en Hest med

Forbogstaverne K B. Nu havde han paa den Tid en ung Pige fra Hjortsvang, og hun fortolkede de to Bogstaver paa sin Maade. »K B,« sagde hun, »*ka'et betaal sæ?*« –

Man kan vel nok sige, at en af Livets største Værdier er Glæden ved Arbejdet. Den ser man lysende Glimt af i *Johan Skjoldborgs* Fortælling »En Stridsmand«, ganske vist midt i en ualmindelig haard Kamp for Tilværelsen. Eller maaske netop derfor?

Søren Brander og Ane havde bosat sig ude i Klitten. De havde ikke andet at bygge paa end deres gode Kræfter, deres lyse Tro paa Fremtiden og saa det, at de holdt af hinanden. Om Naturen omkring dem hedder det: »Lendum Klit laa paa et af de mest udsatte Punkter i Landet, tæt ved Havet, hvor stærke Storme herskede hele Aaret; de borede mægtige Huller i Klitterne, ruskede Taget af Husene, hylede i Skorstenene, gned og skurede Hedefladerne, der laa aabne og udbredte, og forsvandt saa i lange Suk inde over de mørke Moser. Intet var der til Læ og Lune for Sæden.«

Men Søren Brander plantede og plantede. En gammel Fader, der var alene og en Del forfalden, blev han og Ane enige om at tage i Huset. Gamle Brander hjalp ogsaa til, det han kunde. Der skulde nødvendigvis bygges et nyt Udhus, og her tog den gamle sin Tørn.

»Efter et Maaltid af Kartofler og Meldyppelse og efter Middagsluren fik den gamle atter Øksen fat. Mens han huggede, tænkte han paa ethvert venligt Ord, ethvert mildt Øjekast og enhver Overbærenhed, de unge havde vist ham, med hver Nagle, han slog i, fæstede han et godt Ønske for deres Fremtid, og ethvert Stykke blev sammenføjet under Oldingens Velsignelse, mens Dagens Skygger blev længere og længere.«

Om Søren Branders Kamp hedder det: »Men Hovedsagen var dog, at Søren Brander i den Grad gik op i sit Arbejde, at dette var hans Liv, saa de to Ting ikke kunde skilles, men maatte enten begge lykkes eller begge mislykkes. Og hvor Mandens Liv er hans Gerning, der ydes det allerbedste, thi da staar han i sit Kald.«

Smukt sagt. Men læs selv. —

Naturfølelsen er en meget væsentlig Del af Jydens Liv, men derom vil jeg helst tie og lade Digterne tale. Der kunde nævnes en Række Digtere, der levende skildrer Jydens Naturfølelse, men Pladsen er knap, og vi nøjes med to: *St. St. Blicher* og *Jakob Knudsen*. Med Hensyn til Blicher henviser vi til »E Bindstouw« og citerer Slutningsdigtet:

»De wa ve Helmestier *Marri* hun skul astej;
Hun had hin Tøw i Haanen, vil te o go hin Vej.
Hun had no tint en Sommer i *Palli Krænsens* Goer;
Hun kam dædid mæ Suelen, hun wa kun sejsten Oer.
Den Ti hun war et bette Baaen hin Faaer aa Muer wa
dø;
Aa da hun saa bløw støhr, saa maat hun tien faa
hinne Brø.
Da hun gik fram ve Staallen, hwo *Palli Krænsen*
stued,
Da wa *Marri* saa saarren, hun knap ku fløt en Fued.
De wa ett fri dæ stod en Tohr i *Pallis* Yww.
Kahænsæ han had hæje sit, te hun ku ve dem blyww.
Hun maat ett faa hans Mower, faa hun waa et fatte
Baaen;
Ejs vil di hat hweranner, men de skul no ett væ saanen.
»Faawal no *Palli!*« søh hun, da hun gik ham faabi.

Han tahr̃t hans Øwn, aa ṽænt sæ, aa søh: »Faawal
Marri!«

Marri hun wa saa saarreful, hun t̃æt hwo hun gik fram,
Te aal den Diel hun m̃æt de søh te hinne lissom ham.
Aa hwær et Dywr, aa hwær en Fowl, hwæ Træe hun
kam faabi,

De søh te hinne lissedan: »Faawal, Faawal *Marri!*«
De lakked ued ad Awten, aa Kaakken po hans Raahn
Hun t̃æt, te nær han gaall han søh: »Faawal dit sølle
Baaen!«

Hun t̃æt, te baade Bæsteren aa Kowen mæ hin Kalh
De soe saa naahle te hin, aa søh: »*Marri*, Faawal!«
Aa Hunnen i den Goer han fulle hin et Støk po Vej;
Aa da han ṽænnt, han lued indda han vil wott længer
mej.

Marri hun græed saa moddele. »Gid A ku sæj no snaar,
Faawal te hiele Wahren: saa war A wal faawaaer.
I Wahren ær A jenner, A haar slet ingen Ven.
Gid A mæ mi Faaræller no ku samles raae igjen!«
Aa fahr et Fjarringoer war om, da wa hun stihn aa
kaahl;
Fa Suelen kam igjen, da loe *Marri* i souten Maalh.«

Her er Naturfølelsen og Kærligheden tvundet sammen paa den mest gribende Maade. Alle de tredive Linier er som en Krans af tredive ægte Perler. Det bør tilføjes, at Digtet er trykt første Gang i »Nordlyset«s Majhefte 1828 med Overskriften »Faawal Marri«. I en Indledning oplyser Blicher, at »et fornyligt trykket Digt i den scotske Dialect, af Scotten Laidlaw, Walter Scotts Sekretær . . . foranledigede nærværende Forsøg.« Digtet er altså af skotsk Oprindelse, og dog føles det saa ægte jydsk.

Kunde man maaske deraf slutte, at der er et væsentligt Slægtskab mellem skotsk og jydsk Sind? Naar der er Lighed mellem norsk og jydsk og mellem engelsk og jydsk – og det er der – var noget saadant ikke utænkeligt.

Vi glemmer ikke Blichers »de skul no ett væ saaen«. Det hører man jævnlig som Udtryk for en vis Skæbnetro. Det er blevet til en Talemaade. Eller var det det i Forvejen?

Et godt Udtryk for jydsk Naturfølelse, men et Udtryk af en helt anden Art, har man i en Skildring af Jakob Knudsen i Fortællingen »Bortliciteret«, »Jyder«, første Samling S. 85. Jakob Knudsen er paa Foredragsrejse et Sted i Nordjylland. Han er en Foraarsdag med friskt Vejr og skarpt Solskin kommet ud i en afsides Egn, og herom fortæller han saaledes:

»Jeg gik et Kvarterstid videre tilhøjre. Dér kom jeg saa tilsidst om Hjørnet af Bakkedraget, og nu strakte sig der bagved en stor, flad Lavning med en Sø paa. Der var ingen Siv eller Rør eller andre Omstændigheder ved Bredden; paa den gullig-hvide Græsbund laa det blaa Vand og tindrede kruset. Men paa den anden Side af Søen var detteher Krat, som jeg før havde seet Toppen af.

Jeg gik dérom. Langs med Skovbrynet, der vendte mod Søen. Forrest stod der Rødgran. De var ikke ret høje, og de var jo skaldede i Toppen af Blæsten. Men længere nede havde de alle Naalene og var fulde af sidste Efteraars Spindelvæv, her tattedes tillige af en Mængde Enebær-Buske. Her var lunt, her var Læ for Vinden, og Solen bagte. Jeg stod stille og saae ind over Krattet. Bag Granerne kunde jeg nok see, det blev til Egepur, og bag det igjen kunde det lade, som der kom

Bøg. Men lad det nu vente til siden, tænkte jeg. Jeg lagde mig ned, hvor jeg var, med Hoved og Ryg mod en Tue. Saa havde jeg Søens Flade ret foran mig.

Ah! – Solens Straalevarme staar lige ind imod mig, og over mit Hoved suser og pusler og tumler Vinden i Buskene og i de lave Graners Toppe. – Man kunde have Lyst til at ligge og dø et saadant Sted, udenfor det hele, i Ensomhed og Stilhed. – Hvor det er en tarvelig Stilhed og Ro, den som en varm Sommerdag uden Blæst kan give. Man har det jo klods ind paa sig, al Verdsligheden – og Myggene tillige. – Nej, en tidlig, blæsende Foraarsdag den kan svøbe Een i Stilheden, Ensomhedens Sus og vise alt det uvedkommende bort fra Eens Sjæl!

Vinden kommer i Kast ned over Toppene af Læ-Hegnet bag mig og fører Bølger med sig af udvisket, blæstblandet Fuglekvidder. De sidder derinde, de smaa Skabninger, og bliver gynget og slynget af Trætoppene. – Jeg har det jo næsten lige saa godt som de. Der er saa trygt inde i denne ansvarsløse Halvsøvn, som Vindens Puslen sender ned over mig. Det meste, jeg føler og veed af mig selv, er Soldrømme. – Sol og Blæst, kolde Pust og varme Solstraaler, urolig Skiften af Skygger og Lys mellem Grenene, som rokker og svajer over mit Hoved. Og saa Fugle-Skinger, udflydende i Blæsten.

Der kommer en tavs Solsort. Glider flagrende, hovedkulds ned mellem Grene og staar saa paa den visne, lysebrune Bladbund under Træerne. Nu tager den et Par langstrakte, glidende museagtige Hop. – Hvor jeg elsker Dig, Solsort! Den Verden, Du kommer fra, den Verden, der bliver omkring Dig, naar Du viser Dig. Denne Tilværelsens hemmelige Lykke! Du ejer den paa Din Maade.

Du er født i den, Du kommer inde fra den. Jeg skal Vejen om ad Naadens Gud og Døden for at naa derhen virkeligt. Hils ham fra mig, Solsort, hils ham, Skaberen! Jeg skal nok naa det – fuldvaagent, virkeligt. Men nu drømmer jeg om det, Solsort, jeg drømmer, at jeg er som Dig!»

I dette Tilfælde er der givet Udtryk for den ensommes Fællesskab med Naturen, og Naturfølelsen er tvundet sammen med Længselen efter Evigheden.

Et Eksempel paa Kærlighed til Dyr har man i følgende Tildragelse. I et midtjydsk Sogn boede der en Mand, der hed Jens Hywlmund. Navnet havde han arvet, han var slet ikke Hjulmand, men Gaardmand. En Vinterdag, da de var ved at tage en Stak – en Hejse – ind, viste der sig at være en Masse Mus i Negene, Hunden snappede en Del af dem, men Jens Hywlmund saa nu ikke saa sort paa Tingene. »Æ Mus di skal Dælme osse løw,« sagde han. Hans Interesse for Dyr gav sig iøvrigt ogsaa Udtryk ved en anden Lejlighed. Det var lidt ind i dette Aarhundrede, da Dr. C. N. Starcke rejste rundt og holdt Foredrag om Georgeismen. Han havde ogsaa talt i Nabo-sognets Forsamlingshus. Men Jens Hywlmund havde ingen Respekt hverken for den nye Lære eller dens Talsmand. »Hvad véd han?« sagde han om Dr. Starcke, »han véd jo ett engang, hvordan En skal fange en Ilder.«

At Jyden holder af sine Dyr (hvad naturligvis ogsaa Fynboer og Sjællændere gør), er der iøvrigt mange Eksempler paa. Da jeg for et halvhundrede Aar siden var paa Foredragsrejse i Himmerland, boede jeg hos en Gaardmand. Vi gik om Eftermiddagen en Tur ud i hans Mark. Vi talte om mangt og meget – ogsaa om hans

Heste. I Samtalens Løb sagde han: »En skal være god ved Dyrene. De har ingen anden Vorherre end Menneskene.«

Købke Rimmer har i et lille Skrift »Kristen og Kristiane – men mest Kristiane« fortalt om et Par Smaafolk fra hans østjydske Hjemsohn. Kristian var Graver, men Kristiane havde nok det varmeste Hjerte, og hun manglede ikke Talegaver. En Dag traf hun en Karl, der skulde i Marken med sine Heste, som hun ikke syntes han behandlede godt nok, og saa sagde hun sin Mening om den Ting: »Du skal pinedød være god mod Dyrene, din Slog! De har ingen anden Gud end Mennesket.« Denne Irettesættelse affødte et Replikskifte, som ikke her skal gives, men det manglede i hvert Fald ikke noget i Tydelighed. –

Jeg har for mange Aar siden hørt en Beretning om, hvordan en sønderjyds Gaardmand tog Afsked med sin Gaard. Han maa jo have haft en Fornemmelse af, at Tiden snart var omme, for en Dag gik han en Runde gennem Staldene og saa til Heste, Kreaturer og Svin. Han gik ud af Porten, rundt om Gaarden og saa ud over alle Markerne. Da dette var besørget, gik han ind i sin Stue, hvor han gik i Seng for aldrig at staa op mere. »Saadan døde de gamle,« sluttede min Hjemmelsmand, en klog gammel Sjællænder. –

Om Bondens religiøse Følelser kunde der skrives Bøger. Vi nøjes her med eet Træk og tyer til Jeppe Aakjærs »Arbejdets Glæde«. Niels Peter sidder paa en mager Ejendom, der hedder Sandgaarden. Han er tungsindig og forsagt, og han er myreflittig, men rastløs og arbejder uden Plan. Han har kun eet Barn, en Søn, der hedder Visti, hans dygtige Kone døde, mens Sønnen endnu var lille.

Men Visti er gjort af et andet Stof end Faderen, maaske det er Moderen, han slægter paa. Han er ikke blot flittig, men han tænker over Tingene og har Øje for det nye i Landbruget. Han er en Modsætning til Faderen og træt af at gaa derhjemme og se paa, at det hele bliver til ingenting. En Dag antyder han til Faderens store Overraskelse, at han tænker paa at drage hjemmefra. En senere Dag da de kører hjem fra Tørvemosen – det er Aften og maanelyst – standser Niels Peter Hestene, da de er naaet Kirkegaarden. Visti spørger: »Hvorfor vil Du af her?« Men Faderen svarer: »Lad Du mig om det.« Niels Peter sprang af Vognen og forsvandt ind paa Kirkegaarden. Visti stod ogsaa af og listede uset efter. »Han saa da Faderen gaa hen til sin Hustrus Grav, her satte han sig ned paa sine Knæ og begyndte en vaandefuld Enetale til sin afdøde Mage. »Aae, bitte Ann Marie, du maa ett blyw vred, om ogsaa a forstyrrer di Fred! Hvorfor tog Worherr dæ saa tidle fra mæ uden aa gi mæ nøj i æ Stej. A maa gaa jenne og bødl med aal Ting og ingen Ting, der vil lykkes for mi Haand. Æ Kyer render om, og æ Søer æder dje Gris, hwor ska a saa faa nøj fra te Skatter og Laan. Du gaw mæ en jenneste Søn, a troed, det war i ham, a skuld faa no Erstatning for dæ; han har ogsaa wot en villig bette Knæjt te den her Daa; men nu vokser han mæ øwer æ Haand, han kræver jet, og han kræver andt; han ved ett, hvor lidt æ Jord ka swar te. Og nu truer han med aa rejs fræ mæ. Og Gud naaed mæ, om han gjør Alvor aa æ; læ mæ saa før kom te aa ligg her ved di Sid. – Hører du, Ann Marie, hvad a sejer dæ. Rør ved hans Hjat, inden det æ forlæng. A kan ett før nøj te End, uden han hjælper te.«

Jens Peter laa endnu i lang Tid med Bøn og Graad

over Graven. Hans Hue havde han lagt ved sit Knæ . . . « –

Paa Jydsk kan dybe Følelser udtrykkes i meget jævne Ord. Dengang *Kaj Munk* den 4. Januar 1944 var blevet myrdet af Tyskerne, sad der Dagen efter en ung Tømrer i en Jernbanekupe i Sydjylland og drøftede Begivenheden med nogle medrejsende. »A er kyw aa 'et,« sagde han. »A er Fandme kyw aa 'et. Han ku sæjj 'et. Vi andre kan jo ogsaa nok snakke, men han kun sæjj 'et. A er Fandme kyw aa 'et.« –

At Jydens Følelsesliv er ligesom noget indeklemmt, giver denne Bog talrige Eksempler paa, men det er ikke noget, Jyder er alene om.

I Nordmanden *Inge Krokanns* Roman »Hammar-sлага«, 1959, er der et Replikskifte, som kommer os ved i denne Forbindelse. En ung Bonde, Ejer af en stor Gaard i Bygden, er forlovet med en ung Pige fra en anden Gaard. Det er begge to Mennesker med Tømmer i, men ved et Bryllup, hvor hun har faaet noget at drikke, be-gaar hun et Fejltrin med en anden, som medfører, at Forlovelsen gaar over Styr, og hun forlader Bygden for at slaa sig ned i Hovedstaden, hvor hun faar Kontor-uddannelse. En Del Aar senere træffer vi hende i en Kystby, ikke saa langt fra Hjembygden, hvor han senere er blevet gift med en anden. Ingen aner iøvrigt, hvem Frøken Pedersen er. Hun fik ikke den, hun skulde have haft, men hun har ikke glemt ham. Hun træffer en Dag en Pige fra Hjembygden, og de veksler følgende Ord:

»Han er no lykkelig, den Johans'n då, skjønar eg?«
våga frøken Pedersen seg til å spørja.

Da såg Lisbet på frøkna.

»Slike ord brukar ein ikkje der oppe. Ein gjer det

dagen krev, der ein er sett. Og ventar at andre gjer det same.«

Disse Lisbets Ord kunde ligesaa godt være sagt paa Jydsk, saa ægte lyder de. De er Udtryk for den gamle Bondes Blyhed baade i Norge og Danmark. –

Den typiske Jyde er som tidligere anført ordknap, naar det gælder Følelser. En værdifuld Iagttagelse har Sjællænderen *Vilhelm Andersen* gjort herom.

I sin Bog »Landsmandskab«, 1938, omtaler han »... et andet Tilfælde som jeg maa regne for et af de fineste Tegn paa den medfødte Forstaaelse mellem Landsmænd, jeg har mødt. Det var i Herning, det var altsaa Holberg... »Den politiske Kandestøber«, hans menneskeligste Komædie. Mellem Tilhørerne var et gammelt Ægtepar, en høj Mand med en lille Kone. Hans Aasyn var fuldkommen ubevægeligt; naar der blev leet højt i Salen, hverken lo eller smilte han. Men paa alle de rigtige Steder, hvor Billedet traadte levende ud af Bogen, foretog han sig alligevel noget med sit Ansigt. Han blinkede ned til Konen med det venstre Øje og gav ved dette Tegn paa, at han morede sig, hende Tilladelse til ogsaa at more sig. Hun ventede ligesaa stille, til han trak hende i Smilebaandet, det var tydeligt, at han ogsaa under fire Øjne meddelte sig til hende ved at signalere. Saa morede hun sig ogsaa, maaske dog ikke saa meget over Holberg, som over at hendes Mand morede sig saa hjerteligt over ham. – ...

Jeg ser endnu i Aanden som den Aften for femogtyve Aar siden dette Samspil og mener, at jeg i Mandens Mine (han var en indflyttet Hedebonde) har lært Landsmandskabets Hemmelighed at kende. Jeg beder at man vil huske dette *Blink*, naar det nu skal undersøges, paa hvad

Grund Landsmandskabet i vore Dage bygger, og hvad der giver denne Følelse Værd for Nutidens Mennesker.« –

Jyden er tjenstvillig. I Maj 1939 vilde en ung Landbrugsstuderende, *Gunnar Nielsen*, bevise, hvor godt et Næringsmiddel Mælk var, derved, at han vilde gaa paa sine Ben fra Skagen til København uden at nyde andet undervejs end Mælk. Efter at Turen var overstaaet, fortalte han om sine Oplevelser. »Jyderne vilde absolut have mig med op at køre. Først naar de fik at vide, hvad det drejede sig om, forstod de mit Afslag. En ældre Jyde lod sig dog ikke nøje med den Forklaring, han sagde blot: »Do kan godt køre med. A skal ett sæjj' et til nogen.«

I Jylland tilbød man os overalt at køre med. Paa Fyn og Sjælland var der ingen, der gjorde det.«

Maaske har Tjenstvilligheden delvis sin Aarsag i Nysgerrighed, for nysgerrig er Jyden. Min Fader havde et Husmandssted i Midtjylland. Han var blind, og da jeg var omkring 12 Aar, var Fader og jeg paa Rejse i Vestjylland. Vi gik meget af Vejen, og et Sted – jeg tror, det var i Ribeegegnen – maatte vi standse en Mand og spørge om Vej. Han svarede med tre Spørgsmaal: »Hvad hedder Du? Hvor er I fra? Hvem skal I besøge der?« Da de tre Ting var tilstrækkeligt belyst, fik vi Besked om, hvor vi skulde gaa. –

Jydsk Hjælpsomhed er der mange Eksempler paa. Her er nogle af dem. En ung Vendelbo – vi kan kalde ham Jens Peder – var blevet gift med en Pige i Midtjylland og havde faaet hendes Fødegård. Da han for en Del Aar siden døde, fortalte en Ven ved Sammenkomsten i Hjemmet efter Begravelsen følgende Tildragelse fra deres Ungdom. Jens Peder havde dengang en lille Gaard der-

hjemme i Vendsyssel. Nu skete det, at en fattig Husmand mistede sin eneste Ko. Dette Tab kunde han jo vanskeligt bære, og Jens Peder fik da en Indsamling sat i Gang, saa de fik købt en Ko til Husmanden. En Dag, da de vidste, han ikke var hjemme, gik de over og satte Koen ind i Stalden, hvor den anden havde staaet. Nu vidste de ogsaa, at Husmanden paa en bestemt Tid om Aftenen plejede at gaa en Runde i Stalden, og Jens Peder og hans Ven listede da over for at se, hvordan det spændte af. De stillede sig uden for et Vindue ud til Marken, og da de havde staaet der lidt, kom Manden med Staldlygten. Han saa forbavset paa Koen, følte paa den her og der, ligesom vurderede den – og græd.

Da sagde Jens Peder til sin Ven: »Dether er for godt til at snakke om. Det tier vi stille med.«

Det gjorde de begge, indtil Vennen ved Jens Peders Begravelse aabenbarede det hele til Opbyggelse for alle, der hørte det. –

Om den tidligere nævnte Gaardmand og Handelsmand Povl kan jeg ogsaa fortælle et lille Træk. En Daglejer nede i Hjortsvang Kær var blevet syg. Han havde ligget en Tid, og de havde det smaat. En Dag kom Povl i Besøg. Han kom jo til at sidde ned, spurgte til den syge, og de snakkede lidt om, hvad der faldt for. Det var for tørt, og de trængte til Regn, men det kunde jo godt vare noget. Da Emnerne var udtømte, sagde Povl Farvel og gik, men forinden havde han paa Bordet lagt en Buket Blomster, han havde plukket i Vejgrøften paa Vejen derned, og saa skyndte han sig ud af Døren.

Konen keg paa deher Blomster, ikke med nogen stor Respekt iøvrigt. Egentlig var det jo ikke andet end Ukrudt. Naa, hun kunde jo da godt sætte dem i Vand.

Men da hun pillede lidt ved dem, faldt der en Hundredekroneseddel ud af dem. Men da var Povl over alle Bjerge. –

En noget lignende Tildragelse er fra den nyere Tid. Et Sted i Vestjylland var der en Gaard, hvor en Pige havde været i flere Aar, men nu havde hun faaet Lyst til at se noget andet, og saa skulde hun rejse. Det var hendes Madmor ked af, og en Dag kom hun og gav hende et Par Vanter. Pigen rynkede paa Næsen ad dem. De var langt fra nye, ja, der var endda ved at være Hul paa den ene. Der gik et Par Dage, saa spurgte Madmoderen: »Naa, hvad syntes Du saa om deher Vanter?« Ja, dem havde Pigen da puttet i Komfuret. »Det skulde Du ikke have gjort. Der laa en Hundredekroneseddel i den ene.« –

Saa er der Hjælpsomhed, naar det kniber med Arbejdet. Om en saadan Begivenhed kunde man læse i et Dagblad i Juni 1962. I Vium ved Jebjerg var man paa en Gaard i stor Forlegenhed. Manden havde som Følge af et Ulykkestilfælde ligget paa et Hospital i Aarhus siden før Jul, og hans Kone stred og stræbte for at passe baade Hus og Bedrift, men nu var det galt med Roerne, og det var helt uoverkommeligt. Da mødte en Aften 22 af den stedlige Husmandsforenings Medlemmer, hver med sin Roehakke, og saa var der ikke meget tilbage, da man naaede Sengetid. –

Samme Aar i September er der atter Brug for Hjælp. Det har regnet og regnet, og det kniber for Landmændene at faa Høsten i Hus. Da besluttede Slagteriarbejderne i Bjerringbro Slagteri, at de vil træde til. Formanden for Slagteriarbejdernes Fagforening sammenkalder til Møde, hans Forslag bliver enstemmig vedtaget, og herom skriver et Dagblad: »Planen gaar ud paa, at Slagteriarbejderne

stiller sig til Radighed, naar de er færdige paa Slagteriet Kl. 15, om Lørdagen lige fra Middag, og de er parat til at rykke ud i stort Antal eller enkeltvis, alt efter hvad der er Brug for.

Det er karakteristisk for den gode Vilje, der ligger bag dette Tilbud, at Slagteriarbejderne paa Forhaand har erklæret, at de vil yde deres Medhjælp uden at forlange noget Vederlag. Nu er det, siger de, hele Landets Vel-færd, der staar paa Spil.«

Vi kan ikke forlade dette Omraade uden at nævne Fiskerne ved Jyllands Vest- og Nordkyst. Under Udløvelsen af deres Erhverv maa de Gang paa Gang se Døden i Øjnene. Det har sat sit Præg paa Redningsmændene ved disse farefulde Kyster. Den berømteste af dem alle er Skagensfiskeren *Lars Kruse* (1828–94), om hvem det hedder, at han »vandt sine Medborgeres Beundring og Højagtelse ved sit urokkelige Mod og sin opofrende Menne-skekærlighed.« Henved 200 Mennesker skyldte for en Del ham deres Frelse.

Men ogsaa i den nyeste Tid har Vest- og Nordkystens Fiskere Hjertet paa rette Sted. I en Radioudsendelse hed det saaledes: »Det er Mænd, der ikke skyer noget som helst, naar der er Fare paa Færde.«

Landsmandskab. —

Jyden har Uro i Blodet. Han er aktiv, han er nysgerrig og rejselysten. Man erindrer Lyskanders Ord om, at Jyder findes næsten »i den ganske Kristenhed.«

Jyder og Graaspurve de er alle Vegne, siger Ordsproget. Det er vel et halvt hundrede Aar siden, jeg en Dag i Korsørekspressen var i Kupe med to københavnske Arbejdere. De var ikke kedelige, d. v. s. den ene af dem, for han sad og belærte den anden om jødisk Tænkemaade.

Han sluttede: »Og Jøderne kan komme ind alle Vegne, ved Politiet og lige meget hvor, og hvad de ikke kan, det kan s'gu Jyderne.« –

Det er vel ikke Løgn altsammen, men glem nu ikke, at har Jyderne de og de Egenskaber, saa ved de det ogsaa. For en fyrretyve Aar siden sad fire studerende paa et Værelse i København og drøftede Livets Problemer. Det var tre Københavnerne og en Nordjyde. I Samtalens Løb kom de ogsaa til at tale om Jyder og Københavnerne, hvad der gav Nordjyden Anledning til at bemærke: »Det er jo ikke enhver givet at være Vendelbo.« Og det er jo saa sandt saa sandt.

Dette Synspunkt stadfæstes fuld ud i nogle Ord, der staar at læse i Vendelboen *Larsen-Ledets* Bog »Mit Livs Karrusel« 1. Bind. Han skriver her:

»Fra Starten har jeg haft den ubetalelige Lykke at være født i en barsk og fattig Egn, hvor forudgangne Slægters hundredaarige Kamp mod Storm og Hav og Sandflugt har velsignet mig med sundt Blod i Aarerne, Kraft til at bære tunge Byrder, Styrke til at gaa efter min egen Næse, en urokkelig Ro, Ligevægt i Sindet, et ukueligt Mod og en tommetyk Elefanthud, som hverken Burrer eller raadne Æg bed paa. Og saa har jeg haft den Lykke, at jeg altid har været uafhængig, ikke paa Grund af medfødt Rigdom, men paa Grund af medfødt Stejlhed, at jeg bestandig har været i nøje Overensstemmelse med mig selv og min Samvittighed, at jeg aldrig har sat mit Navn under noget, jeg ikke mente.«

Larsen-Ledet meddeler senere, at hans Røst findes i Nationalmuseets Stemmearkiv, hvor han i et Foredrag starter med »en Understregning af, at Vendelboen siden Verdens Skabelse har levet i Protest mod sine Omgivel-

ser, i en ubændig Oppositionstrang, der »æ bløwwen Orsag te møj Framskret i de hær bette søvne Laj.«»

Larsen-Ledet var maaske ikke selv blevet mindre, om han havde udeladt Ordene om »dette her lille søvnige Land.«

Endnu et Træk til Belysning af nærværende Emne. En Forretningsmand fra Aarhus var en Tur i København paa Handelens Vegne. Da han kom hjem, blev han spurgt, hvad han syntes om Københavnerne. »Det ved jeg ikke,« svarede han, »jeg talte kun med Cheferne, og de var allesammen Jyder.« –

Om Jydens Selvstændighed og Dømmekraft handler følgende Episode, og den er i hvert Fald historisk. Det er vel næsten et halvt hundrede Aar siden, der en sen Sommeraften var gaaet Ild i en lille Udbygning ved Frederiksborg Højskole, som paa den Tid husede et Par Hundrede unge Piger. Der var iøvrigt ingen som helst Fare for selve Skolebygningen. Alligevel var der ikke saa faa Piger, der var saa ængstelige, at de pakkede deres Kofferter og bar dem ned i den yderste Gang, alt imens en anden Flok stod oven for Trappen og saa smilende til. »Skal I ikke ogsaa have jeres Kofferter ned?« spurgte de ængstelige. »Nej,« lød Svaret, »vi er fra Jylland.« –

Ordet Jyde bruges ogsaa som Reklame. For en Del Aar siden kunde man i et sjællandsk Blad nu og da læse en Bekendtgørelse, der omtrent lød saaledes: En ung Mand paa 21 Aar (Jyde) søger Plads paa Sjælland som Forkarl . . . –

Jeg har aldrig set nogen reklamere med, at han var Sjællænder eller Fynbo. Et Sted paa Halvøen er der en Fabrik, der hedder *Jyden*. Foran mig ligger en Annonce fra et sjællandsk Blad med følgende Overskrift: *Vest-*

gyden kan De stole paa . . . Er Vendingen iøvrigt ikke en Smule farlig? Hvad saa med den omvendte Sætning? kunde man spørge.

Et pudsigt Eksempel oplevede jeg for nogen Tid siden. Et Supermarked var blevet aabnet, man handlede med alt muligt, ogsaa med Kød. I Vinduerne hang en Række trykte Plakater, aabenbart fremstillet i stort Tal og sendt ud fra København. Et af dem reklamerede med JYDE-STEGER saa og saa meget pr. Kilo. Jeg gjorde Forretningslederen opmærksom paa, at *Kalvesteg* var Steg af Kalve, *Oksesteg* Steg af Okser, altsaa maatte *Jydesteg* være Steg af Jyder, og det syntes jeg ikke var saa tiltalende. Jeg vilde i hvert Fald ikke spise mine Landsmænd. Plakaten forsvandt skyndsomt og har ikke siden vist sig.

Jyden er foretagsom, han er Fremskridtsmand og med paa det nye. Han er derfor interesseret i Økonomi. Den første Brugsforening, det første Andelsmejeri og det første Andelssvineslagteri blev oprettet i Jylland.

Der kan synes at være en vis Modsætning mellem denne Forkærlighed for det nye og saa Interessen for de gamle Overleveringer i Sprog og Kultur. Med Hensyn til disse Overleveringer kan en Række Jyder nævnes med Hæder. Dette gælder først og fremmest de to – iøvrigt højst forskellige – Mænd *H. F. Feilberg* og *Evald Tang Kristensen*. *H. F. Feilberg* er født i Hillerød 1831, men da han var tre Aar gammel, flyttede Familien til Vestjylland, hvor Faderen blev Præst. Her modtog Feilberg som de to tidligere nævnte Mænd *Adolph Jensen* og *Thomas Bredsdorff* i den modtagelige Barnealder ufor-glemmelige Indtryk af vestjydsk Talesæt og Tænke-

maade. Feilberg blev Student fra Ribe 1849, senere theologisk Kandidat og Præst. Efter at have virket forskellige Steder kaldedes han 1869 til Præst i Brørup-Lindknud og 1876 til Darum-Bramminge, hvorfra han tog sin Afsked 1891 og bosatte sig i Askov. Feilberg skrev en Række, mest videnskabeligt prægede, Bøger om svundne Tiders Bondeliv og Tænkemaade. Han indsamlede jyske Ord og Udtryk med en Iver og Lidenskab, der maa forbløffe.

Her er et lille Træk, der kan virke oplysende. For at lokke de originale Udtryk frem benyttede han selv ofte i Samtale med jævne Folk det jyske Maal. Da han var kommet til Darum og endnu var ukendt, gav han sig en Dag i Snak med en Mand. Det foregik paa Jydsk, og Feilberg gav nøje Agt paa, hvilke Udtryk Manden benyttede. Da Samtalen var ved at være forbi, spurgte Manden: »Hvem er Do hejsen?« – »A er æ ny Præst.« – »Æ ny Præst? Nej, det skal Do – som han kunde bande – ett komme og bilde mig ind.« –

»Bidrag til Ordbog over jyske Almuesmaal« udkom 1885–1914 i fire Bind paa ialt 3297 Sider. Et Kæmpeværk med en saa omfattende Ordsamling og alsidig Ordbehandling, »som næppe er naaet af nogen anden Dialektordbog«. (Marius Kristensen). H. F. Feilberg blev Æresdoktor ved Københavns Universitet. Han døde 1921.

Evald Tang Kristensen er født 1843 i N. Bjært Skole ved Kolding, hvor hans Fader var Lærer. 1861 tog han Lærereksamen og virkede forskellige Steder, bl. a. i Gellerup ved Herning 1866–76. Her opdagede han hurtigt, at der i Hedens Befolkning levede en Mængde gamle Viser og Melodier, og 4. Juledag 1867 begyndte han den Ind-

samlingsvirksomhed, der efterhaanden skulde fylde ham med en umættelig Lidenskab. 1871 udkom hans første Bog »Jydske Folkeviser og Toner«. Den indeholdt 150 Viser, hvoraf Halvdelen var ukendte. Dette Indsamlings- og Udgiverarbejde optog ham i den Grad, at han 1888 opgav sin Lærervirksomhed for helt at kunne ofre sig for Folkemindearbejdet. Han udgav for det meste Bøgerne paa egen Regning og solgte dem selv, et Arbejde, der ikke blot tog Tid, men heller ikke altid var lige taknemmeligt. Af hans uhyre Produktion skal her blot nævnes »Jyske Folkeminder«, 13 Bind, »Danske Sagn«, 7 Bind, »Jysk Almuelev«, 6 Bind, »Ordsprog«, »Børnerim«, »Folkegaader«, »Skæmteviser« o. s. v.

Evald Tang Kristensen var en ejendommelig Personlighed, umiddelbar, en Smule kantet, sparsommelig til Yderlighed, hvad Kaarene i mange Aar iøvrigt henviste ham til at være. Hans Energi var enestaaende, og faa har vel elsket det jydske Sind som han. Evald Tang Kristensen døde 1929.

Nævnes maa endnu tre Mænd fra den nyere Tid. Museumsforstander *H. P. Hansen* i Herning er en Gaardmandssøn fra Holling og født 1879. Han tog Præliminærekseramen 1899 og ernærede sig i en Del Aar ved at drive Naturalieforretning i Herning. Efter at han i nogle Aar havde været Medarbejder ved Herning Museum, blev han dets Forstander og arbejdede det op til en stor og betydningsfuld Virksomhed. Samtidig begyndte han at udgive kulturhistoriske Bøger. Foruden »Natmandsfolk og Kjæltringer« I-II og flere udsendte han en lang Række fagligt betonedede Værker, der gjorde ham til Æresdoktor ved Aarhus Universitet. *H. P. Hansen* døde 1961.

Endnu maa nævnes to betydelige Kulturhistorikere

August F. Schmidt, der i en lang Række Værker paa forskermæssig Maade har behandlet en Række Emner, og *Salomon J. Frifelt*, der især har helliget sig vestjydsk Folkeliv. August F. Schmidt, der er født 1899, døde 1965.

De fire sidstnævnte Mænd er alle Jyder, og H. F. Feilberg blev det.

VII

JYDSK FOLKEVID

JYDSKE ORIGINALER

En svensk Præst sagde i sin Kirkebøn følgende: Jeg beder for de fattige, og jeg beder for de syge. Jeg beder for mig selv, og saa beder jeg for dem, der ingen Humor har.

Den svenske Præst havde Ret. Det er en Lykke at have Sans for Humor, og det Menneske er fattigt, der ikke har det. Naar her skal gengives en Række Eksempler paa jydsk Folkevid, da er det ikke alene, fordi de er morsomme, men ogsaa fordi de siger noget om det jydsk Sind. Folkevid har man overalt i vort Land, i København, ikke mindst, paa det øvrige Sjælland og paa Fyn. Det er alle Vegne forskelligt, præget af den Befolkning, det stammer fra. Folkevid er i det hele en mægtig Støtte i den nationale Selvopholdelse.

Her er der altsaa Tale om jydsk. Vi kan begynde med et Par af de Historier, min Fader fortalte mig, da jeg var Dreng. En Mand skulde hente et Læs Tørv nede i Mosen. Han kørte Enspænder, og da han var begyndt at læsse, sagde han: »Kan den trække den, saa kan den ogsaa trække den. Kan den trække den, saa kan den ogsaa trække den . . . « og saadan blev han ved, til Læsset var

blevet saa stort, at Hesten ikke kunde trække det. Ja, saa maatte der jo læsses noget af. Og Manden begyndte da at læsse af, idet han sagde: »Kan den ikke trække den, saa kan den heller ikke trække den. Kan den ikke trække den, saa kan den heller ikke trække den...« og saadan blev han ved, til der ikke var flere Tørv paa Vognen. –

En Mand havde faaet den Opfattelse, at naar man skulde udføre et eller andet nyt, og man saa blot troede paa det, saa skete det ogsaa. Han vilde da prøve, om han kunde faa en Økse til at flyde paa Vandet. Han tog sin Økse og smed den i Aaen, idet han sagde: »A trowwe! A trowwe!« Men da Øksen straks gik til Bunds, sagde han: »Twild' A ett nok paa det.« –

Nye Opfindelser har ofte vakt en vis Forbløffelse. Da Lemvig-Tyborønbanen for adskillige Aar siden blev aabnet, var der mange Mennesker samlet for at nyde den ejendommelige Oplevelse. Endelig kom Toget rullende, og det var et mærkeligt Syn, at en Række Vogne kom trillende med en saadan Maskine foran. En gammel Bondemand udtrykte sin Forbavselse i Ordene: »Der skal Fandme køres bestemt.« –

Under den sidste Verdenskrig, da Danmark var besat, frygtede Tyskerne for, at Englænderne skulde gøre Landgang paa Vestkysten. De søgte da at sikre sig imod dette ved at grave en Kanal langs Strandbredden. Da en Bondemand kom og betragtede dette Foretagende, sagde han: »Ja, æ Hav kommer de wal over, men dette her...?« –

En Dag kort efter den 9. April kom en tysk Officer ind i en vestjydsk Kro. Han pralede af, hvor mange Danskere der var faldet, da Værnemagten marcherede op gennem Sønderjylland, mens der kun var faldet een

Tysker. »Og han var vel syg, da han drog hjemmefra,« bemærkede Kromanden. —

Her er en gammel Historie fra Vestjylland. Paa en Gaard, hvor Kosten var noget sløj, fandt Karlen en Dag Lejlighed til i en passende Form at gøre en Bemærkning herom. Han sagde: »Gud ha Lov, A har faaet mit Syn igen. I Gaar kunde A ingen Gryn se i min Vælling. I Daw kan A se Skrave Kirke gjemmel mi Meldme.« —

Man skal være forsigtig med, hvor meget man lover. En Mand var kommet ind til en Nabo, og de var blevet uklar. Saa sagde Manden: »Nu skal A aldrig besøge Dig mere... te A trowwe da..... i Daw da.« —

At Jyden til Tider kan være noget faamælt, ses af følgende Historie. To Brødre, der ikke havde set hinanden i tyve Aar, var begge ude at køre, og de mødtes da paa en af de gamle krogede Veje oppe i Nærheden af Herning. »Godaw Annes,« sagde den ene. »Godaw Hans,« sagde den anden. »Naa, Du er ude at køre i Daw.« — »Ja, det er A jo.« — »Naa, saa skal En vel te Kjøren igen.« — »Ja, det skal En vel —.« — »Faawal Annes.« — »Faawal. Hans.« Og saa kørte de hver sin Vej. —

En Jyde kom kørende i en gammel Ford, da en Mand i en ny, fin Vogn kom jagende forbi ham. Da Jyden naaede lidt længere frem paa Vejen, fandt han den fine Vogn i Grøften. »Det var da en grow Fart, Du havde paa,« sagde han til Manden, »naar Du ett skulde længere.« —

Museumsdirektør *Mackeprang* har engang fortalt mig følgende: Han havde overnattet i en vestjydsk Kro, og Dagen efter fik han en lille Passiar med Kromanden. »Det har da wan en grow stue Daw for mig og min

Kone i Daw,« sagde Kromanden. »Saah, har De haft Sølvbryllup?« – »Nej, det har vi ett.« – »Har De da haft en rund Fødselsdag?« – »Nej, det har vi heller ett. Men A har haft tow Direktører under mi Tag.«

De to Direktører var Cirkusdirektør *Bech Olsen* og saa Nationalmuseets Direktør *M. Mackeprang*. –

En Landpost fortalte om to Mænd fra Ølholm – vi kan kalde den ene Mand for Hans og den anden for Vilhelm – at de havde væddet om, hvem der kunde gaa længst med Ærter i Støvlerne. De skulde gaa fra Ølholm til Vejle, hvor der er halvtredie Mil. Da Hans naaede Lindved Kro, og det var ikke engang halvvejs, maatte han give op. Han kunde ikke holde ud at gaa længere med de Ærter i Støvlerne. Men Vilhelm naaede helt til Vejle, uden at det gjorde ham noget. Han havde nemlig kogt Ærterne, før han kom dem i Støvlerne. –

Her er endnu en Historie fra Ølholm. Mads Peder var slem til at lyve. Marius var en lille Mand, der laa paa Vejle Sygehus. Han havde en lidt skrap Kone, der hed Line. En Dag mødte Mads Peder Line, og han sagde da: »Naa, det gaar jo bedre med Marius, hører A«. – Konen saa spørgende paa ham. »Jow, A traf ham paa Lindved Kro den anden Dag. Han havde indbudt alle Sygeplejerskerne paa Vejle Sygehus til Kaffe paa Lindved Kro.«

Dagen efter tog Line til Vejle og gik op paa Sygehuset, hvor Marius laa i sin Seng, ligesaa lang han var. Men Line skældte ham ordentlig ud, fordi han saadan havde været paa Lindved Kro med alle Sygeplejerskerne. Det lignede ikke noget for en syg Mand. –

En Gaardmand og hans Kone havde for mange Aar siden læst Sognebaand til Bøvling Valgmenighed. En Dag

havde Konen Besøg af Nabokonen, og de kom da til at tale om detteher med at løse Sognebaand. »Nej, det kan A ett forstaa,« sagde Nabokonen, »to Mil til Kirke! De Stakkels Bæster!« Da de havde drøftet Sagen yderligere, sagde Nabokonen: »Ja, A holder mig nu til min Børnelærdom.« – »Hvad er saa det?« – »Tror Du, A kan huske det?« –

Grønvald Nielsen talte ved et Efteraarsmøde et Sted i Østjylland, og han holdt et udmærket Foredrag om Carlyle. Efter Foredraget kom Madkurvene frem, og man tog fat paa Mellemmaderne. Der var to Mænd, der snakkede om Foredraget. Det var endda et godt Foredrag! Som han kunde tale! Saa var der en lille Mand, der stak Hovedet frem: »Hvad var det egentlig, han talte om?« – »Det var jo da om Carit Etlar.« –

I Borris var der en Mand, som nu og da blev lidt fugtig. En Dag, da han havde faaet en Taar over Tørsten, faldt han om i en Grøft, der var halvfuld af Vand. Da kom Præsten forbi, og han hjalp Manden op af Grøften. Manden saa lidt usikkert paa Præsten, men saa sagde han: »Naa, det er Dig! Og saa siger de, Du gør ingen Nytte! A skal swaar til, Du gør Nytte.« –

I Nordjylland var der en Mand, der hed Andreas Lund. Han havde en lille Handel og levede fra Haanden og i Munden som de fleste andre der paa Egnen. Men under den sidste Krig slog han sig op og blev en rig Mand. Desuden blev han en fin Mand og gik i sort Tøj og med stiv Hat. En Dag mødte han en gammel Bekendt, der var Fisker. Fiskeren keg lidt paa ham og sagde saa: »God Dag. Er det ett Drejs Luund?« – »Mit Navn er Lund. Jeg kender Dem ikke.« – »Naah, nej, men nu vil A lige sige Dig een Ting, Drejs Luund. Du skal passe paa,

te' Du ett slaar saa stor en Skid, te' Din Røw den revner.« –

En Gaardmand havde den Vane altid at laste sine egne Ting. Kornet stod daarligt paa hans Mark, hans Køer gav for lidt Mælk o. s. v. En Dag var hans Nabo inde at se hans Besætning. Manden kritiserede som sædvanlig. »Ja,« sagde Naboen, »dine Køer ser jo heller ikke saa grumme godt ud.« – »De er s'gu da ligesaa gode som dine,« lød Svaret. –

Et tilsvarende Træk fortælles om *Evald Tang Kristensen*, da han som ældre boede i Mølholm uden for Vejle. Et Par københavnske Studenter kom en Dag ind til ham og vilde gerne have Lov til at se hans Tinsamling. – Nu havde han en ret betydelig Samling af saadanne Ting, som han i sin Tid havde indsamlet under sine utallige Vandringer derude paa Heden. Men Tang Kristensen søgte at undslaa sig. Det var ikke noget videre, han havde af den Slags. Det var saamænd ikke værd at gaa nogen Steder efter osv. Imidlertid endte det jo da med, at de to Studenter fik Tinsamlingen at se. Men da de var ved at gaa, plumpede den ene af dem i Vandet ved at sige: »Nej, det var jo for Resten heller ikke ret meget...« – »Ikke ret meget,« udbrød Tang Kristensen med gnistrende Blik, »har De nogen Sinde set en saa stor Samling hos en Privatmand, om jeg maa spørge?« Afskeden var kølig.

Er Jyden tilbageholdende med sine Følelser, er der visse Ting, der skal iagttages, om Venskab skal holdes. Tingene skal roses, det glemte den københavnske Student, og det glemte den forannævnte Gaardmand. Nej, han glemte det vistnok slet ikke, den Drillepind.

Københavneren *Jacob Paludan* har ogsaa iagttaget

denne jyske Ejendommelighed, og han skriver derom i et lille Lynskud »Hos Jyderne« (1928) i sin Bog »Prosa« (1946):

»Hos rigtige Jyder er Handelsinstinktet dybt for-
sænket i Gemyttet, selv hvor det ikke just drejer sig om
Penge og Fordele. Roser Jyden En, kommer der før eller
senere en lille, ulden Pause; som Øbo forstaar man den
ikke, men Meningen er, at nu er det Tiden til Genros,
hvis Udebliven er taktløs. Man taler forlegent om noget
andet, men har alligevel forbrudt sig mod Etiketten.«

I samme Aandedræt kan vi ligesaa godt omtale den jyd-
ske Skik *at nøde*. Ogsaa dette Problem behandler Paludan.
Han skriver: »Og der er den jyske Skik: at nøde. Ved
et Bryllup skal der »nødes« godt, for man siger nej ti
Gange og rokker forpint og løjerligt paa Stolen; først
den elfte siger man ja, og da Gud naade Værten, hvis
han har givet op ved den niende . . . Rygtet vil brede sig
i Sognet: De nøder ikke godt paa den Gaard. Spise efter
Appetitten gør ingen Gæst, det vilde være for skandaløst
ligefremt; et storartet, falsk og underfundigt Spil er nød-
vendigt for den gensidige Agtelse.«

Ogsaa det er en Smule overdrevent, men Kernen er
rigtigt nok, og Tankegangen lever endnu. Jeg husker
godt Historien om et Gilde, hvorom en ældre og værdig
Kone bagefter sagde: »Der var saamænd Mad nok, Der
var Mad nok, men der var *for lidt Nøden*.« –

En Familie var ude paa en Gaard for at spise til
Aften. Da Gæsterne absolut ikke kunde faa mere ned, be-
mærkede Husmoderen: »A er da ræd, I howwer et ett,«
og saa maatte de jo for Skams Skyld tage en Bid til. –

Jyden foretrækker ofte at udtrykke sig indirekte. »Han
har en møj stærk hywwer Arm,« blev der sagt om en,

der drak. Men her er en rigtig Historie. Jeg havde en Fætter, som fra sit Fødesogn i Midtjylland omkring ved Aarhundredskiftet var taget ud vesterpaa for at se paa en Gaard, der var til Salg. Den var noget forsømt og skulde derfor være at faa for ret smaa Penge. Da min Fætter sammen med Ejeren havde været Marken rundt, kom han en lille Tid til at gaa alene for at fundere over Tingene. Han kom da i Nærheden af Skellet og traf en Nabo, som gav sig i Snak med ham: »Ham der skal Du passe lidt paa,« sagde Naboen, »han har wan o æ Højskuel... forsto mæ ret: Horsens Højskuel.« Saa var min Fætter advaret. —

Da jeg første Gang traadte ind ad Evald Tang Kristens Dør, modtog han mig med omtrent følgende Ord: »De har skrevet en Artikel om mig. Det er jo meget pænt gjort af Dem. Men De skal ikke tro, der kommer mange her. Det skal De ikke bilde Dem ind. Jeg er glemt. Mig er der ingen, der bryder sig om mere.« Det gjorde nu ikke mig noget. Jeg forstod jo nok Jydsk. Jeg vidste, at Meningen var: »De er hjertelig velkommen.« —

Af Originaler var der vel nok flere i ældre Tid end nu, hvor Aviser, Radio og Fjernsyn udjævner Menneskesindet. En Original var Spillemanden og Kroværten i Trædballehus, der ligger et Stykke fra Vejle. *Frederik Iversen* var født 1864 i et lille Husmandssted. Hans Fader var Murer, og Moderen passede Landbruget. Der var ti Børn, saa hun havde nok at gøre. Af de ti døde de syv, saa man kendte rigeligt til Modgang. Men det fattige Hjem blev baaret oppe af Arbejdsomhed og gammeldags Guds frygt. Da *Frederik* var 8 Aar, brugte han Leen baade i Engen og paa Høstmarken. Da han var 14 Aar, blev han Høstkarl paa Engelsholm, og naar Dagens Ar-

bejde var endt, blæste han paa Kornet for Slottets Karle og Piger.

Frederik var nemlig musikalsk. Hans første Musik-instrument var en Redekam. Siden tiltuskede han sig en Fløjte. Saa kom Klarinetten og Violinen. Nogen egentlig Musikundervisning fik han aldrig. Men musikalsk Talent havde han.

Frederik kom i Skomagerlære, og om Aftenen spillede han til Bryllupper og Høstgilder, ved Markeder og Ungdomsballer. Frederik Iversen havde Forretningssans. Han blev Krovært paa Trædballehus, og han forstod at gøre det hyggeligt for Gæsterne. Særlig kendt er han for sin Slagfærdighed. Her er en Prøve paa hans kvikke Bemærkninger.

Hvis Krofaren paa Trædballehus fandt Gæsterne for unge, kunde det hænde, at han spurgte: »Har I jer Døbeseddel med?« Eller Svaret paa en Bestilling kom rent ud: »Nej, Du kan ingen Skænk faa, men Du kan faa et Stykke paa Grammofonen.«

Engang blev en Gæst, der allerede havde faaet rigeligt, vred, fordi Frederik Iversen overhørte hans Ordre om mere at drikke. Han rejste sig, gik hen til Frederik Iversen, der sad og var i Snak med en anden Gæst, og sagde: »Hør, Frederik, fik jeg den Øl, eller fik jeg den ikke?« Hvortil Frederik Iversen svarede med Vægt: »Do fik den ett.« –

En Dag kom der nogen kørende, de satte sig ind i Krohaven, tog deres Madkurv frem og begyndte at spise. Frederik Iversen holdt sig i en passende Nærhed for, om der skulde blive Brug for hans Bistand. Men det blev der ikke. Da Selskabet havde spist og drukket af

de medbragte Varer, hvad de trængte til, steg de til Vogns igen, men inden de kørte, kom Frederik Iversen helt hen til dem og sagde: »Hvis det nu er saadan, naar I kommer hjem, at I skulde opdage, at I har tabt jer Pung, saa ved I da, at det ett er sket her.«

Nogle københavnske Studenter gæstede en Dag Stedet. De saa sig omkring og udtalte sig anerkendende om Naturen. Her var jo rigtig pænt, men der manglede Vand. Hertil bemærkede Frederik Iversen: »Ja, æ Torsk er jo begyndt at komme!«

Den mest spidse Bemærkning, jeg har hørt fra ham, faldt, da en ældre Købmand besøgte Stedet. Han var meget velhavende og let missionsk. Nu havde han hørt, at Frederik Iversen var en ejendommelig Personlighed, og han vilde derfor gerne lære ham lidt nærmere at kende. Han ledte Talen hen paa Næstekærlighed, men hertil bemærkede Frederik Iversen: »A giver nu ett møj for deher Næstekærlighed, for A skal sige dig, naar der gaar Ild i min Røw, og der gaar Ild i din Røw, saa griber Du nu først til din egen.« Saa startede Købmanden sin Bil og erklærede senere, at han aldrig vilde besøge den Mand mere, for det var en udannet Person. Men Frederik Iversens Bemærkning ramte i dette Tilfælde meget godt.

Af Originaler fra min Hjemegn husker jeg flere. I mit Fødesogn, der ligger tre Mil Nord for Vejle, var der en Kromand, der hed Jens Peder. Han var fuld af Skælmsstreger, og han kunde rime. Engang i Halvfjerdserne var der i Byen et Bryllup, der varede i tre Dage. Det var to Gaardmandsbørn – begge velbeslaaede – der blev gift, Kristen Pejssens Laust og Jep Hauges Mette. Min Far, som var blind og dengang ugift, boede paa sin Fødegaard

Uhrskovgaard og ernærede sig som Rebslager. Men nu og da spillede han ogsaa til Dans sammen med Egnens faste Musikanter, Jens Husmand. Da de to nævnte holdt Bryllup, spillede Far ogsaa med, og den anden Nat kom Jens Peder Kromand op og hviskede ham i Øret:

»Nær Kræstens Laust faar Jeppes Mette,
saa sejjer de gamle: Donnerwette!«

I Landsbyen var der en anden Mand, der ogsaa hørte til de ejendommelige. Han hed Jens Lillekone og boede i Fattighuset. Hans Kone hed Karen Mari Lillekone. Tilnavnet bar hun med Rette. Hvorfra hendes Mand havde det, ved jeg ikke. Ægteparret ernærede sig ved at holde Kirkegaarden i Orden, ligesom Jens ringede med Kirkeklokken og gravede Grave. Men der skulde jo meget til for at leve, og selv om Brændevinen var billig, kostede den dog Penge, og begge var noget tørstige. Jens Lillekone havde derfor forskellige Bierhverv. Han klinkede saaledes Kopper og Skaale, naar de var gaaet i Stykker. I saa Tilfælde skulde der bores Huller, hvilket skete med et Bor, og det kaldtes at drile.

Nu var der i Kroen i de Tider lidt Høkerhandel, og en Dag kom Jens Lillekone derind for at købe et Fjerdingspund Kaffe og tre Pægle. Men Kromanden satte et meget forbavset Ansigt op og sagde: »Hva' – Jens, er Du levende endnu?«

Ja. Jo-w, det mente Jens jo da nok, han var. »Ja, det kan A ett forstaa,« svarede Kromanden og tog en Avis frem, »for her staar et Gravvers over dig. Det lyder saaledes:

Herunder hviler Jens Jensen Brummel.
Nu er han fri for al Verdens Tummel.
Nu kan han hverken klinke eller drile,
for nu er hans Legeme stedt til Hvile.
Og nedenunder staar der: Karen Mari.«

Jens Lillekone var noget i Vilderede med sig selv, men for en Ordens Skyld gik han hjem og skældte Karen Mari godt ud, fordi hun saa forsmædeligt havde sat ham i Avisen.

Jeg nævnte før *Jens Husmand*, der var Musikanter. Han spillede udmærket Violin og havde et godt Humør, især naar han havde faaet et Par Sorte. Han kunde da trykke Ens Haand med en Varme, som jeg i alt Fald husker endnu. Naar han spillede til Dans, og det var blevet hen paa Natten, saa Folk gjorde Mine til at bryde op, rejste han sig op, hvad der skabte en egen Højtidelighed, lagde Violinen op mod Kinden og spillede en Svejtrit, idet han sang: »Det jawwer ett endnu. Det jawwer ett endnu!« Til andre Tider sang han til samme Melodi: »I maa trow, det er ett saa let en Sag! I maa trow, det er ett saa let en Sag.« – Og det er det jo ikke. –

En anden af Egnens Originaler var Lille Ywwer. Han var ude vesterfra, men kom af og til i Sognet, fordi han kunde et Haandværk, som han var ene om der i Egnen. Han kunde *pekk*, d. v. s. lægge Stenbro af smaa Kampesten. En saadan Stenbro havde man i Stalden og paa Gaardspladsen. Det var en Nødvendighed i enhver Landejendom. Lille Ywwer var en hyggelig Mand, men der var noget særligt ved ham. Der var for det første det, at han var skilt fra sin Kone, hvad der i min Hjem-

egn var nogte helt enestaaende. Men der var ogsaa det, at han i et Hjem kunde se, hvem der først skulde dø. Manden eller Konen. Han kunde ogsaa se, hvem der i mit Hjem vilde dø først, Fader eller Moder, men det vilde han ikke sige. At han ogsaa kunde lide at faa en Taar over Tørsten, erfarede jeg som Dreng, da jeg en Dag var et Ærinde omme i Stationsbyen. Da stod han oppe paa Trappen til en Købmandshandel og holdt følgende Tale til et Par bundsforvandte, der stod nedenfor og lyttede anspændt: »En skal drikke, for hvis En ett drikker, saa bliver En tør indvendig – og saa dør En.« – Man kan altsaa forstaa, at det er livsnødvendigt.

Jeg har en Fornemmelse af, at der i min Barndom var færre kvindelige Originaler end mandlige, men een har jeg da kendt, og det var Store Trine. Hun ernærede sig af Fattighjælp og saa af at gaa rundt og fortælle Nyheder. Jeg har aldrig hørt, at hun bestilte noget. Dengang hun var yngre, havde man da ogsaa besluttet, at hun skulde en Tur paa Arbejdsanstalten i Horsens for, om det ikke kunde styrke Energien. To velagtede Gaardmænd, *Kristen Olesen* og *Anders Vistesén*, den sidste gift med min Faster Trine, skulde køre hende derud, hvad der ikke var saa kort en Tur, for der var fire Mil til Horsens. At komme paa Arbejdsanstalten i Horsens var en slem Ting. Der stod Respekt om det Sted. Jeg kan huske, at en anden Dreng fortalte mig, at dér skulde man enten køre Sten eller pumpe Vand. At køre Sten var strengt, og at pumpe Vand var heller ikke rart, for – sagde han – det var saadan indrettet, at hvis man holdt op med at pumpe, saa løb Vandet ovenud og ned paa En selv. Og saa var man jo nødt til at blive ved med at pumpe.

Den Dag Store Trine skulde paa Arbejdsanstalten,

kom Kristen Olesen først, og Store Trine, som var sleg, var jo da grumme ked af detteher, at hun saadan skulde til Horsens. Om de ett lige skulde sidde ned og synge en Salme? Kristen Olesen var en imødekommende Mand, og han satte sig ogsaa ned. Men saa kom Anders Vistesen. Han var et Par Minutter forsinket og havde Fart paa. Det laa forøvrigt til ham. Store Trine begyndte paany at tale rørende: Om de ett lige skulde synge en Salme? Men Anders Vistesen lod sig ikke besnakke. Han svarede barsk: »Op paa Vognen med dig! – Vi er pin'de ett kommen her for at synge Salmer!« –

Stemningen var brudt.

Men i min Barndom maatte Store Trine opleve en anden Tort. Hun traf en Dag paa Gaden Søren Slagter. Han havde den Evne, at han kunde se saa grumme enfoldig ud, næsten dum, men han var det ikke. Ham kom Store Trine i Snak med, og hun berettede med adskillig Rørelse, at hun havde været syg – møj syk – og hun troede jo da, at der denne Gang skulde være blevet løst op for hende, men det skulde jo ett saaen være – destoværre. Store Trine var lige ved at knuse en Taare. Men saa kom Livets brutale Virkelighed i Form af Søren Slagters Svar. Han sagde: »Dø? Du kan sgu ett dø. Vorherre vil ett have Dig, og Fanden tør ett.«

Dette Svar gik Store Trine hjem og græd over i to Dage. Saadan fortalte hun i hvert Fald Lærer *Kruse*, der boede i Nærheden af Fattighuset, hvor hun havde Ophold, og han lod det gaa videre til mine Forældre.

Men saa er der Kristian i Hammer, Nabosognet til mit. Han var Søn af en Degn og sagde »jeg« til sig selv. Af Erhverv var han Tømrer, men Sognet var lille og Udkommet ikke overdaadigt. I Sognet laa Engebjerg-

gaard, og der boede Lars Engebjerg. Han var Ejer af Hingsten »Valdemar Engebjerg«, som havde faaet Kongepræmie i Randers og var hele Egnens Stolthed. Lars Engebjerg var Missionsmand, men da det nu blev kendt, at man paa Engebjerggaard skulde have noget Tømrerarbejde udført, fattede Kristian en Plan. Han tog sin Bibel under Armen, gik hen til Lars Engebjerg og sagde, at her var der et Skriftsted, som han ikke rigtig kunde forstaa. Om Lars Engebjerg ikke vilde udlægge det for ham. Det gjorde Lars Engebjerg gerne, og bagefter kom de til at tale om saa mange Ting, ogsaa Tømrerarbejdet, og da Kristian gik hjem, havde han faaet det attraaede Arbejde overdraget. Dette medførte en Ændring i hans Livsanskuelse, og den gjorde han senere Rede for i Ordene: »Nu har jeg og min Kone bestemt, at vi vil tilhøre Indre Mission. Saa faar min Kone Syarbejdet paa Engebjerg, og jeg faar Tømrerarbejdet. Og saa er det, som han kunde bande, godt.« –

I Toget fra Randers til Aalborg sad en Handelsmand, der havde rejst uhyre meget. Han sad netop og fortalte om sine Rejser ude i den store Verden, da han blev afbrudt af en Bondemand, der spurgte: »Søj mæ, haa Do noue Tier wot i Hobrow?« – »Nej, det har jeg da for Resten ikke,« svarede Handelsmanden. »Saa gi'r A hejsen ett møj for Di Rejsen,« lød Bondens Svar. –

Vi slutter af med tre Historier om Politikere. Udenrigsminister *P. Munch* var kendt som en meget forsigtig Mand. Paa en Biltur kom man forbi en Flok Faar, der stod lidt inde paa Marken. »De er nok lige blevet klippet,« sagde en af Ministerens Medpassagerer. *P. Munch* saa paa dem og svarede: »De synes i hvert Fald at være blevet klippet paa den ene Side.« –

Da *Knud Kristensen* i sin Tid solgte sin Gaard i Humlebæk til en Søn, og der skulde skrives Skøde, spurgte Sagsføreren: »Hvad skal vi benævne Dem – forhenværende Statsminister?« – »A har da ogsaa været Snefoged,« svarede Knud Kristensen tørt. –

Om den tidligere Finansminister, Professor *Thorkil Kristensen*, der er født i Fløjstrup ved Vejle, hvor hans Fader havde en Gaard, fortælles der, at han som lille Dreng en Dag var gaaet hen til en Nabo. Konen spurgte da: »Har Du faaet Lov til det, Thorkil?« Drengen svarede: »A spurgte min Muer, og hun sagde nej. A spurgte min Faaer, og han sagde nej, men saa spurgte A mig selv, og A sagde ja.« –

VIII

FYNBOER

Et Par fynske Ordsprog og Talemaader har jeg snuppet i Forbifarten.

Der er no' ve' alting, men det er ikke alting, der er no' ve'.

Der er no' ve' alting aa gøre, hedder det ogsaa.

De' ska' jutte være nogen Altertavle, siger man, naar der bliver gaaet for meget i Enkeltheder med et Arbejde.

Vi ska' høre meget, førend Ørerne gaar af vos.

Fynboen siger: De fynske Piger og de jyske Heste det er de bedste.

Natten er vor egen, siger de fynske Piger.

Paa Sjælland hedder det: Der skal snarest komme noget i Vejen, naar Fattigfolk skal skære Tørv. Men paa Fyn hedder det: Der skal altid komme noget i Vejen, naar Fattigfolk skal i Kirke.

Det fynske Maal er syngende. Der er Musik i det. Derfor hedder det ogsaa: Englene taler Fynsk om Søndagen for at glæde Vorherre. –

Fyn er Landet med den gode Jord og de mange levende Hegn langs Vejene. Det kan være Slaaen og Hvidtjørn, Hassel og Hyld, sine Steder endda Brombær og Syrener. Og saa er der Bindingsværket med det smukt

optrukne Tømmer, som man ogsaa finder det i Østjylland. Det er derfor heller ingen Tilfældighed, naar sagkyndige udtaler, at de bedst bevarede Præstegaarde findes paa Fyn. Her er baade de fleste og de smukkeste.

Man har kaldt Fyn for *Danmarks Have*, og det er meget godt truffet.

Fyn er kendt for sin gode Mad. Man faar mange og rigelige Maaltider. Især holdt Fynboen meget af Boghvedegrød. Jyden siger, at man kan kende en Fynbo paa, at han mimrer med Munden, naar han gaar forbi en Boghvedemark. Ogsaa herom er der et Ordsprog. Godtøl og Boghvedegrød hører med til Paradiset, siger Fynboen. Men Boghvedegrød er ikke saa yndet af Folk fra andre Egne af Landet. Saaledes klagede de sjællandske Soldater, der under Fredericias Belejring var indkvarteret paa Fyn, over, at de fik Boghvedegrød 21 Gange om Ugen.

Gammelt Øl med en Pind i var en yndet Drik paa Fyn. Gammelt Øl var baade stærkt og velsmagende. Fynboerne har da ogsaa altid været stolte af deres Ølbrygning og set ned paa Jydernes. »Ved Du, hvordan Jyderne brygger Øl?« spørger de. »Jo, de kommer et Fjerdingkar Malt i en Pose, og naar de har rammet en Pæl ned midt i Gadekæret, binder de Posen fast paa den, saa den hænger ned i Vandet. Saa kommer der jo Øl ud af det. Hvis der kommer fremmede, øser de ude tæt ved Pælen, og det kalder de godt Øl, men til daglig øser de inde ved Bredden, og det siger de er ikke saa ringe.«

Til Gengæld har Jyden et og andet at sige om Fynboen. Hvis en Jyde kommer ind i en Butik og skal købe et Stykke Tøj, spørger han først: »Er det stærkt?« og saa: »Hvad koster det?« Men skal Fynboen købe Tøj, spørger han først: »Er det paa Mo'en?« og saa: »Hvad

koster det?» Om det er stærkt, kommer ikke i Betragtning.

Jyder og Fynboer har ogsaa hver sin Maade at handle paa. Herom fortælles følgende Historie. Paa et jydsk Marked fik en Fynbo tilbudt en Hest til 750 Kr. Han syntes, at det var en stor Pris, men han maatte indrømme, at det var den Hest, han havde Brug for. Altsaa trak han Tegnebogen frem og talte Pengene op i Sælgerens Haand. Han skulde lige til at putte den slunkne Tegnebog i Lommen igen, da Jyden rakte ham tre Tikkronesedler. »Hvad er det?» spurgte Fynboen, idet han tog imod Sedlerne med et mistroisk Blik. »Do glemt at prutte,« var Svaret.

Fra disse – ingenlunde ligegyldige – Smaatræk vender vi os til, hvad kyndige Folk har sagt om det fynske Sind.

Man har kaldt Fynboerne Danmarks Børn. Et Citat fra Krigen i 1864 tyder i den Retning.

En 38aarig Kompagnichef, Premierløjtnant, har skrevet en Række Breve til sin Hustru i Tiden fra September 1863 til August 1864. I et Brev fra Fredericia den 22. Februar 1864 hedder det bl. a.: »Folkene gør et frygteligt Spektakel ude i Gaarden med at slaas med Snebolde. Det er først Gang i Aar, at Sneen har skaffet dem Morskab. Jeg har en Komiker ved Kompagniet, der hedder Jens M. Han har altid en Fløjte med, paa hvilken han blæser, saa snart der er Lejlighed dertil. I dette Øjeblik vækker han et umaadeligt Bifald ved at give en fuld Spillemand, og er som saadan iført en gammel, sort Hat og et Par gruelige Briller. *Fynboerne er rene Børn; saa snart der er Lejlighed dertil, leger de.*« (Karl Larsen. »Under vor sidste Krig«, S. 498. – Fremhævet af mig).

I *Johannes V. Jensens* Analyse af H. C. Andersens »Hvad Fatter gør, det er altid det Rigtige« (»Marie-hønen«, Myter, ottende Bind, Side 166) karakteriserer han det fynske Sind saaledes:

»Fynsk Tonefald svarer til noget i Karakteren, som ikke skal tages altfor haartrukket, man forestiller sig gode Dage der ligger bag, sorgløse Aarhundreder paa den fede Ø, siden man altid, naar man gæster Indbyggerne, bliver modtaget med Sang, Umistænksomhed og en Art elskværdig Enfold, man kunde næsten fristes til at sige genial Enfold, staar Fynboen ud af Øjnene, naar han synger, oppe i de fine Toner hele Tiden. Svig er ham ukendt. Men den fynske Sorgløshed, der ytrer sig i Diktionen, og har noget tilsvarende i Karakteren, kan, naar den gaar til Ekstrem, faa noget uansvarligt over sig, en næsten kriminel Sorgløshed, som man ikke synes man har mødt noget andet Sted; og det er dette Træk i fynsk Folkekarakter H. C. Andersen har truffet i sin Historie om »Hvad Fatter gør, det er altid det Rigtige.« –

Jørgen Banke, der er Fynbo, født 1877 i Ebberup ved Assens, hvor hans Fader havde en Gaard, har engang karakteriseret Forskellen paa Fynboer og Jyder i en Række gemytlige Ord. Efter at Banke havde taget Lærereksamen, virkede han en Tid i Oksbøl ved Varde, og siden var han i en Aarrække Lærer i Esbjerg. Banke skriver:

»Fynboerne svarer til Landskabet. Her bor Vorherres egne Børn i Paradisets Have, de er gemytlige, glade og ligetil, ingen Skuldertræk og dum Overlegenhed, de ved ikke selv af, hvor gemytlige og rare de er, det er de født med. De har lært af deres Mor, at de skal være *natte*, og de skal sørge for, at alt, hvad de faar med at gøre,

bliver rent og kønt – og hver Ting staar ordentligt paa sin rette Plads. Der skal ikke meget til at more dem, men de kan ogsaa tabe Modet for en ringe Ting. De er ikke bange for at blive begejstrede og komme med naive Udbrud, som alle de andre overkloge Danskere undertiden finder latterlige . . .

Naar en Jyde skal begynde paa noget nyt, sætter han ind hos en vis Del af Fynboerne. De kan ikke staa for Jydens Kraft.

En Fynbo kan heller ikke spille Kort med en Jyde, uden Fynboen maa tabe; thi har Fynboen Klør-Dame, straalere han over hele Ansigtet og hopper i Sædet for at komme til at bruge den. Jyden sidder som altid med Munden ned til Tragedie, han tænker og overvejer, uden at Fynboen kan se det paa ham, og saa faar han Klør-Dame til at falde til sin egen Fordel.

Fynboen er stor i Begejstring, stor i Livsglæde, gennemsivet af dansk Gemytlighed, giver sig hen i Øjeblikket, men gaar aldrig til Yderligheder, han maa være »næt«, men det skorter ham paa Trofasthed; thi det ene skønne i Verden maa jo snart glemmes for det andet. Han snakker, før han tænker. Jyden snakker aldrig, men tænker uafbrudt.« –

Vi kan imidlertid ikke karakterisere Fynboerne bedre end ved at fortælle lidt om en Mand, der vel kan siges at være en typisk Fynbo. Vi tænker paa Digter-Bonden *Mads Hansen*. Han kom til Verden 1834 paa en gammel Slægtsgaard i Hundstrup i Sydfyn. Hans Mormor fortalte Sagn og gamle Historier for ham, og hun sang Folkeviser, hun selv havde lært som Barn. Dette indførte Drengen i den gamle Folkepoesi, som han siden skulde komme til at forny.

Han fik efterhaanden Interesse for Læsning, købte oplysende Bøger, og han lærte at spille paa Violin og Klarnet, og det saa godt, at han kunde spille ved Bøndernes Gilder.

Mads Hansen var en vaagen ung Mand. Han var Aanden i en Sangforening, der stiftedes 1859, Skytteforeningen »Palnatoke« af 1863 og senere en Læseforening. Han fik oprettet en Højskole i Vester Skerninge, hvor hans Ven, Forfatteren *Anton Nielsen*, blev Forstander. Skolen aabnedes 1868, men blev senere flyttet til Ollerup, hvor *J. P. Kristensen-Randers* blev Forstander. I det hele taget havde Mads Hansen Lykken med sig derved, at det, han satte i Gang, voksede og trivedes. Grundlaget for sit Arbejde gav han Udtryk for i følgende Ord: »Vor Gjerning er at bevare Kjærligheden til Folk og Fædreland og til Alt, hvad der er godt og skjønt, leve vort Liv i Guds Aand og i Nordens Aand og derhos kæmpe troligt mod alt det Guds- og Folkefjendske i os og udenom os.«

Foruden at være Foregangsmand begyndte Mads Hansen ogsaa at skrive Sange til Skytteforeningerne. »I vor Barndom vi hørte Kartovernes Brag,« »Til Vaaben, Brødre, tag Bøssen fat« o. fl.

I 1866 udkom den første Digtsamling med Titelen »Sange af Mads Hansen, Ungkarl«. Den gjorde Lykke og kom i 5 Oplag. Siden fulgte flere Digtsamlinger efter. Praktiske Bøger udsendte han ogsaa samtidig med, at han passede Arbejdet paa den Gaard, han havde arvet efter sine Forældre.

Mads Hansen, der døde 1880, kunde til Tider blive en Smule højstemt, men en ægte Digter var han, og *Peder*

Hesselaa rammer godt, naar han betegner hans Digte som »den fynske Blidhed og musikalske Vellyd.«

Mads Hansens Sange synges den Dag i Dag. Der findes flere i Højskolesangbogen, og vi kan ikke undlade at anføre første Vers af

Opvaavni

»Fo' ajle di smaa Blomster, dæ' dow æ' te' iaar,
aa Fovle, de æ' ette te aa se'e,
saa fin aa frisk aa faver som Bø'eskov i staar,
dæ' te h'ar je' ajler før set Le'e;
aa hvo' je ve'er Ø'et hen, je ser saa sære Tej,
De løvter saa fo'u'erle' here'e i mit Sej;
Je' mærker iaar
i Danmark æ' de Vaar –
De løvter saa fo'u'erle' here'e i mit Sej;
Naturen æ' fo'a're, e'er je ha vaarren blej.«

Og dernæst de to første og sidste Vers af

Hvad Fuglen sang

»Jeg gik mig hen ad ensom Sti
med Sorgen ved min Side,
da fløj en lille Fugl forbi
og sang med Toner blide:
»Vi, vi, vi, vi er fro,
blandt Blomster vi bo,
og let vi i Luften os sno.«

Jeg sagde, »hør du Lærke graa
kan du et Raad mig give,
saa sig mig, hvad jeg gjøre maa,
for glad som du at blive?«

»Vi, vi, vi,« sang den Smaa
»med Vingen vi slaa
og Blomsternes Sprog vi forstaa.«

— — —

Nu lever jeg paa samme Vis
som Fuglen i det Grønne
og synger til Vorherres Pris
og elsker alt det Skjønne.

»Vi, vi, vi,« sang den Smaa,
»med Vingen vi slaa,«
det kan jeg først nu ret forstaa.«

Disse Sange er ægte fynske, baade hvad Naturstemning og Tænkemaade angaar.

Det er næppe rigtigt at kalde Fynboerne Danmarks Børn, selv om de i deres Sind ejer meget af det barnlige. Jeg vilde foretrække at benævne dem Danmarks Ungdom med det barnlige Sind i Behold. Fynboen har Begjstringens Naadegave. Aandslivet blomstrede paa Fyn omkap med de levende Hegn. Valgmenigheder opstod – den første i Ryslinge – Friskoler i stort Tal, Højskoler, Skytte- og Gymnastikforeninger, Ungdomsforeninger og andet godt.

Vi kan i denne Forbindelse ikke undgaa at nævne Kold. Han var Jyde, men fik sin Gerning blandt Fynboerne, og ingen af Delene var et Tilfælde.

Christen Kold var født i Thisted 1816. Han blev i sin Ungdom præget af det grundtvigske Livssyn, kom paa Seminariet og tog Lærereksamen 1836. Noget senere blev Kold Huslærer i Sønderjylland, og her gjorde han sin store Opdagelse, den nemlig, at man ikke i Religionsundervisningen skulde lade Børnene lære Balles Lærebog

udenad, saadan som det var Tidens Skik. Man skulde fortælle for dem, og det var noget helt nyt. Kolds Glæde over denne Opdagelse gav han Udtryk for i følgende Ord: »Jeg havde nær sprunget ud paa Gaden, ligesom Arkimedes gjorde, og raabt: »Nu har jeg fundet det!« – mne jeg gjorde det ikke, thi jeg var en Jyde og ingen Græker.«

I 1848 var Kold med i Krigen som frivillig. Han blev mere og mere optaget af Grundtvigs Skoletanker og fandt sit Livsmaal i »at faa Folk til at tro paa Guds Kærlighed og Danmarks Lykke.«

1849 blev han Huslærer hos Præsten *Vilhelm Birkedal* i Ryslinge, og her begyndte han at fortælle Bibelhistorie og Danmarkshistorie for unge Karle, til Glæde for begge Parter. Han gik 1851 videre i samme Spor, idet han i et lille Hus aabnede en Højskole med 15 Elever. Den følgende Sommer begyndte han en Friskole i Dalby ved Kerteminde, og hertil flyttede han Aaret efter sin Højskole, der stadig voksede, saa han i 1862 maatte bygge en større Skole i Dalum ved Odense, og her virkede han til sin Død 1870. Han blev kun 54 Aar gammel, men hans Gerning blev stor.

Min Fader, der var Elev paa hans Skole, fortalte, at han og nogle andre en Søndag var gaaende til Ryslinge for at høre Birkedal. Da de kom hjem, spurgte Kold, hvad de syntes om det. Ja, det syntes de da grumme godt om. »Ja,« svarede Kold, »I kom jo nok højt op, men I bliver der ikke. Men jeg vil trække jer op, saa I aldrig gaar i Staa.« Og dette naaede han ogsaa for de flestes Vedkommende.

Kold var midt i al sin Jævnhed en Aandskæmpe, en dansk Sokrates er han blevet kaldt. Hans Navn og hans

Gerning blev kendt videnom. Omkring 1909 havde jeg den Glæde at vise en russisk Professor – *Romanof* tror jeg, han hed – rundt paa Frederiksborgmuseet. Han var stærkt optaget af Folkeoplysningen og Folkeopdragelsen blandt sine Landsmænd derhjemme i Rusland, og han var kommet her til Landet udelukkende for at studere Christen Kold og hans Skoletanker. Der var to Mænd, Professor *Romanof* saa hen til med særlig Interesse. Det var Kold og *Booker T. Washington*. – –

Det var Fyn, vi kom bort fra. Foruden Aandspræget er Fynboerne ogsaa kendt for deres Driftighed inden for Landbruget, og de forstaar at faa noget i Sparekassen. For en Del Aar siden laante de fynske Sparekasser 9 Millioner ud til Jyderne, og en kendt Fynbo sagde i den Anledning følgende Vittighed: »Hvad skulde vi Fynboer dog samle alle disse Penge for, hvis ikke Jyderne vilde laane dem!«

Men Fynboernes Sparekasseindskud kommer vi tilbage til senere. Der er ogsaa det ejendommelige ved Fynboerne, at de giver gerne, og de giver hurtigt. Den 17. December 1859 brændte Frederiksborg Slot. Det føltes som en Nationalulykke, og der opstod snart den Tanke, at dette Slot skulde genopbygges. Odense Kommune gjorde Begyndelsen til den nødvendige Indsamling, der blev efterfulgt af en Række Steder – ogsaa i Hillerød. For en Del Aar sidne – i 1938 – hærgede i Foraarstiden en slem Sandflugt Vendsyssel. Landmændene maatte saa om, og flere led større Tab, end de ret vel kunde taale. Der blev foretaget en Landsindsamling til Fordel for de skadelidte, og denne Indsamling begyndte paa Fyn. Ogsaa til hjemlige Foretagender staar Fynboernes Pung aaben. I 1930 kunde man læse i en Avis, at Faaborg Spare- og

Laanekasse havde skænket 30.000 Kr. til Faaborg Hjemstavnsmuseum.

Nu skal det jo heller ikke glemmes, at Fyn er et fedt Land, Danmarks Smørhul er det blevet kaldt. Om Fynboernes Forhold til Jyder og Sjællændere vil der senere blive talt. Her skal dog nævnes nogle Linier set med en indfødts Øjne. En Fynbo, tidligere Lærerinde, og nu Gaardsmandskone paa sin Fødested, Fru *Agnete Troldvad*, har 1960 bl. a. sendt mig følgende: »En jydsk, en fynsk og en sjællandsk Bonde gik og pløjede paa hver sin Mark. Da stødte Jyden paa en Sten. Han gravede den fri og siger: »Det var en svær Krabat den; den maa kunne koste en god Skilling.«

Fynboen støder ogsaa paa en Sten, graver den fri og siger: »Nej, sikke dog en køn Sten! Den vil pynte godt hjemme i Haven.«

Men da Sjællænderen støder paa en Sten i sin Mark, siger han: »Det var da en fæl Karl!« og saa skynder han sig at dække den godt til igen.«

Agnete Troldvad fortsætter: »Jeg tror, denne Historie siger, som Fynboer og Jyder ser paa sig selv og paa Sjællænderne. Det er, som Lillebælt har bundet sammen og Storebælt skilt, saa Jyder og Fynboer holder sammen og kan ikke lade være at drille Sjællænderne lidt.

At der er mange Jyder paa Fyn, ved alle. De plejer jo heller ikke at lægge Skjul paa, at de er Jyder. Men i de Aar, jeg var i Jylland, opdagede jeg, at der ogsaa er mange Fynboer i Jylland, selv om de naturligvis ikke fylder saa meget i det store Land. Derimod traf jeg ingen Sjællændere.« –

Fyn har fostret store Mænd paa flere Omraader. Vi nævner *H. C. Andersen* og *C. F. Tietgen*. Fynsk Aand

spænder vidt, lige fra H. C. Andersen til *Morten Korch*. Ingen af dem kunde iøvrigt være andet end Fynboer.

At der er Musik i det fynske Maal, har vi nævnt, men der er ogsaa Musik i Øret. Komponisten *Carl Nielsen*, hvis Hundredaarsdag vi netop har fejret, var Fynbo. For mange Aar siden opstod der et Orkester i Midtfyn, der hedder *Fynske Musikanter*. Et ligeledes første Klasses Orkester er senere fremkommet i Nordfyn. –

IX

SJÆLLÆNDERE

Vi begynder med nogle Ordsprog, alle indsamlede i Nord-sjælland.

Saa gik den Dag med Magelighed, naar Arbejdet regnes fra.

Det er godt at komme til at sidde ned, naar man har ligget hele Dagen.

Det er Morgensøvnen, man trives af.

En Mand i Ramløse var glad ved, han lignede baade sin Far og sin Mor. Hans Mor vilde gerne tidlig i Seng om Aftenen, og hans Far vilde gerne ligge længe om Morgen, og selv vilde han helst begge Dele.

Det gaar jo nok i vore Dage, men hvor vore Børn eller Børnebørn skal faa Tørvejord fra, det er ikke godt at vide.

En lille Fortjeneste gør ikke en Mand fattig.

Lidt har ogsaa Ret.

En nu afdød ældre Kone fortalte: Min Bedstemor sagde: Man skal passe paa ikke at komme i Baggondeleren.

Man skal passe paa at putte lidt ind i den firkantede, saa gaar det altid bedre, sagde en Kone. Det var Sparekassebogen, hun mente.

Saa længe man ikke har ti Øre, har man heller ikke en Krone.

Den ene Skilling smider ikke den anden væk.

Det skulde være en daarlig Gaard, der int ku' føde en Drivert.

Sjællænderne er et gammelt Folk, gammelt og tænksomt. Men gammel har det ikke altid været. *Absalon*, død 1201, en af vort Lands største, var Sjællænder. Han var ung og handlekraftig, og det var vel derfor »han maatte opleve, at der blev kastet Sten efter ham baade af Jyder og Skaaninger« (Vilhelm Andersen).

Sjællænderen er konservativ, i dette Ords egentlige Betydning, i Trangen til at bevare og holde paa det bestaaende. Ingen har skildret denne Side af Sjællænderens Væsen stærkere end *Thorkild Gravlund*. 1917 udsendte han sin Bog »Vejrgabet«. Optakten til Bogen og til den gamle snurrige Aftægtsmand Nilavs' Livsanskuelse har man i Ordene: »Jeg sku hilse og sige, om det maa være som det er og blive som det var. Saadan lyder Landslevs Flertals Fadervor.«

Denne Sentens har Gravlund næppe selv opfundet. Det er snarere en vestsjællandsk Talemaade, han har lyttet sig til. Men mærkeligt er det, den har været saa fastgroet i Folkesindet som en saare god Lærdom – Landslevs Fadervor, siger Gravlund jo – at man finder den langt oppe i Sverige. I *Tor Hedbergs* Lystspil »Karlavagnen«, Stockholm 1910, berettes der om et fornemt Selskab, der er samlet for at fejre deres Studenterjubilæum ved en stor Middag. De har alle gjort Karriere hver paa sin Vis. Men der var jo syv Stjerner i »Karlsvognen«. Her er de seks, men hvor er den syvende, den faldne Stjerne, »den gladeste blandt de

glada, kend i hela staden«? Da dukker uventet den syvende Stjerne op. Det er Esajas, der er endt som Landstryger. Hans Farfar var Bonde, og derfor holder han helst til blandt Bønder. I Samtalen med sine tidligere Kammerater siger saa Esajas: »Lagar ska der ju finnas, om inte för annat så för att efterlefnas, men lite jugemang ska det väl också finnas, åtminstone så här på landsbygden. Och man ska låta det vara som det ä' och bli som det har vart, för det trifs vi i alla fall bäst med här i gamla Sverige.« –

»Man skal lade det være, som det er, og blive, som det var.« Mon ikke, det er en Leveregel, Esajas har fra sin Farfar, den gamle svenske Bonde? Denne Leveregel, der findes baade i Landslev (Vestsjælland) og langt oppe i Sverige i ganske samme Form, giver unægtelig Anledning til Overvejelser. Hvor langt omkring denne Sentens findes, det var noget, en lærd kunde ofre nogen Tid paa at faa opklaret. –

Men vi vender tilbage til Sjælland og det sjællandske Sind.

Sjællænderen holder paa det gamle, han vil *bevare*. Der er langt flere gamle Huse og Gaarde paa Sjælland, end der er i Jylland, ligesom man ogsaa paa Sjælland holder Hævd over gamle Redskaber, Syninger og Smykker. Et Eksempel han anføres. I Frederiksborg Amt er der i de sidste fyrretyve Aar opstaaet fem kulturhistoriske Museer og Samlinger, og Enden er ikke endda. Noget lignende kunde næppe tænkes i et jydsk Amt. Der havde simpelthen ikke været Materiale til det.

Sjællænderne har Pietet for det overleverede, det har Jyden i langt mindre Grad. Ogsaa dette hænger sammen med det ovenfor nævnte Forhold. Den, der selv er ældre,

sætter Pris paa det, der er gammelt, mens den unge er mere optaget af det nye, der skal skabes. Et Eksempel paa Sjællændernes Pietet gav en Historiker ved et Museums-møde i København for en Del Aar siden, idet han sagde, at paa Sjælland havde man uden Vederlag fredet de gamle Gravhøje, men i Jylland vilde man have Penge for det.

Ved samme Lejlighed stillede en anden Taler det Spørgsmaal: »Hvorfor er Pieteten for gamle Bygninger større paa Sjælland end i Jylland?« Han gav selv Svaret: »Det er, fordi der er mere Fremdrift i Jyderne.« For en Ordens Skyld skal det tilføjes, at Taleren selv var Jyde.

Men Pietet er ikke udelukkende af det gode.

En Præst, der i en Aarrække havde virket i Nordsjælland og nu havde Kald i en fjern Landsdel, fortalte at han i sin nordsjællandske Tid saa gerne vilde have haft de gamle og ubekvemme Bænke i Kirken ombyttet med nye. Men Menighedsraadet vilde ikke. Naar man havde haft de Kirkebænke i saa mange Aar, saa kunde man nok bruge dem en Tid endnu. Det er mit Indtryk, at Præsten stod højt hos sin Menighed, men nye Kirkebænke kunde han altsaa ikke faa.

I gamle Dage talte man om *den sjællandske Syge*. Jeg maa her indskyde den personlige Bemærkning, at i de tres Aar, jeg har tilbragt i Nordsjælland, har jeg ikke set noget videre til den Sygdom. Men i ældre Tider fandtes den utvivlsomt. Fagmænd hævder, at man i sjællandske Kirker kunde spore den, idet Kampestenene her var mindre vel tilhugne og derfor mere ujævne end i jyske Kirkebygninger, hvor man havde udført Arbejdet mere omhyggeligt.

Det fynske Bindingsværks Skønhed er tidligere omtalt. Det østjydske Bindingsværk er af lignende Art, men i det skovrige Nordsjælland, hvor der i sin Tid var meget Bindingsværk, var hele Væggen kalket hvid. At give Træværket en særlig Farve, som man gjorde det paa Fyn og i Østjylland, kostede for megen Ulejlighed.

Imidlertid kan man vist sige, at den sjællandske Syge ikke angreb Kvinderne. Under Maaltiderne i Gaardene stod de op, mens Mændene sad ned. Og med Hensyn til kvindeligt Haandarbejde stod Sjælland højt. Her fandt man de smukke og stilfulde Hovedtøjer, broderede Nakker, Guld- og Sølvnakker, Korsstingsbroderier, Hedebo-syninger og meget andet.

Med Hensyn til Ornamentikken læser man i »Stil-arternes Historie« af *Chr. Axel Jensen* og *E. Rondahl*, følgende: »Her er Broderier, Syninger og Vævninger særdeles lærerige. Saadanne kvindelige Kunstsysler er dyrkede i de fleste Egne af Landet, men Øboerne har dog gennemgaaende været flinkere og ivrigere end Jyderne, hvis Arbejde viser mere Sans for det varige end for det sirlige.« –

Sjællænderen er slagfærdig. Det ved vi fra Jakob, Montani Broder. Han fattedes heller ikke Svar. Her er et Eksempel fra den nyere Tid. I Tisvilde laa der en gammel Gaard, der hed Fogedgaarden. Den er iøvrigt brændt for nogle Aar siden. Fogedgaarden var fra det 18. Aahundrede og besad baade i det ydre og det indre en Skønhed, som i tidligere Tider har draget mange tilrejsende indenfor. Gaarden virkede næsten som et Museum, og fremmede færdedes undertiden i den, som om det var et halvoffentligt Sted. Engang sad den daværende Ejer, *Johan Nielsen*, i sin smukke Stue. Han var en op-

lyst og tænksom Mand, men nu var han gammel og syg. Da kom et Selskab af Københavnerne ind, deriblandt, – efter hvad der fortælles – ogsaa en fremstaaende Person. De gik ganske ugenert rundt og saa paa Billeder og Bøhave. De tog Bøger ud af Reolen og kiggede i dem. En af Selskabet henvendte da ogsaa et Par venlige Ord til den gamle derhenne i Stolen: »De har mange gode Bøger i Deres Reol.« Der kom pludselig Liv i det gamle Ansigt med det fine, hvide Skæg: »Ja,« sagde han, »men der er to Bøger, jeg ikke har, og det er Baron Knigges »Omgang med Menesker« og Emma Gads »Takt og Tone.««

I Løbet af et Minut var det fine Selskab forsvundet, og den syge Gamling sad sejrrig tilbage.

Vi sagde tidligere, at Sjællænderen er tænksom. Maa jeg have Lov at anføre et Par Eksempler herpaa, idet jeg citerer min Bog »Et Liv i Arbejde«:

Det er vel op mod fyrretyve Aar siden, jeg en Nyt-aarsaften sad og passiarede med en ældre Mand i Ulle-rød, en Landsby i mit Nabolag. Det var ved at mørk-nes, og Lampen var blevet tændt. Vi sad og hyggede os ved et Glas Kirsebærvin, alt imens vi talte om Menne-skens forskellige Væremaade. Da sagde Manden: »Folk kan vel int være anderledes, end som de er – saa var de det vel.« Det slog mig straks – hvilken Almue-determisme!

Jeg havde en Ven, der hed *Frederik Nielsen*. Han er død for et Par Aar siden. Han var i mange Aar Forpagter paa Aalholm, en Gaard i Ullerød. Frederik Niel-sen drev meget med tidlige Kartoffler, og det var jo væsentlig for at opnaa en god Pris paa Grøntorvet, at de kom tidligt frem. Men et Aar frøs det i Maj, og det sin-

kede Kartofflernes Udvikling en Del. En Dag da jeg traf Nielsen, udtalte jeg min Beklagelse over den Frostnat. Nielsen, der ellers som oftest var spøgeful, kunde ogsaa være dybsindig, og det var han den Dag. Han svarede: »Det skal int lykkes altsammen, det skal 'et int.« Jeg har har tit tænkt paa det siden. –

Jeg kendte for mange Aar siden en Arbejdsmand. Han havde Beskæftigelse i Frederiksborg Slotshave og var meget havekyndig. Sammen med sin Lejlighed havde han et lille Jordstykke, hvor han drev Jordbærvl. En Dag stod jeg og snakkede med ham samtidig med, at vi saa paa Jordbærrene. De stod godt, og han fortalte, hvor mange han havde solgt, og hvad de havde indbragt. Pludselig gled der et vemodigt Træk hen over hans Ansigt, og han sagde: »Man tænker alting i Penge. Det skulde jo ikke *saa* være.« –

Sjællænderen er passiv, hvor Jyden er aktiv. »Dom om ded,« hedder det, naar andre gør sig for megen Ulejlighed. »Man skal int kere sig om det, som int kan blive anderledes,« plejede en af mine Venner at sige. Han var fra Midtsjælland. Det hændte dog, at han tilføjede: »Men det, som *kan* blive anderledes . . . «

I Tisvilde levede der i gamle Dage en Mand, der hed *Køve-Jakob*. Det Navn havde han faaet, fordi hans Far flettede Bikuber. Køve-Jakob saa lyst paa Tilværelsen. Han sagde: »Det passer int, naar de siger, at det int kan gaa. Det har altid gaaet, hvor jeg har væ't med. Har det int gaaet godt, saa har det gaaet galt. Men gaaet – det har det altid.«

Det er sjællandsk. Saadan vilde en Jyde aldrig sige. Sjællænderen har Sindsro. Jeg talte for en Del Aar

siden med en Kone, hvis Mand drev en lille Vognmandsforretning. Nu var han syg og havde ligget i Sengen i længere Tid. Det gik jo ud over deres Forretning. »Men jeg siger til Manden,« fortalte Konen, »at kan det int gaa fremad, saa maa det gaa tilbages.«

En Mand fra Midtsjælland, som det ikke var gaaet særlig godt, traf jeg for adskillige Aar siden. Jeg spurgte: »Naa, hvordan gaar det?« – Han svarede: »Aa, det kan ikke nytte at klage. Det er der nok, der gør.« –

Sjællænderen ræsonnerer sig fra det, for ræsonnere det kan han. En kvindelig, nu afdød, Overbibliotekar virkede i en sjællandsk By, hvor der var mange Jyder. Hun var iøvrigt ogsaa selv Jyde. Da hun en Dag var ude med Bogbilen, kom hun i Samtale med nogle Sjællændere om det med Jyderne. En af dem spurgte da: »Er det saa de bedste, der rejser ud, eller er det de bedste, der bliver hjemme?« Et snedigt Spørgsmaal, ret en Sjællænder værdig. Men den adspurgte var klog nok til ikke at svare.

Gennem mange Aar havde jeg Forbindelse med en Forretningsmand i Hillerød. Han var Sjællænder, lun og vittig. Vi havde mange smaa Dispytter, en Dag var det Jyder og Sjællændere, Talen var om. Jeg spurgte da: »Hvem er saa bedst, Jyder eller Sjællændere?« Han svarede: »Det er s'gu Sjællænderne, for dem kan man dreje en Knap. Det kan man ikke Jyderne.« –

Sjællændernes Natur er mere forstandspræget end Fynboers og Jyders. Da Jydstrup Foredrags- og selskabelige Forening i 1932 fejrede sit Jubilæum, holdt Lærer *Claus Kock* en Tale om Midtsjællænderne, og heri hed det bl. a.: »Midtsjællænderne er et Folk af Realister, et Folk

med Virkelighedssans. De er mere tunge end f. Eks. de livsglade Fynboer. Jeg har ovre i en Højskoleegn som Vejstrup paa Fyn oplevet, at Folk ved deres Sammenkomster gav sig til at synge i Morten Eskesens og Højskolens Sangbøger og blev ved med det Time efter Time, følte sig beriget og oplivet derved. Her i Midtsjælland har man vist aldrig kunnet gøre sligt. Her taler man Politik med en lille L'hombre i Pauserne – eller ogsaa omvendt. Naar Fynboen er lyrisk, er Midtsjællænderen historisk indstillet, han vil gerne vide noget om Virkeligheden, som den var, og som den er. Han er ingen daarlig Læser, men han er ingen god Lytter.

Folk har overalt deres Idealer. Ovre paa Fyn var det den lyse, højskoleprægede, midtsamlet i en Skikkelse som *Klaus Berntsen*. Her i Midtsjælland er det Politikeren. Men selv i det politiske er der Forskel. Paa Fyn raadede den blaaøjede Grundtvigianisme, hos os fik det politiske en mere haandgribelig og virkelighedstro Karakter.

Her var det ikke farvet af Højskole og Frikirke. Her raadede og raader endnu Bjørnbaks Aand og Arven efter Bondevennerne. De politiske Heroer i Midtsjælland var Folk som *gamle Alberti, Poul Christensen, Ole Hansen* og *Zahle*, og de var ikke Lyrikere. De var Virkelighedens Mænd.« –

Saa vidt Lærer Kock. Der er ikke Tvivl om, at denne Tale indeholder noget typisk ogsaa for andre Egne paa Sjælland end Jydstrupegnen. Men glemmes maa det ikke, at der andetsteds paa Sjælland er skabt et Aandsliv af dybere Betydning. Vi nævner her *Ernst Trier* paa Vallekilde og den tidligere omtalte Niels Dael paa Liselund ved Slagelse. Ligesom ogsaa Luthersk Missionsforenings Højskole i Hillerød og Indre Missions i Haslev. –

Der er noget passivt ved Sjællænderne, som der er det ved gamle Folk, og der er noget aktivt ved Jyderne, som man finder det i Manddomsalderen. Et Eksempel herpaa har man i følgende:

En sjællandsk Embedsmandsdatter, der under Krigen 1864 er Lærerinde i et Præstehjem paa den jydske Hede, skriver i sin Dagbog den 5. April bl. a.: »Udholdenheden her i Jylland er rørende, thi om Tysken end ud-suger os og røver nok saa meget, kender Jydens Udholdenhed ingen Grænser; han haaber stadig paa de lyse Dage og den retfærdige Sag, som Gud nok vil hjælpe. Paa mit elskede Sjælland forekommer det mig, at Modet er svagere og Stemningen mere trykkende. Jeg er i det hele kommet til den Overbevisning, at Sjællænderen har mere Varme straks, men opgiver Sagen hurtigere, hvorimod Jyden er langsommere, men mere sejg og udholdende i Følelsen, som brænder med mindre Glød, men derfor med stadigere Ild, som ikke forbrænder sig selv.« (Karl Larsen: »Under vor sidste Krig« Side 76).

Omend hin sjællandske Embedsmandsdatter har nogen Ret i sin Karakteristik, er der een Ting, hun helt glemmer, og det er, at Jylland i 1864 var besat af Fjenden, men det var Sjælland ikke, og her er det saa heldigt, at jeg kan nævne et Eksempel paa Sjællændernes Modstandskraft, da denne Ø var i Fjendevold. Læg bare Mærke til følgende:

Jens Smørum, der er født i Smørum, fortæller i Bogen »Vejen jeg gik og Mennesker jeg mødte«, 1961, Side 11 følgende:

»Blandt de legepladser, vi børn besøgte, var ... ogsaa en grusgrav, der havde det mærkelige navn »De svenske

grave«. Et sogn fortalte, at her var der under en krig blevet begravet nogle svenske soldater. Sagnet havde holdt sig haardnakket, men ingen troede rigtig paa det mere, men i 1912 fandt en tjenestekarl, der var ved at grave grus paa dette sted, 10 velbevarede skeletter. Og nu blev sagen nærmere undersøgt, og det blev oplyst, at det var svenske soldater, der var dræbt af Smørum bønder i Svenskekrigen 1659.

Jeg nævner det som eksempel paa, at erindringen om en saadan stor og alvorlig begivenhed kan bevares fra slægt til slægt gennem 300 aar og som et bevis paa, at der ogsaa i 1659 var frihedskæmpere i Smørum.

Skeletterne blev igen nedgravet paa stedet. Graven blev fredlyst, og der blev rejst en mindesten paa den med følgende indskrift:

*»Her ligger 10 svenske krigere,
som faldt for Smørum bønders haand 1659.«*

— — —

Jeg kunde godt have Lyst til at slutte min Skildring af Sjællænderne med Jens Smøruns Beretning, men skal alligevel tilføje et Par Ting. Under den sidste Verdenskrig, da hele vort Land var besat af Fjender, opstod der efterhaanden en stærk Modstandsbevægelse. Jeg har ikke nogen Fornemmelse af, at den var svagere paa Sjælland end andre Steder i vort Land.

Og saa endnu en Ting. Naar jeg ikke i dette Afsnit har fremdraget nogen sjællandsk Personlighed til nærmere Belysning, skyldes det, at jeg lige siden 1918 har skrevet en Snes Bøger eller flere om nordsjællandsk Folkekultur og nordsjællandske Personligheder. Hertil henvises.

Imidlertid skal vi ikke glemme, at tre af vort Lands største Aandspersonligheder er vokset op paa den sjællandske Jord. Jeg tænker paa *Absalon*, som tidligere er nævnt, paa *N. F. S. Grundtvig* og paa *Martin A. Hansen*. De to sidstnævnte vil blive omtalt i næste Afsnit.

X

JYDER, FYNBOER OG SJÆLLÆNDERE

Naar man skal sammenligne Sjællændere og Jyder, maa man ikke glemme, at det i tidligere Tider ikke var ualmindeligt, at Sjællændere – og Københavnerne, som jo ogsaa bor paa Sjælland – betragtede Jyderne som en Smule indskrænkede, maaske ligefrem dumme.

Dette havde bl. a. sin Aarsag i Københavns og det øvrige Sjællands mange Fortrin over for Jylland. Rigs sproget var opstaaet af Sjællandsk, og det nød Anseelse frem for Jydsk. Endnu i min Barndom var det almindeligt, at man hjemme i Jylland om en Person, der talte Rigsdansk sagde, »han snakker fint.« Det var noget attraaværdigt. Hvem vilde ikke gerne være *fin*? Jydsk var et Bondesprog, noget foragteligt malebarisk noget. Da min Fader fra en større Gaard i Midtjylland 1859 som sekstenaarig kom til København for at blive Elev paa det kongelige Blindeinstitut – i alle Henseender et fornemt Navn – maatte han i den første Tid døje meget paa Grund af sit jydsk Maal. Han lærte snart at snakke fint og gjorde sig iøvrigt respekteret ved sine gode Kræfter. Men jeg har aldrig i Jylland hørt en Københavnerdreng blive drillet, fordi han talte københavnsk.

I København boede Kongen eller paa et af de konge-

lige Slotte i Nordsjælland, hvoraf der var fire. I København var Regeringens Sæde, og her samledes Rigsdagen. Her fandtes Landets eneste Universitet, hvor unge Jyder med godt Nemme skulde over, naar de skulde *studere*, som det næsten uhyggelig fornemt hed. I København laa Det kongelige Theater, der som meget andet godt dersteds var et virkeligt Kulturcenter.

Alt dette manglede Jylland.

Og tænk saa paa Aandslivets Bærere. Her levede Digtere som *Ludvig Holberg*, *Johannes Ewald* og *Johan Herman Wessel*. I Guldalderiden, i første Halvdel af forrige Aarhundrede, var København eller det øvrige Sjælland Hjemsted for Mænd som *Grundtvig*, *Oehlen-schläger*, *Fynboen H. C. Andersen*, *B. S. Ingemann*, *Chr. Winther*, *C. Hauch*, *J. L. Heiberg*, *Henrik Hertz* og flere. I Jylland levede der dengang kun een eneste Digter, *Steen Steensen Blicher*, og han var ikke højt estimeret paa Sjælland. Nu regnes han for at være en af Landets største. For et Par Aar siden hørte jeg en Litteratur-Professor tale om danske Digtere. Han nævnte *H. C. Andersen* som vor største Digter, men tilføjede forsigtigt: Maaske er det *Blicher*. Og læg saa Mærke til, at af Antallet af nye Klassikerudgaver er der ingen, der i de sidste Aartier overgaar *Blichers* Noveller. Dette med *Blicher* var en indskudt Bemærkning.

Tænk nu, om al den forannævnte Herlighed, som fandtes i København og paa det øvrige Sjælland, havde befundet sig i Jylland! Men der var intet uden *Blicher*, og ham regnede man ikke for noget. Læs blot *Jeppe Aakjærs »Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie«*.

Nu var det ogsaa dengang forholdsvis sjældent, at Jyder kom til København, og de faa kunde ikke gøre sig

gældende. Lige naar undtages *Søren Kierkegaard*, der vel var født i København, men af jydsk Æt og Sind. Jeg kan ikke nægte mig den Fornøjelse at fortælle en Anekdoter, jeg hørte min Barndoms udmærkede Lærer fortælle for over halvfjerds Aar siden.

Søren Kierkegaard var i Hovedstaden kendt for sin lidt ejendommelige Paaklædning. En Dag mødte han paa Gaden Hørkræmmer Søndergaard, der standsede ham og sagde: »Jeg har for Resten en Gaade, og den lyder saaledes:

»Mit første er af Sten,
mit andet ligesaa.
Mit hele er et Par Ben
med korte Bukser paa.«

Kan De gætte den?»

Kierkegaard svarede omgaaende: »Jeg har ogsaa en Gaade:

»Mit første er en Synder,
mit andet er en Gaard.
Mit hele er en Flynder,
der sælger Hør og Blaar.«

Kan De gætte den?»

Det var Jyden, der slog fra sig. —

Eksempler paa, at man fra sjællandsk, — herunder ikke mindst københavnsk — Side saa ned paa Jyderne, har man nok af i Litteraturen. I Ludvig Holbergs Komedier er Sjællænderen — og Københavneren — det lyse Hoved, og hvis der endelig optræder en Jyde, er han enfoldig.

Mere tydeligt er det hos Wessel, hvis Digt »Posthuset« begynder saaledes:

»Man har Bevis nok paa
At Jyden har, som andre Folk, Forstand,
Men dette ei bevises kan
Af den Historie, hvorom min Sang skal lyde.«

Og Moralen af Digtet er følgende:

»Historien kan lære Publikum,
At Jyden og kan være dum.«

Man har da forøvrigt en Fornemmelse af, at Wessel mente, han var det.

Fra en noget senere Tid kan nævnes Klokke Link i *J. L. Heibergs* Vaudeville »Nei«, første Gang opført paa Det kgl. Theater 1836. Klokke Link er Jyde, fra Grenaa, og optræder blandt et Selskab af dannede Københavnerne som Stykkets komiske Figur. Det skal man have en Jyde til.

Et andet Træk er fra 1824, da Landets Konge, *Frederik VI*, besøgte Jylland. Det var noget ganske usædvanligt, og Jyderne var feststemte, men Sjællænderne surmulede. I alt Fald stod der i »Den vestsjællandske Avis eller Slagelse Ugeblad« et Digt om »Hjemkomsten den 18de Juli«, hvori det hedder:

»Fryd Dig du Sjællands skønne Strand!
Glæder Eder I Bøgeskove!
Danmarks Konge hjem til vort Land
bar Østerhavets blanke Vove.

Tak være Dig Du Dampskib skøn!
Du vor Konge bragte tilbage;
thi hans Hjemkomst var vor Bøn,
og hans Afrejse var vor Klage.

Jylland det var af Dig en Skam
at Du vor Konge beholdt saalænge!
Hvad havde Du at byde Ham
imod Sjællands Blomsterenge?

Lax Du haver og tørre Sild,
Urhøns og Blaabær paa tørre Heder;
Mens Naturen saa yndig og mild
omkrandser Sjælland paa alle Steder.«

Man kan vist godt sige, at ingen af de anførte Digtninge kunde skrives nu – eller blot noget i den Retning – og deri ligger netop Forskellen paa Synspunkterne.

At den jævne Sjællænder heller ikke rigtig regnede med Jylland, er der ogsaa Eksempler paa. Engang var to nordsjællandske Fiskere, *Lars Kregme* og *Jens Nielsen*, sejlet til Jylland. Jyderne kom da og spurgte, hvor de Folk var fra. Lars Kregme følte det, som han havde betraadt et fremmed Rige, og med en flot Haandbevægelse i Retning af Sjælland udbrød han: »Vi er helt ovre fra Danmark.«

Al denne Overlegenhed gav Bagslag. Da Jyden efterhaanden vaagnede op, reagerede han, og nu opstod den jyske Selvfølelse, saadan som den tidligere er omtalt.

Helt uddød er Sjællændernes Betragtning af Jydernes Aandsevner imidlertid ikke. Jeg har en god Ven, en ældre nordsjællandsk Lærer, mildt dømmende iøvrigt, og ham spurgte jeg for et Par Aar siden: »Hvad siger I Sjællændere egentlig om os Jyder, naar I skal sige jeres oprigtige Mening?« Han tænkte sig lidt om, og svarede saa: »De dumme Jyder.« Kort efter fortalte jeg dette Optrin til et ældre fynsk Ægtepar og spurgte saa: »Hvad

siger I om Jyderne?» – »Ja, saadan siger vi ikke,« svarede Konen, »vi siger: »Jyden han forstaar at regne den u'«.« –

Da en af mine nærmeste og jeg for et Par Aar siden besøgte en sjællandsk Kirke, blev vi vist rundt af Klokkeren. Han fortalte kyndigt om Kirkens Udstyr og kom i den Forbindelse til at sige: »Ja, Præsten han er Jyde – men det kan han jo ikke gøre for.«

Tanken var tydelig nok. –

Spørgsmaalet er iøvrigt, om Jyderne i Virkeligheden har mere Selvfølelse end Sjællænderne.

Jeg havde en Ven i Tisvilde. Han er for længst død. En Dag drøftede vi, hvad Landsmand en fælles Bekendt deroppe var. Min Ven, der var Nordsjællænder, svarede: »Ja, han er ikke saa let at bestemme.... Han er ikke saa klog som en Sjællænder...« (Han var forøvrigt Jyde). Min Ven bakkede videre paa Piben, og fik aldrig fuldført Sætningen. Det behøvedes heller ikke. Jeg havde forstaaet. Forholdet er det, at Sjællænderen er klog nok til at tie med, hvad han mener om sig selv, mens den mere aabenmundede Jyde plaprer ud med det. Her har vi atter den tidligere antydede Forskel. Jyden er ung og aabenmundet, Sjællænderen er gammel og tillukket. Han tier og tænker. –

Vi paaaviste ovenfor, hvordan Digtningen i første Halvdel af forrige Aarhundrede blomstrede paa Sjælland, mens Jylland kun havde een Digter. Men sidst i forrige Aarhundrede vendte Vognen. Da opstod der efterhaanden en hel jydske Digterskare: *Johannes V. Jensen, Jakob Knudsen, Jeppe Aakjær, Johan Skjoldborg, Thøger Larsen, Marie Bregendahl, Thit Jensen, Thomas Olsen Løkken*, den endnu levende *Sigurd Elkjær* og flere.

Paa samme Tid havde man paa Sjælland *Knud Hjortø* og *Thorkild Gravlund*. Jyderne var foran. Der var da ogsaa inden for Digtningen noget, der hed *den jyske Bevægelse*. Med Hensyn til de nævnte Digteres Produktion var der ogsaa en Forskel. Hjortø og Gravlund lagde Vægt paa det psykologiske, Jyderne paa Handlingen. Der skulde ske noget.

Efterhaanden dukkede flere op paa Sjælland. Vi kan her nævne *Martin A. Hansen* og *Aase Hansen*, der iøvrigt er halvblods Jyde. Ogsaa hun lægger Vægt paa Sjæleskildringen. »Betragtningens Poesi« benævner en anset Anmelder en af hendes Romaner. Havde det været en af de jyske Forfattere, vilde man snarere have talt om »Handlingens Poesi«.

Martin A. Hansen hører til vort Lands betydeligste Digtere og største Aander, hvilket iøvrigt ikke er helt det samme. Man lægge Mærke til, at hans dybsindige Noveller ofte er indflettet i vore Præsters Prædikener. Sammenligner man de jyske Digtere paa den ene Side med de to store Sjællændere Grundtvig og Martin A. Hansen paa den anden, er der en afgjort Forskel. Man kan kalde de jyske Digtere morgenklare og de nævnte Sjællændere aftendunkle. De gamle har Visdommen. Paa Grund af denne Dunkelhed og denne Visdom er det, at der om Grundtvig og hans Tanker kan skrives den ene Doktordisputats efter den anden. Endogsaa paa Fransk er der kommet en. Ogsaa om Martin A. Hansen, der kom til Verden saa sent som 1909 og døde 1955, knapt 46 Aar gammel, er der allerede ved Aarhus Universitet fremkommet een Doktordisputats, og den har igen af født en hel lille Litteratur. Mon der findes nogen anden

dansk Aandspersonlighed, om hvem der er skrevet Doktordisputats mindre end ti Aar efter hans Død?

Om jydske Digtere ved jeg ikke af, at der er fremkommet nogen Doktordisputats. De maa vel eje Klarheden i sig selv.

»Jyllands Godmorgen og Sjællands Godaften« sagde Vilhelm Andersen i sin Tale i Studenterforeningen 1939.

— — —

Vi vender os nu til et helt andet Omraade, hvor der ogsaa er en kendelig Forskel paa Jyder, Fynboer og Sjællændere. Det er Økonomiens Omraade. I Forholdet til Penge er der en iøjnefaldende Forskel paa Sjælland og de øvrige Øer paa den ene Side og Jylland paa den anden. Paa Sjælland har man »Den sjællandske Bondestands Sparekasse«. Den omfatter, som Navnet siger, hele Øen. En saadan Sparekasse vilde man – og da navnlig i ældre Tid – ikke vide af i Jylland. I mit Fødesogn var der en Sparekasse, der omfattede tre Sogne. Saa vidt kendte man Folk og vidste nogenlunde, hvor meget de var gode for i en Kaution. Naturligvis opstod der efterhaanden ogsaa i Jylland Sparekasser med større Radius, men den Dag i Dag er der i Jylland langt flere Sparekasser i Forhold til Folketallet end paa Sjælland og Fyn. En Statistik over Antallet af Sparekasser i hver Amt viser det tydeligt.

Øerne		Præstø Amt	22
Københavns Amt	5	Bornholms Amt	5
Frederiksborg Amt	5	Maribo Amt	8
Holbæk Amt	21	Odense Amt	15
Sorø Amt	21	Svendborg Amt	11

Jylland		Vejle Amt	28
Hjørring Amt	41	Ringkøbing Amt	35
Thisted Amt	29	Ribe Amt	26
Aalborg Amt	42	Haderslev Amt	8
Viborg Amt	51	Aabenraa-Sønderborg	
Randers Amt	44	Amt	12
Aarhus Amt	26	Tønder Amt	16
Skanderborg Amt	28		

Det ses heraf, at i Nørrejylland er Antallet af Sparekasser forholdsvis langt større end paa Øerne, d. v. s., at det store Antal af Sparekasser her er stærkt lokalt prægede og derfor mindre.

Hvis man undersøger Statistikken over Prioritetsgældens Størrelse, viser det sig, at Jyllands Prioritetsgæld pr. 1000 Kroners Ejendomsskyld er større end Sjællands, medens til Gengæld Sparekasseindskuddet pr. Individ er større paa Sjælland end i Jylland. Begge Dele er altsaa i Sjællændernes Favør.

Dr. phil. *H. L. Bisgaard* har i »Sparekassetidende« for 1932 skrevet en Artikel over Emnet »Hvor i Danmark sparer man mest?« Han gør Rede for Sparekasseindskuddene pr. Indbygger i de forskellige Landsdele, og Resultatet bliver følgende:

Sjælland	619 Kr.
Bornholm	696 Kr.
Lolland-Falster	666 Kr.
Fyn	1025 Kr.
Jylland	477 Kr.

Dr. Bisgaard gør opmærksom paa, at der er to Ting at tage Hensyn til, og det er Opsparingsevne og Opsparingsvilje. Nu er det muligt, at Fyn staar højest paa

begge Omraader, men man maa dog gøre opmærksom paa, at under Fyn er det hovedrige Ærø med et Indskud paa 2685 Kr. pr. Individ indbefattet. Regnes Ærø fra, er Tallet for Fyns Vedkommende dalet fra 1025 til 970 Kr. pr. Individ, men selv dette er jo langt det største. Som man ser, staar Jylland lavest. Det var derfor ogsaa forstaaeligt, at da der i Trediverne opstod en svær Landbrugs-krise, var den i sin Virkning langt stærkere i Jylland end paa Sjælland. De nævnte Statistikker over Prioritetsgæld og Sparekasseindskud peger i samme Retning. Medens Jyderne sætter deres Penge i nye Bygninger, Maskiner og andet nyt, anbringer Sjællænderne dem i Sparekassen. Det vilde næppe være galt at sige, at det jydske Landbrug har sin Styrke i Opgangstiderne, medens det sjællandske har større Modstandskraft i Nedgangstider. Man maa erindre, at i den økonomiske Verden er der to Former for Dygtighed – den igangsættende og den konsoliderende. Jyderne har den første, Sjællænderne, især Nordsjællænderne, den sidste. Danmark har Brug for dem begge.

Her kan vi godt fortælle en lille Historie, og den er selvoplevet. En Dag i Trediverne var der Elevmøde paa Frederiksborg Højskole. Jeg stod i en Udkant af den store Have og hyggede mig med to Gaardejere i Trediveaarsalderen. Det var en Østjyde og en Midtsjællænder. Jeg spurgte Jyden: »Hvordan har I det?« – »Vi har det godt,« var Svaret. »I har saa ingen Krise ovre ved jer?« – »Nej, En skal jo ett senir sig selv,« svarede han. »Nej, det har man aldrig hørt før,« brød Sjællænderen ind, »at en Jyde har seneret sig sæl.«

Samtalen gik i Staa. –

— — —

Vi skifter atter Spor, men stiler mod det samme Maal. Vi vil prøve at lytte til, hvad Digterne siger om Jyder, Sjællændere og Fynboer.

Thorkild Gravlund udsendte 1915 en Bog, der hed »Sognet« med Undertitel: En Fortælling om Jyder og Sjællændere. 1917 fulgte »Vejrgabet« og 1918 »Nilavs«. 1921 udkom de alle tre samlet under Titelen »Sognet«. En Trilogi. Vi skal her gengive Hovedindholdet af »Sognet« (1915), der, som nævnt, giver en Karakteristik af Jyder og Sjællændere.

Vi er paa Sjælland, hvor Landslev By ligger lidt fra Stranden. Historien drejer sig om tre af Byens Gaarde, først Knud Povlsens. Knud er fem og tredive Aar og ene paa Gaarden med en gammel Faster. Næstefter kommer Sognefogdens, gamle Per Nilens. Hans Jord støder op til Knuds. Sognefogdens Kesten er fem og tyve. Hun og Knud kunde aldrig gøre bedre end gifte sig med hinanden, syntes man, men det kunde ikke rigtig blive til noget.

Den tredie Gaard i Byen var Nilavs', og om ham hed det senere, at han var god til at huske sin Mad og sin Midt-dagssovn. Iøvrigt var han et gammelt Skravl, der tidt laa i Sengen. Han havde hverken Kone eller Børn. Et Aar laa han igen, og man troede, at det var paa det sidste, men han kom sig ogsaa denne Gang, og en Aften ved Majdagstide listede han ind til Sognefogden. Da han havde sat sig og faaet Piben tændt, sagde han: »Men-ad-, hvad je vilde savt... det er ded je siger... at... nu vil je afstaa Gaarden. Je vil haa mig et Hus og være min egen Mand og itte haa noget at bryde mit Hoved med mer. Og det er Mening! Je er den unne plave mæ ked av at gaa og være Dreng for mæ sæl.«

De talte jo lidt om det, og kort efter gik Nilavs. »Men Sognefogden blev siddende – i bøvet, ensom Magt – tyggede paa Pibespidsen og grundede over, hvorledes denne Sag skulde tages. Det var saa sin egen Sag at handle – og især at handle med Gaarde: det var en Sag for hele Byen, hvordan en Gaard blev solgt. Der er meget at tænke over ved saadan en Lejlighed, baade det juridiske og saa det gamle, at naar der skal ske nyt, det saa maa ske med Maade.«

Da Knud hørte, Nilavs' Gaard skulde sælges, faldt han i dybe Tanker. Nu var det nok paa Tide, at han fik talt med Kesten. Egentlig brød han sig ikke om mere end een Gaard, men to det kunde vel lade sig gøre. Knud gik i tunge Tanker, men Kesten skulde ikke sige, at han havde holdt hende for Nar. En Søndag Eftermiddag gik han over til Sognefogdens for at faa talt ud med hans Datter. Men Kesten havde, som det hed, »været ude paa en romantisk Tur: paa Højskole og ovre i Jylland.« Hun spøjte med Knud og mente, det skulde blive ved det gamle, og det blev det.

Men Sognefogden kunde ikke faa Køber til Nilavs' Gaard, d. v. s. han kunde jo nok faa en Køber, men ikke een, der var, som han skulde være »baade med Penge, Rygte og det hele.«

Men en Aften tog Kesten Pennen fat og skrev et Brev: »Gode Ven!« Det var til en Karl, som hun havde tjent i Gaard sammen med ovre i Jylland, og han havde engang sagt, at han godt kunde tænke sig at faa en Gaard paa Sjælland, hvis det kunde passe.

En Dag kom en ret høj, noget duknakket yngre Mand gaaende til Byen. Han var fra Jylland og hed Kresten Wollesen. Han gik ind til Sognefogden og spurgte, om

det var her, der var en Gaard til Salg, for han kunde nok tænke sig at flytte til Sjælland. Han kunde godt lide at se sig om, og hvis Jorden ellers kunde give noget, saa –

De kom om til Nilavs, og Kresten vilde nok købe Gaarden. Kunde det ikke lade sig gøre, var der maaske en Ko eller en Hest, han kunde købe, for han handlode ogsaa lidt ind imellem.

Inden Aften havde Kresten Wollesen købt den tredje Gaard i Byen. Sognefogden var ikke helt tilfreds med Handelen, for Gaarden blev knap saa dyr og Gælden noget større, end han havde tænkt sig.

Nilavs derimod var i særdeles godt Humør, da han ved Middagen sad og fortalte sine Folk, hvad der var sket. Men Husmanden mente, at det var, hvad det var, at de skulde have en Jyde her til Gaarden.

»Ja, er det itte mærkeligt,« svarede Nilavs. »Danmark er ligegodt et stort Land, saa mange forskellige Folk her er.«

Kresten Wollesen var en Mand med Fart i. Da han havde overtaget Gaarden, kørte han i Marken paa samme Tid, som andre gik ind til deres Davre. Han var iøvrigt ikke kommet til Landslev alene for Gaardens Skyld. Han holdt af Kesten og hun af ham. »Han var den stærkeste, tungeste Mand, hun havde kendt – og saa var han osse saa troskyldig og god. Men – for der var et men – hun havde en Fornemmelse af, at der lønlige blev grint ad ham, og det pinte hende.« –

Saa blev det Høst. »Kresten levede i Arbejdet. Hans Drøm og hans Maal var at faa hver eneste Straa bjerget. Thi det var altsammen opgroet til Menneskers Gavn – og saavidt han evnede, skulde intet falde til Jord, som burde fylde i Laden. Kresten var paa Færde tidlig og

sent. Han stred for alt, hvad der groede til Gavn. Han kørte svingende Læs i Gaarde, og han bøjede sig ofte efter en spildt Vippe. Han troede paa Høstens Gaver.

Det var nemt at se, at han var paaholdende, men han gav sine Folk en Kost og en Dagleje, de kunde være tjent med. Det blev sagt omkring i Byen. Jyden var en Mand, der havde Mening om, hvad han havde med at gøre.«

Da Kornet var vel i Hus, enedes Nilavs og Kresten om at holde et Høstgilde. Krestens Søskendebarn, Karen, var kommet med fra Jylland og holdt Hus for ham. Der var mange Mennesker, og selv Nilavs svang sig i Dansen. Men Kresten stod tavs og tung. »Det var slet ikke danse han vilde. – Nej, virke, virke.«

Men da alle Gæsterne var gaaet, blev han og Kesten enige. Efter Høstgildet fik Kresten atter travlt. Der var saa meget, der skulde være anderledes. Først skulde Kostalden rives ned. Den var for lille og i det hele utidsvarende. Og Besætningen, der var urentabel, skulde udskiftes. Der skulde plantes Lætræer og fyldes Mosehuller. Men da Kostalden laa i Ruiner, blev Nilavs flintrende gal i Hovedet. Kostalden var, bedyrede han, saa god som ny, den var bygget i hans Fars Tid, og nu vilde han have sine Penge igen og det med det samme. Der opstod et stort Skænderi mellem den forrige og den nuværende Ejer. Da Knud hørte det, ilede han til for at stifte Forlig, og det lykkedes da ogsaa at berolige den forbitrede Gamling.

Men Knud tænkte ved sig selv, at vilde den nye Bymand raade, som det lod til han vilde, saa skulde han ogsaa faa noget at raade over, det skulde han, Knud Povlsen, garantere for, og inden der var gaaet otte Dage,

havde Kresten Wollesen faaet sit første Tillidshverv. Han blev Dommer i Hesteforsikringen. Nu skulde Jyden prøves. Kresten fik endnu mere at gøre. Han blev Medlem af Andelsmejeriets Bestyrelse og af Tyreforeningens, og da de lange Aftener kom, var han optaget af at faa stiftet en Foredrags- og Gymnastikforening, for det var noget, man trængte til der i Sognet. Han havde saa travlt, at Kesten næsten ikke kunde træffe ham, men hen i Foraaret fik han da saa megen Tid tilovers, at de kunde blive gift. Karen og Kesten byttede Gaarde, saa Karen blev Medhjælper for Sognefogden. —

Kresten og Knud var meget sammen, men enige var de ikke og desuden meget forskellige. »I det saglige kunde Knud ikke vinde med, men han var den første i at drille.« Der blev oprettet en Venstreforening, og Kresten blev Formand. Han kom i Sogneraadet og fik mange andre Hverv. »Han sparede sig ikke, og han blev ikke sparet.« Kresten følte Ansvar for Sognets Folk, men Knud sagde: »Dom om ded.« Han kørte sent ud om Morgen og tidligt hjem til Middag.

Knud holdt af Karen og hun af ham, men nemt gik ikke for dem at blive enige, for Karen var baade god og streng. Det var, som Kesten sagde om Kresten og om hende: I er ikke altid nemme at have med at gøre, men I er ikke til at undvære. —

Enden blev da, at Knud og Karen fik hinanden, og Kresten og Kesten gjorde Brylluppet. —

Gravlund giver i »Sognet« i et noget skruet Sprog en god og levende Karakteristik af Jyder og Sjællændere. —

Vil man se en Sjællænder og en Jyde Ansigt til Ansigt, da bør man læse *Thorkild Gravlunds* Fortælling »Sjællands-Hans«. Han er født i en Gaard et Sted paa

Sjælland, men han vil ud at se sig om – dog ikke bort fra Øen. Han faar Plads hos Pa Olen i Hallerupore. Og om ham hedder det, at han »var en omgængelig Mand, som Folk er flest, naar Folk er skikkelige som Hans«. Pa Olen havde to Døtre, Kesten og Dortee, og dem var der ikke Mage til, saadan et Humør havde de. Engang kom Hans til at tænke paa, at de to blev vist aldrig gift. »De kunde umulig holde sig manerlige, mens Præsten viede dem.« Men Kesten blev gift med Naboens Søn, og saa rejste Hans. Han vilde ikke være der, naar de ikke var der begge to. Han blev Gaardskarl i en Kro, og der befandt han sig godt. »Hans havde jo det sære ved sig, at han ikke kendte til Bekymringer. Blot en Gang var der noget, men ingen saa det paa ham. Det voldte dog, at han nær havde grædt: han hørte, at Dortee var blevet Kærest med Karlen hos hendes Faer – og det endda en Jyde. Tanken var saa overmaade trist, at Hans ikke kunde holde den fast ret længe.« Tiden gik, og Plads vilde Hans ikke mere have. Han vilde gaa som fri Arbejdsmand hvor som helst. »Som han nu rendte og arbejdede lidt Landet over, blev han baade kendt og anset. De kaldte ham Sjællands-Hans, Frisprog førte han alle Vegne.« Og saa hedder det videre:

»Sjællands-Hans: alles Ven og Narrebroer – et huskendt Familiemedlem, man tager imod med god Vilje og uden Stads – en god Skæmt i en Hverdagsstund, næsten en halvhellig Dag. Lidt indskrænket og lidt mere indspekuleret. Som Bønderne vil ha ham, ikke et troskyldigt Fæ, men en Knægt, der kan fløjte ind i Tilværelsen for dem. Saadan en de selv kunde ha været, havde de ikke haft Gaarden og Brydderierne og Livsens alvorlige Møje.

Men Laurs Nørsig – Dortees Mand – fandt, at der var

ingen Braad i Sjællands-Hans. Kvinder og Børn de fik le ad sligt. Laurs smilede kun – og det hvast – naar han læste skrap Politik. Han læste meget om Vinteren. Forøvrigt købte han sandede Udmarker og sandsure Enge, som han drev op. Hans Gaard var dobbelt saa stor, som da han tog imod den, og tre Gange saa meget værd. Det var ikke løs Snak hos Laurs, naar han efter hver ny Erhvervelse udtalte, at han bare vilde »handel og tummel med det«. Netop det modsatte af, hvad Hans vilde: hellere smyge fra gamle Byrder end tage ny.«

Men trods al Forskellen fandt Laurs Nørsig og Sjællands-Hans sig i hinanden. »Den ene sad fast i Egnens Gunst og den anden i den gode Gaard.« Men Laurs Nørsig blev syg og døde. Sjællands-Hans kom paa Besøg i Gaarden.

»Her er saa tomt, hviskede Dortee. Her er ingen, som strider mer. –

Sjællands-Hans saa op – Hvad stred han saa for?

– Det siger jeg dig Hans, om osse du ikke forstaar det: Han fik aldrig nok af noget.

Sjællands-Hans gloede forundret. Stormen hvæste, og Kedlen peb.

– Ja, saadan var Laurs Nørsig, sukkede Dortee.

De Ord blev ved at lyde.« – –

Her har Gravlund skarpt og klart stillet en Sjællænder og en Jyde op mod hinanden, og svært er det ikke at drage Slutningen.

– – –

Knud Hjortø er Sjællænder, født i Kirke Værløse 1869. I en Skildring, han kalder »Tækkemanden og brøndgraveren«, og som findes i »Under livets træ og andre fortællinger«, 1932, har han taget sig for at ka-

rakterisere en Pige i Sammenspillet med tre unge Mænd, en Sjællænder, en Fynbo og en Jyde.

Det er paa en ældre Gaard. Manden ser man ikke meget til, og Konen maa være død, men der er Pigen Marie og Karlen Peter. Han kommer med et Par Spande Vand til Marie, der vasker Mælkespande af. »Marie så lidt på ham. Han var en grumme skikkelig fyr og såmænd ganske pæn; men en skikkelig mand var nu ikke det, hun havde tænkt sig.« De kommer til at drøfte de to Mænd, der skal komme og takke Tag og grave Brønd. Det er vel nogen gamle nogen, mente Peter, det er de jo gerne. Hvorfor skulde de netop være gamle? spurgte Marie krigerisk. De kan ligesaa godt være unge. Ja, sagde Peter fredeligt og gik. Marie saa efter ham. »Hun var ellers en køn pige netop, men der var noget i hendes ansigt, der stod på halv; noget mellem surt og noget ganske sødt, nu i øjeblikket mest det første. Hun så ud som en, der er i uråd. Hun var ligesom et halvvejs solskin.«

»Peter vendte sig om og så det usikre vær i Maries ansigt. Han selv så meget lige til ud som en mand, der ved, hvad han vil; men der var noget halvvejs opgivet over ham som ved en, der ikke ved, om han kan det, han vil.«

»I det samme blev der taget rask i portlågens klinke, hurtige skridt kom gennem porten, ind over gården. Det lød af en fart, der ikke var almindelig i en nordsjællandsk gård.«

Marie kom ud for at se. Manden var Tækkemanden, og han var Fynbo. De snakkede lidt, og hun viste ham Stigen, som var stillet op. Klaus, som Manden hed, saa paa Stigen, »og han sang straks en vise til stigens pris: Det er en god lang stige, en solid stige, den falder ikke

ned med en, som somme stiger gør.» Men saa begynder han at snakke om Haven, han spørger, om det er Marie, der passer den. »Hun tænker sig lidt om. – Det er der i grunden ingen, der gør, sådan.«

»Nej, det kan jeg se, sae Klaus med alvor i sit smilende ansigt, jeg kom lige forbi jo, jeg kiggede ind. Her kunne blive en køn have. I har ikke blomster nok, og dem, I har, passer I ikke. Det er en skam. Det er ellers så pænt med en køn have. –

Har du selv en? spurgte Marie.

Jeg? Nej, jeg har bare min moders have, men når jeg engang får en have, så skal den blive køn med mange blomster... « Lidt senere hedder det om Klaus: »Han så, at Marie var køn. Der var noget af det ved hende, som en fynbo altid har blik for, noget, der kan spille og skinne, som vand, der risler, som blomster, der lige er sprunget ud.

Men Marie kunne ikke læse Klaus' tanker. Hun var som et barn på seks år... «

Det er næste Formiddag.

»Der lød svære træskotrin nede fra portrummet, ikke slæbende, men hårde. De kom ovenfra ned i stenene som af en hest. En mand kom frem i solen, rødligt hår og skæg, havblå øjne, meget bestemte. God daw, sae manden med et knald. Marie fik en noget grødet god da' frem.

Det er brøndgraveren, sae manden og smed i een mundfuld tre hårde r fra sig.«

Laust hed Jyden, og kort efter var han i Gang. »Kobenet gik i Jorden. Stenene røg op og rullede hen over skråningen fra brøndstedet. Peter tog og bar dem væk. Nede i hullet gik hakken. Efter hakken spaden. Efter

spaden manden. Lige med et stod Laust til knæene nede i sit hul. –

Det var et syn. Marie gik med aske og affald over gården. Hun så jyden gå i jorden. Laust svedte ved den fart, han havde på, og Marie kom og spurte, om hun skulle hente ølkruset. For anden gang tog jyden mål af hende. Hun kunne ikke se, at det var venligt; men det var det, og da han havde drukket og tørret sig skæg med bagsiden af hånden, som der ikke sad jord på, sae han med et lunt smil: Det er skønt af dig, at du sådan kommer med øl til en. – Og da han havde sagt så meget spurte han også om hendes navn. Mens det stod på, følte Marie sig grundigt vurderet, hun kunne ikke vide, med hvilket udfald; men Laust blev dog ved at se venligt på hende. Som jyde var han vant til at vurdere kvindfolk, og hun her så meget reel ud . . . «

Efter Fyraften gik Laust og Marie en Tur ud for at se paa Markerne. Laust havde en Del at bemærke baade om Markerne og egne Forhold.

»Laust havde sit eget hus, ja, det havde han, for han kunne nu bedst lide at have sit eget, skønt han ikke var gift, endnu altså, og på hans eget havde ingen anden noget at skulle ha sagt.« –

Dagene gik, og Arbejdet led. Der var store Sten i Jorden, og dem snakkede Laust med. Marie raabte nød til ham: »Det er da grinagtigt, som du snakker med dine sten.

Laust svarede lige så højt, men det lød ikke så venligt: Jeg snakker sådan, som det passer mig.

Laust snakkede ellers mere fredeligt, når Marie et øjeblik stod stille ved brøndhullet. Det var om hårdt

slid, om at tjene penge og få sig en kone. Men det var også om at blive gammel og ikke have så mange kræfter som nu, og det kunne godt falde lidt tungsindigt, syntes Marie efterhånden, som Laust kom dybere ned. Han kunne snakke om ting, hun slet ikke forstod, men hun var efterhånden ikke helt sikker på, om det var hende, han talte til, og hun hørte derfor ikke så nøje efter.

Manden på gården havde megen ros at råbe ned til sin brøndgraver, og det var ikke beskedenhed, der kom op igen til svar.« –

»Klaus sad på taget. Han var højt oppe nu. Det var et smukt syn at se det gule tag blive til under ham og efterhånden strække sig op mod skorstenen, og ligesådan at se en mand med fine lærredsbukser og stråhat og brune krøller. Han lægger på, han klipper til, han er den, det hele udgår fra. Oven over ham fløj duerne, dem snakkede han med og lokkede for, de fløj i lave kredse over hans hoved. Han snakkede vist også med skyerne og solen, og når Marie kom og stod henne ved tagskægget, så han også noget til hende om det.« –

»Men Peter, der ikke var regnet for noget af de to andre, Peter, den skikkelige sjællænder, hvis betydning ikke nåede så højt som til en tagryg, eller gjaldt så dybt ned som femten alen under jorden, han blev gående på jorden, og dær gjorde han sit arbejde, der naturligvis ikke var så meget værd, for det var jo kun det, der faldt af fra de andre. Men han følte heller ikke selv, der var nogen videre anseelse ved det. Det gik til tider lidt langsomt, og så blev han skældt ud fra neden og fra oven, men han kunne dårligt høre det, og han var også ligeglad.

Sådan stod sagerne, sådan gik dagene.«

Tækkemanden havde Humøret, Brøndgraveren havde Kræfterne, hedder det, og Peter, brummede Laust, havde hverken Kræfterne eller Humøret. Lørdag Aften kom Klaus ned fra sit Tag og Laust op fra sit Hul. De gik hver for sig rundt, som ledte de efter nogen, men der var ingen. Gaarden var som uddød. Marie og Peter var gaaet til Bal sammen. –

Der kan godt gøres den prosaiske Indvending, at Hjortø synes at have gjort Sjællænderen Uret, naar han lader Peter være Medhjælper for baade Tækkemanden og Brøndgraveren. Det er nemlig en Umulighed. En Tækkemand maa have en til at passe sig op hele Tiden, og en Brøndgraver kan ikke nøjes med mindre end een eller to Mand til sin Medhjælp. Alt dette maa den landsbyfødte Knud Hjortø have vidst, men naar han anbringer Peter i den vanskelige – og umulige – Stilling som begges Medhjælper, er det af rent kunstneriske Grunde, for at understrege Sammenspillet – eller Modspillet – mellem Fynboen og Jyden paa den ene Side og Sjællænderen paa den anden. Men maalt med Retfærdighedens Alen er det Uret. –

I *Johannes V. Jensens* tidligere nævnte »Mariehønen«, Myter, finder man en Historie, der hedder »Hvad Fatter gør, det er altid det Rigtige«, og den begynder saaledes: »Alle kender Eventyret, et af H. C. Andersens bedste, om Bondemanden, der trækker til Marked med en Hest og undervejs i nedadgaaende Skala bytter først med en Ko, saa med et Faar, en Gaas, en Høne, for omsider at ende med en Sæk raadne Æbler, som han drager hjem med til Konen. Et Par rige Englændere, som han møder i en Kro, vædder med ham om at han vil faa Knubs af Mutter, naar han kommer hjem, og der vil ligge et Hus,

men Bondemanden holder paa, at han vil faa Kys og ikke Knubs, og at vor Mo'er vil sige, »at hvad Fatter gør, det er altid det Rigtige.« Og som man ved vandt han Væddemaalet.

Historien foregaar paa Fyn. Det siges ikke af H. C. Andersen, men han var selv fra Fyn, og det er Fyn han tænker paa, naar han taler om at noget foregaar »ude paa Landet«. « — — —

Johannes V. Jensen faar da den Idé at prøve Historiens Ægthed ved at undersøge, hvordan den vilde være faldet ud, hvis den var foregaaet et andet Sted end paa Fyn, og hertil vælger han Jylland.

»Historiens Forløb maa vendes fuldstændig om; Bondemanden vilde i Jylland drage til Marked med en Sæk raadne Æbler, og vende hjem med en Hest. Og det vilde gaa saadan til:

Først prangede han ligeover med en Høne, et Sted undervejs. Manden, der ejede Hønen havde imod, at Æblerne var raadne, men vor Mand kunde forsikre at det var netop det fine ved det, det var de raadneste Æbler Verden nogensinde havde set, enestaaende raadne Æbler! Manden med Hønen havde imidlertid et Øje til Sækken, det var en god Sæk, Hønen værd, og gav Haandslag paa Handelen. Hvem der pudsede den anden skal være usagt. Men Hønen havde ikke været længe i vor Mands Besiddelse før han indhentede en Mand, der skulde til Marked med en Gaas. De kom i Forprang, og vor Mand holdt en Lovtale over Hønen, den lagde Guldæg, sagde han, det var en toppet Høne, sagde han, det var ham en Sorg at skilles ved den, sagde han, og Enden blev at de byttede ligeover med hinanden. Lidt længere henne indhentede han en Mand med et Faar.

Da var det endda et ringe Faar, sagde vor Mand.

Du mener vel en Vædder, sagde den anden.

Jeg kan se det er en Bede!

Det var en Bede. Vor Mand skjulte ikke dens Mangler. Derimod flød han over med Veltalenhed til Fordel for Gaasen. Den var saa fed at den maatte bæres, sagde han, det var en Mortensgaas, den var opkaldt efter Morten Luther.

Det kunde Manden med Beden, som var en from Mand, ikke staa for, saa det blev til at de byttede ligeover. Den næste vor Mand indhentede var en der trak med en Ko.

Hvad koster den trepattede Ko? spurgte han.

Manden med Koen havde ikke ventet at Fejlen ved Koen var det første man vilde se, for den Sags Skyld var det han vilde sælge den; det tog Modet fra ham paa Forhaand, han var ingen tungfærdig Mand, og Beden hørte han var en Præmiebede, belønnet med hæderlig Omtale paa Holstebro Dyrskue. Rebet med Koen ved gik over i vor Mands Haand, og den forsagte Mand trak af med Beden.

Endnu inden han naaede Markedet indhentede vor Mand en Mand med en Hest.

Tror du du naar frem med hende? spurgte vor Mand. Hesteejeren svarede ikke.

Hvor mange var I om at rejse hende i Stalden imorges? spurgte vor Mand. Skal du til Slagter med hende?

Hvad koster Koen? spurgte Manden med Øget.

De saa glubsk, den ene paa Hesten, den anden paa Koen, og da Cirkulation er Nerven i al Handel blev det til at Hesten gik over i vort Mands Besiddelse, og Koen i den andens.

Saadan gik det til at Jyden drog til Marked med en Sæk raadne Æbler og kom hjem med en Hest.

Men hvis et Par ekscentriske engelske Turister, som man kan se saa lyslevende paa Frølichs Tegning af H. C. Andersens Eventyr, nu havde holdt et Skippund Guldpenge paa at Konen vilde blive stolt og lykkelig, naar Manden kom hjem og fortalte om sin Handel, vilde de igen have tabt. For da Manden kom hjem med Hesten mødte Konen ham ude paa Pikningen i et Par slæbebundede Træsko, med Hovedklædet op for Munden og sagde ikke et Ord.

Manden fortalte om Handelen, at han først havde byttet de raadne Æbler bort for en Høne, Konen saa paa ham med røde Øjne.

Men Hønen prangede jeg hen for en Gaas.

Hun lige nikkede, naturligvis.

Og for Gaasen fik jeg en Bede.

Sur Tavshed.

Men Beden byttede jeg bort og fik en Ko i Stedet.

Konen fjernede Snippen af Hovedtørklædet fra Munden med en Finger:

Saa megen mere Umage, sagde hun. En Ko mere at malke, mente hun. Saa skød hun Snippen for Munden igen med Fingeren.

Jamen Koen prakkede jeg en Mand paa og fik et Øg i Stedet, sagde Manden.

Jeg troede du var kommet hjem med et Spand, sagde Konen. Og dermed vendte hun sig om og gik ind. Og hvad hun ikke havde fundet Udtryk for i Ord, det sagde hendes Bag.

Englænderne, der i dette Tilfælde havde væddet med vor Mand om at han vilde blive modtaget med Kys og

Klap, naar han efter endt Handel kom hjem til Konen, tabte saaledes igen Væddemaalet, og vor Mand lagde Kontanter til, foruden hvad han havde tjent i Byttehandel, fra en Sæk raadne Æbler og op til en Hest.

Nu kan man jo sammenligne de to Historier. Bekræfter den ene ikke den anden?»

— — —

Saa vidt Digterne. Da jeg for mange Aar siden blev malet, gjorde jeg Kunstneren opmærksom paa, at min Jakke var graa, mens han havde malet den med grønt. Han svarede: »Der er grønt i det graa, og saa potenserer man Farven.«

Den Udtalelse har jeg ofte tænkt paa siden. Det *at potensere Farven* er vist noget, der sker med mange Kunstarter. De netop anførte Forfattere har nok ogsaa potenseret Farven, men derfor kan der godt være noget grønt i det graa. —

Vi nævner en Karakteristik fra en helt anden Side. Det er en Politimand, der for et Par Aar siden trak sig tilbage fra sin Tjeneste. Han havde i sit lange Liv virket baade paa Sjælland, Fyn og i Jylland, og nu blev Kriminalkommissær *Peder Hejnfeldt*, Vejle, interviewet af Kriminal-Politibladet. Han siger: »Det er helt interessant at have virket saa mange Steder i Landet og lært Befolkningerne at kende. Der er betydelige Forskelle...

Sønderjyderne f. Eks. var en dejlig Befolkning at virke i for en Politimand. De var faamælte, men troværdige og altid hjælpsomme.

Fynboerne var villige til at snakke og til at give Oplysninger, men man skulde bare huske at trække en hel Del fra. De var nemlig ikke altid lige troværdige. Mange af dem taler mere, end de tænker.

Og Sjællænderne? Jeg har ingen Steder mødt saa træge Folk, saa vanskelige at trække op som netop Sjællænderne. Det var ogsaa mellem dem, man fandt de haardeste Benægttere. Der skulde faktisk undertiden en hel Del til for at faa en Sjællænder til at tilstaa.«

— — —

Vi har tidligere nævnt et Par Politikere. Nu nævner vi tre: *Viggo Hørup*, *Klaus Berntsen* og *I. C. Christensen*. Hørup var Sjællænder og kunde ikke være andet. Han var et lyst Hovede, førte en fin Pen og var Skeptiker af Tankegang. »Hvad skal det nytte?« – oftest gengivet som »Hvad kan det nytte?« – sagde han om Forsvaret.

Klaus Berntsen var Fynbo, feststemt Lyriker, men ikke meget boglæsende eller grundig i det hele. Men rap i Replikken var han som faa. Han fortalte mig engang om et Replikskifte ved et Vælgermøde i Assenskredsen. Hans Modkandidat var kendt for sin lidt raske Mund. Ved et Vælgermøde, hvor Modkandidaten talte først, begyndte han saaledes: »Hver Gang jeg ser den ærede Folketingsmand, tænker jeg paa en gammel Soldatervise, der begynder saaledes: »Ser I, hvem der kommer her? Nu ej Tid det er til at sørge mer.«« – »Men da jeg saa fik Ordet,« fortsatte Klaus Berntsen, »sagde jeg: Hver Gang jeg ser min ærede Modkandidat, tænker jeg paa den samme Vise, men det er et Par senere Linier: »En grov Krabat, som er parat til alt, naar han bli'r desperat«. Saa hørte vi ikke mere om den Vise.« –

Da jeg engang var sammen med Dr. phil. *L. Moltesen*, fortalte jeg ham en Historie om Klaus Berntsen, der et Sted havde holdt et Foredrag om Sokrates' Moder. Efter Mødet gik en Historiker af Faget hen og spurgte: »Sig mig engang, Klaus Berntsen, hvorfra ved man egentlig

det om Sokrates' Moder?» Nu var Berntsen i svar Knibe, men han fattede sig hurtigt, stak Tømmelfingeren i Vestegabet og svarede: »Det ve' man altsaa! Det ve' man altsaa!«

»Ja, Historien er rigtig nok,« svarede Dr. Moltesen, »for det var mig, der spurgte.«

Det er ikke blot Fagmanden og Lægmanden, der her skiftede Ord, det var Jyden og Fynboen, der tærnede sammen. Et saadant Spørgsmaal vilde I. C. Christensen aldrig være kommet ud for. Han vidste nemlig altid, hvad han snakkede om. Da jeg en Aften under den første Verdenskrig sad i Kupe med ham i Toget fra Roskilde til København – Klokken var henad ti – lagde I. C., der havde været ude til et Møde, ikke Skjul paa, at han var baade træt og søvnig. »Jeg er oppe Kl. 6 om Morgen,« sagde han til nærmere Forklaring. Paa den Tid begyndte han sin Arbejdsdag.

Om I. C.s Maade at behandle en politisk Modstander paa kan jeg ogsaa en Historie. Jeg har den fra en Ven, og han havde den fra den Mand, Historien gik ud over. I. C. Christensen havde en Søndag Eftermiddag talt ved et politisk Møde et Sted i Vestjylland. Her var den radikale Dr. phil. *Eduard Larsen*, der netop holdt Sommerferie i Nærheden, til Stede, og da han fandt, at meget af det, I. C. havde sagt, var fejlagtigt, bad han, efter at I. C. havde sluttet, om Ordet. Det fik han, og han mente i en længere Tale at have gendrevet de fleste af de Fejltagelser, som I. C. Christensen havde begaaet. Da han sluttede, sagde I. C.: »Har De nu faaet sagt alt, hvad De ønskede, for det er ikke sikkert, der bliver Lejlighed til, at De oftere kan faa Ordet?« – Jo. Eduard

Larsen mente da, han saa nogenlunde havde faaet sagt, hvad der var at sige.

I. C. Christensen besteg nu Talerstolen og udtalte: »Saa vil jeg gerne takke jer allesammen for al den Venlighed, I har vist min Kone og mig ved vort Sølvbryllup forleden. Skal vi saa, inden vi slutter Mødet, synge: »Jeg elsker de grønne Lunde«.« Ikke et Ord til Edu. Larsen.

»Jeg er aldrig blevet saa flad, som jeg blev den Dag,« sagde Edu. Larsen, da han senere fortalte Oplevelsen til Højskoleforstander *Fred. Nørgaard*, som atter lod Historien gaa videre til mig. Der er en saa iøjnefaldende Forskel paa de to Politikere, Klaus Berntsens og I. C.s Maade at behandle en Modstander paa, at det omvendte umuligt kunde tænkes. Berntsen var Fynbo og I. C. Vestjyde.

Tænker jeg tilbage paa de største Talere, jeg mødte i den første Fjerdedel af dette Aarhundrede, kunde der naturligvis nævnes mange. Jeg nøjes med fem: Professor *Vilhelm Andersen*, Højskoleforstander *Holger Begtrup*, *Klaus Berntsen*, Seminarieforstander *J. Byskov* og Forfatteren *Jakob Knudsen*. Det hele er saa ligetil: De to første var Sjællændere, Berntsen som nævnt Fynbo, Byskov og Jakob Knudsen Jyder.

De mest veltalende var de tre førstnævnte. Vilh. Andersen og Begtrup begge kyndige Mænd og historisk-poetiske af Aandsindhold. De kunde fængsle en Forsamling som faa. Byskov og Jakob Knudsen var mere tunge i det, men de var dybsindige. De havde næsten altid noget at sige, som man aldrig havde tænkt paa før. Mens Vilh. Andersen og Begtrup netop stod saa godt til den sjællandske Bøgeskov med det bølgende Løv, bragte Byskov og Knudsen Tanken hen paa den jyske Hede med de

vide Udsigter. Sjællændere kunde de umuligt have været, ligesaa lidt som de førstnævnte kunde have været Jyder. –

Til Belysning af vort Emne har vi endnu et væsentligt Omraade tilbage. Maaske det væsentligste. Det er *Folkeoverleveringen*. Det lyder af saa lidt og er dog saa meget. Det er de Smaatræk, hvori Folket genkender sig selv.

Man skal storme en Skanse med Fynboer, holde den med Jyder og gaa tilbage med Sjællændere. – Deri ligger ikke noget nedsættende for Sjællænderne. De kan taale at gaa tilbage uden at knækkes, det kan Jyderne ikke. –

Et andet Træk, der tillægges General *Bülow*, er følgende: En Sjællænder, en Fynbo og en Jyde blev indkvarteret i samme Gaard. Sjællænderen gik til Kros. Han vilde hen, hvor der var Mennesker. Jyden gik ud i Stalden til Hestene, han vilde ud, hvor der var Natur, hvor der var Ensomhed. Og Fynboen gik ud i Køkkenet til Pigerne. »Men,« tilføjede Generalen, »hvis de tre frier til samme Pige, er det Fynboen, der faar ja.« –

To gamle Højskoleelever, en Fynbo og en Jyde, besøgte en sjællandsk Kammerat, der havde en Gaard. De gik en Tur ud i Marken, og der traf de paa en stor Sten. »Ja, der har den nu ligget alle sine Dage,« sagde Sjællænderen, »og der skal den ogsaa blive liggende.« – »Hvis det var min Sten,« sagde Fynboen, »ville jeg flytte den hjem i Haven. Der vilde den se net ud.« Men Jyden sagde: »Hvis det var min Sten, vilde A hugge den i Stykker og bygge et Svinehus af den.« –

En Fynbo, en Sjællænder og en Jyde var samlet ved deres fælles Ven Jens' Baare. De roste den hedengangne for hans Trofasthed og meget andet godt. Saa siger Fynboen: »Jens var altid rede med Raad og Daad. Jeg tænker paa, at han engang laante mig 100 Kr., som jeg aldrig

har faaet betalt tilbage. Jeg vil ikke gaa og nages over det, men da Jens ingen Slægtninge efterlader sig, lægger jeg en Hundredekroneseddel i hans Kiste, saa faar Sjællen Ro.«

Sjællænderen stod lidt og tøvede. Saa tog han Tegnebogen ud af Inderlommen, tog en Seddel af samme Størrelse frem og sagde: »Ja, jeg har det ligesom Rasmus. Ogsaa mig har Jens engang forstrakt med 100 Kr. Nu lægger jeg min Seddel ved Siden af.«

Jyden stod lidt og grundede. Sindigt tog han sit Checkhefte frem. En Check blev udfyldt, idet han sagde: »A skylder og 100 Kr., men A har ett min Pung med, saa A maa nøjes med en Check, men den er ogsaa god nok.« Derpaa lagde han en Check paa 300 Kr. i Kisten, tog de to Hundredekronesedler og stoppede dem i Pungen. Derefter lagde de Laaget paa Kisten. –

En Fynbo, en Sjællænder og en Jyde rejste sammen til Bryllup. De sad i en Jernbanekupe og talte om, hvad de vilde give i Brudegave. »Jeg giver et Spisestel til seks Personer,« sagde Sjællænderen. »Men jeg giver et Kaffe-stel til tolv Personer,« svarede Fynboen. »Hvad giver Du saa?« spurgte de Jyden. »A giver en Thesi til tres Personer,« svarede han. –

En Sjællænder, en Fynbo og en Jyde sad sammen i en Jernbanekupe og talte om de tre Landes Befolkninger og deres Ejendommeligheder. Da sagde Fynboen, henvendt til Sjællænderen: »Hvis jeg ikke var Fynbo, saa vilde jeg være Sjællænder.« Sjællænderen, der ikke vilde staa tilbage, svarede straks: »Hvis jeg ikke var Sjællænder, saa vilde jeg være Fynbo.« – »Men hvad vilde Du saa være, hvis Du ikke var Jyde?« spurgte de deres medrejsende. »Saa vilde A skamme mig,« var Svaret. –

En Kone kom en Dag ind i en Butik i en By paa en af Øerne. Under Ekspeditionen kom hun i Snak med Købmanden. »De er nok Jyde, hører jeg,« sagde han. »Ja, og det takker A Vorherre for,« svarede Konen. –

Et Sted i Jylland holdt Læreren Afskedstale til en Klasse, der var blevet konfirmeret og nu skulde ud af Skolen. De sad efter Dygtighed. Læreren sagde da: »I heroppe paa de øverste Bænke er jo dygtige, I kan blive herhjemme. Jer har vi god Brug for. – I paa de midterste Bænke I har ikke været saa fremmelige – I kan rejse til Fyn. Der kan I nok klare jer. – Og saa er der jer der nede forneden – I har jo i det hele ikke fulgt ret godt med – I kan rejse til Sjælland. Der kan I nok slaa jer igennem.« –

Hvis en Jyde, en Sjællænder og en Fynbo tænker paa at fri til en Pige, spørger Jyden: »*Har* hun noget?« Sjællænderen: »*Kan* hun noget?« Og Fynboen: »Er hun køn?« –

— — —

For en Snes Aar siden havde vi en meget tør Sommer. Endelig kom der en Byge. Da jeg Dagen efter gik en Tur, kom jeg i Snak med min Nabo, en tidligere Gaardejer, der hed *Niels Hansen*. »Vi fik for lidt Regn i Gaar,« sagde jeg. »Lad os være glade ved det, vi fik,« svarede han.

Det slog mig øjeblikkelig: Her er Forskellen paa Jyder og Sjællændere. Jyden tænker paa det, han ikke opnaaede, mens Sjællænderen er glad ved det, han fik.

Et Par Dage efter kom jeg i Bussen i Samtale med en Dame, der sammen med sin Mand sad i en stor og ansvarsfuld Stilling. Jeg nævnte Ordskiftet med *Niels Hansen* og tilføjede, at jeg altid var mest optaget af det,

jeg ikke havde naaet. Fruen, der ogsaa var Jyde, tøvede et Øjeblik, saa sagde hun: »Jeg har det paa akkurat samme Maade.« –

Der er ikke Tvivl om, at vi her rører ved noget typisk paa begge Sider. Sjællænderen er glad ved Dagen i Dag, i det store og hele ubekymret. Jyden tænker paa Dagen i Morgen, bekymrer sig for i Overmorgen og for den endnu mere usikre Dag, der følger efter. Men dette giver Besvær. Det skaber Uro, ofte Aktivitet, undertiden Tragedie. Man erindrer Gravlunds Ord om Laurs Nørsig: »Han fik aldrig nok af noget.« Man ved ikke, hvad der var mest af i den Mands Liv, Dygtighed eller Tragedie. –

Det hænder nu og da, at Uroen i Sindet driver Jyden til noget, han ikke kan. Jeg kunde godt dokumentere dette med Eksempler, men det vil jeg ikke, for saa maatte jeg træde nulevende eller nylig afdøde lovlig nær. –

Der er ogsaa Forskel paa, hvad en jydsk og en sjællandsk Dreng siger, naar de skal til at slaas. En ældre Nordsjællænder siger, at i hans Drengetid sagde man: »Det er ikke, fordi jeg vil have noget med Dig at gøre, men Du kan jo bare prøve paa at komme.«

Naar to Drenge i min Barndom var blevet Uvenner, sagde den ene: »A er ett ræd for Dig!« og den anden: »A er heller ett ræd for Dig!« Og saa gik det løs.

En Vestjyde, der var bosat paa Fyn, fortalte, at i hans Hjemegn sagde den ene Dreng til den anden: »Do kan spøtt, hvor Do vil leg!«

Det er tydeligt, at der er Forskel paa Tonen i den sjællandske og den jydske Drengs Udtalelse forud for Kampen. –

Der er ogsaa Forskel paa, hvordan Sjællænderen, Fynboen og Jyden benævner sig selv. Sjællænderen siger

»man«, Fynboen »vi« og Jyden »A«. »Man synes ikke, at saadan noget skulde have Lov til at passere,« sagde en Nordsjællænder, da Tyskerne under Besættelsen havde dræbt en ung Mand, der var kommet med en nedsættende Bemærkning om Værnemagten.

Fynboen vilde have sagt: »Vi katte forstaa, at det kan være lovligt.« Jyden: »A tøgs, det er galt.« Hvis Jyden staar over for noget, han ikke kan lide, og som han har Indflydelse paa, siger han: »A vel ett ha' 'et.«

— — —

Fynboerne er Danmarks Ungdom med et Islæt af det barnlige, de har Begejstringens Gave. Jyderne er Manddommen med Handlekraften i Behold og et Stænk af Tungsind. Sjællænderen er Alderdommen med dens Sindsro og Visdom.

Stort set kan man sige, at Sjællænderen har den Harmoni, Jyden søger efter. —

Til sidst endnu et Par Træk. En vestjydsk Gaardmand sagde: »A vil nu helst dø i mine Træsko.«

En sjællandsk Gaardejer, en fremragende Personlighed iøvrigt — det var *Niels Larsen, Højager* — udtrykte sig saaledes, at han helst vilde dø en Dag, det var Solskin.

Ogsaa dette er typisk. —

Til sidste en lille Historie, som en Chauffør fortalte mig for nogle Aar siden.

Dengang *Christian X* var ung Kronprins, aftjente han sin Værnepligt som Løjtnant ved Garden. Under en Manøvre i Jylland blev han indkvarteret hos en Husmand, hvor Konen var ved at bage Pandekager. Christian blev sat til Bords, og han spiste Pandekager med god Appetit. »Ja, spis Du kun,« sagde Konen, »der er fler, hvor de kom fra.« Da Christian havde spist alle dem, han kunde,

lagde han en Tikroneseddel paa Bordet. »Nej – behold Du bare den,« sagde Konen, »Du faar nok Brug for den.« – »Det betyder ikke noget,« svarede Løjtnanten, »min Far har godt Arbejde.« –

Denne Historie, som den sjællandske Chauffør fortalte om Danmarks Kronprins og den jydske Husmandskone, er et godt Udtryk for *det danske Sind*.

NAVNELISTE

Nærværende Fortegnelse bringer alle Personnavne i denne Bog fra og med Side 9, for saa vidt de er anført med For- og Efternavn eller med Efternavn alene.

Aakjær, Jeppe, 18, 27, 82, 111,
115, 130, 189.
Absalon, 173, 183.
Adam af Bremen, 33 f.
Alberti, Gamle, 180.
Ancher, Michael, 86.
Andersen, H. C., 27, 34 f,
170, 185, 205 f. – Vilhelm,
23, 28 f, 133, 173, 212.
Balslev, C. F., 36.
Banke, Jørgen, 163 f.
Bech Olsen, 147.
Begtrup, Holger, 56, 212.
Bendixen, Boy, 46.
Berntsen, Klaus, 24, 180, 210,
212.
Bertelsen, Hans, 67.
Birkedal, Vilhelm, 168.
Bisgaard, H. F., 192.
Bjerregaard, P. C., 79, 87.
Bjørnson, Bjørnstjerne, 24.
Blicher, St. St., 35, 37, 125 f,
185.
Bojsen, P., 105.
Borup, Ernst, 59.
Bredsdorff, Thomas, 17, 56,
140.
Bregendahl, Marie, 189.

Brorson, H. A., 102.
Buch, Hans, 65 ff.
Bugge, Niels, 123.
Bundgaard, Kristen, 123.
Busk, Jens, 105 ff.
Byskov, J., 11, 25 f, 29, 53,
93, 101, 107 f, 121, 212.
Carit Etlar, 148.
Carlyle, 148.
Christensen, I. C., 24, 210 ff. –
Jørgen, 104. – Poul, 180.
Christian VIII, 101. Christian
X, 217 f.
Christiansen, Mads, 81 f.
Dael, Niels, 50 ff, 180.
Dal. Christen Andersen, 50.
Dejgaard, Sine, 59.
Elkjær, Sigurd, 189.
Engebjerg, Lars, 158.
Ewald, Johannes, 185.
Feilberg, H. F., 140 f, 143.
Fiil, Marius, 79.
Frederik VIII, 21.
Frifelt, Salomon J., 78, 87,
143.
Friis, Oluf, 32.
Gravlund, Thorkild, 27 ff,
173, 190, 194, 198.

Grube, Peder, 35 ff.
 Grundtvig, N. F. S., 21, 24,
 28 f, 59 ff, 88 f, 168, 183,
 185.
 Grønvald Nielsen, 148.
 Hansen, Aase, 190. – Jens, 40.
 – H. P., 78, 142. – Mads,
 164 ff. – Martin A., 27, 183,
 190. – Niels, 217. – Ole,
 180.
 Hanssen, Helene, 13, 16. –
 H. P., 13, 16, 108.
 Hauch, C., 185.
 Hedberg, Tor, 173.
 Hedegaard, Jens R., 34.
 Heiberg, J. L., 185, 187.
 Heinfeldt, Peder, 209.
 Hertz, Henrik, 185.
 Hjortø, Knud, 27, 190, 200 ff.
 Holberg, Ludvig, 185 f.
 Holm, Axel, 102. – M. C.,
 42 ff.
 Husmand, Jens, 154 f.
 Hørup, Viggo, 210.
 Ibsen, Henrik, 24.
 Isaksen, Lars, 13.
 Iversen, Frederik, 151 ff.
 Jacobsen, Martine, 53.
 Jensen, Adolph, 17, 35, 57 f,
 77, 140. – Chr. Axel, 176. –
 Johannes V., 13, 19, 27, 122,
 163, 189, 205 f. – Jørgen,
 40. – N. P., 92. – Peder Hu-
 sted, 74. – Thit, 123, 189.
 Jørgensen, Jens, 16, 40. –
 Niels 104 f.
 Kauffmann, W. F. L., 106.
 Kemp, Tage, 15.
 Kierkegaard, Michael Peder-
 sen, 33. – Søren, 24, 29,
 33 f, 186.
 Kingo, Thomas, 102.

Kjær, Jens Jacob, 65 ff.
 Knudsen, Jakob, 13, 20, 27,
 75, 81, 88, 93, 98 f, 125,
 127, 189, 212.
 Kock, Claus, 179 f.
 Kold, Christen, 75, 167 ff.
 Korch, Morten, 92, 171.
 Kristensen, Knud, 9, 159. –
 Marius, 11, 141. – Martin,
 15. – Randers, J. P., 165. –
 Thorkil, 159.
 Krokann, Inge, 132.
 Kroman, K., 107 f.
 Kruse, J. N., 157. – Lars, 137.
 la Cour, Laurits, 115 ff. –
 Paul, 52.
 Laidlaw, 126.
 Lars Dyrskjød, 100.
 Larsen, Eduard, 211 f. –
 Karl, 162, 181. – Morten,
 55, 76. – Niels, 217. – Thø-
 ger, 189. – Ledet, 138.
 Lehmann, Alfred, 107 f.
 Louise, Enkedronning, 21.
 Lund, Præst i Vorbasse, 36. –
 Henrik Ferdinand, 23. –
 Rasmus, 53.
 Løfting, Marguerite, 23, 34.
 Lyskander, Claus Christoffer-
 sen, 31 f, 137.
 Løkken, Thomas Olesen, 69,
 78, 90, 189.
 Mackeprang, M., 146 f.
 Moltesen, L., 210 f.
 Munch, P., 158.
 Munk, Kaj, 59, 88, 132.
 Mølgaard, Niels, 57.
 Naur, Albert, 122.
 Nielsdatter, Maren, 42 ff.
 Nielsen, Anton, 165. – Carl,
 171. – Frederik, 177 f. –
 Gunnar, 134. – Johan, 176 f.

Nielsen Smed, Hans, 102.
Nielsen, Tystofte, P., 52.
Nislev, Gunnar, 33.
Noe-Nygaard, Søren, 20.
Nørgaard, Fred., 212.
Olesen, Kristen, 156 f.
Paludan, Jacob, 70, 149 f.
Paulsen, Emma, 77.
Pontoppidan, Erik, 100, 103. –
Henrik, 35. – Morten, 115.
Poulsen, Ellen Kirstine, 115 ff,
– Niels, 80, 116.
Povlsen, Alfred, 59.
Raben-Levetzau, 80.
Rasmussen, Karoline, 19.
Raunsbæk, Lars, 57 f.
Rimmer, Købke, 130.
Romanoff, Professor, 169.
Rondahl, E., 176.
Schmidt, August F., 143. –
Frida, 94. – L. L., 94.
Schovelin, Jul., 48.
Schrøder, Ludvig, 51 f.
Schütte, Gudmund, 109 f.
Scott, Walter, 126.
Skjoldborg, Johan, 78, 124,
189.
Skov, Niels, 72 ff.

Smørum, Jens, 181 f.
Starcke, C. N., 129.
Stenbæk, Holger, 34.
Strand, Skibsbygger, 44.
Ståhl, Amelie, 55.
Sørensen, Lærer, 51 f.
Tang Kristensen, Evald, 140ff,
149, 151.
Termansen, Niels, 34.
Thomsen, Ingeborg, 13. –
Niels P., 82.
Tietgen, C. F., 47, 49, 170.
Tobiesen Kragelund, 87.
Tovborg Jensen, 10.
Trier, Ernst, 180.
Trolldvad, Agnete, 170.
Uhrskov, Anders, 23. –
Kristen, 103.
Wallentein, 100.
Warchoe, Anthon Sophus,
38 ff.
Washington, Booker T., 169.
Wessel, J. H., 185 ff.
Winther, Chr., Digter, 185. –
Chr., Provst, 64 f.
Vistesen, Anders, 156 f.
Zahle, C. Th., 180.
Oehlenschläger, A., 185.

INDHOLD

	Side
Forord	7
I. Modersmaalets Magt	9
II. Særpræg	22
III. Jydske Skikkelser (Peder Grube, Warthoe, M. C. Holm, Niels Dael, Lars Raunsbæk, To Kvinder)	31
IV. Handel, Penge, Kortspil	62
V. Jydens Retsfølelse og andet mere	94
VI. Sprog og Kultur	119
VII. Jydsk Folkevid, Jydske Originaler	144
VIII. Fynboer	160
IX. Sjællændere	172
X. Jyder, Fynboer og Sjællændere	184
XI. Navneliste	219

Paa Omslaget: Ribe Domkirke.

Efter Fotografi i Nationalmuseets Billedsamling.

ANDERS UHRSKOV

Landsbyfolk

Det danske Sind. Bind I. Udsolgt.

Købstadfolk

Det danske Sind. Bind II. 214 Sider. 19,75 Kr.

»Gedigent Stof. Tiltalende trykt«.

Arthur Fang i »Bogens Verden«.

Jydsk Sind

i Sammenligning med fynsk og sjællandsk.

Det danske Sind. Bind III.

Indhold: Modersmaalets Magt - Særpræg - Jydske
Skikkelser - Handel, Penge, Kortspil -
Jydens Retsfølelse og andet mere - Sprog og Kultur -
Jydsk Folkevid, Jydske Originaler -
Fynboer - Sjællændere -
Jyder, Fynboer og Sjællændere.

Faas i alle Boglader

HANS TOFTES BOGHANDEL, HILLERØD
